

Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid

Rapport | 19 januari 2024

In opdracht van

Departement Cultuur, Jeugd en Media

member of

IDEA GROUP

Deze studie werd uitgevoerd door:

Joris Janssens & Inez Boogaarts

M.m.v. Arnout De Vleeschouwer, Tille
Peters, Carlo Vuijlsteke, Isabelle De
Voldere

Jozef II-straat 40 B1
1000 Brussel

T: +32 2 282 17 10
info@ideaconsult.be

www.ideaconsult.be

Management summary	2
1 / Inleiding	9
1.1. Context en vraagstelling	9
1.2. Plan van aanpak en leeswijzer	10
2 / Synthese: transnationaal werken in een veranderende samenleving	12
2.1. De waarde en betekenis van internationaal werken	12
2.2. Een veranderende samenleving	13
2.3. Twee types van noden uit de praktijk	17
2.4. De kloof tussen de transnationale praktijk en het internationaal cultuurbeleid	21
2.5. Aanbevelingen voor toekomstig Internationaal Cultuurbeleid	23
3 / De internationalisering van de culturele praktijk	36
3.1. Wie, wat en waar?	36
3.2. Waarom is internationaal werken belangrijk?	41
3.3. Trends in de internationale culturele ecosystemen	50
3.4. Noden op het vlak van internationalisering	61
4 / Het huidige internationaal cultuurbeleid: lacunes	68
4.1. Lacunes met betrekking tot de uitgangspunten van het Internationaal Cultuurbeleid	68
4.2. Follow the actor? Lacunes vanuit sectorperspectief	79
4.3. Lacunes betreffende strategische keuzes	87
4.4. De samenwerking tussen en binnen overheid en bovenbouw	93
5 / Verbeterpunten	104
5.1. Uitgangspunten	104
5.2. 'Follow the actor' in het toekomstige ICB	108
5.3. Strategische visieontwikkeling	114
5.4. Complementaire samenwerking tussen overheidsinstanties en bovenbouw	118

Management summary

Inleiding

Relatief nieuw binnen het Vlaams Cultuurbeleid is het Strategisch Kader Internationaal Cultuurbeleid (ICB), een beleidsdomeinoverschrijdende strategie voor 2021-2025. Deze strategie heeft drie doelstellingen: het versterken van de internationale positie van actoren, goederen en praktijken, het stimuleren van internationale samenwerking, netwerken en uitwisseling, en het in de wereld zetten van Vlaanderen als State of the Art. De strategie is primair sectorgedreven. Tegelijkertijd wordt het ICB ingezet voor de internationale positionering van Vlaanderen. De strategie is sterk gericht op activiteiten in het buitenland en legt de focus op geografische prioriteiten en synergie en complementaire samenwerking tussen overheidsinstanties en bovenbouw. De vele recente maatschappelijke en sectorale disrupties, die een impact hebben op de internationalisering van de culturele sectoren, geven aanleiding om dit vigerende kader onder de loep te nemen. In deze context ontwikkelde IDEA Consult in opdracht van het Departement Cultuur, Jeugd en Media een 'Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid'. Deze Veldtekening dient als input voor voeding voor een herijking van het ICB. De (deel)sectoren binnen de scope zijn: beeldende kunsten, podiumkunsten, professionele muziek, circuskunsten, cultureel erfgoed, sociaal-cultureel werk, amateurkunsten, literatuur, audiovisueel (incl. film en games), architectuur en vormgeving. De Veldtekening brengt de ontwikkelingen in die sectoren in kaart en matcht ze met het huidige Strategisch Kader. Op basis daarvan zijn verbeterpunten opgesteld.

Binnen het onderzoeksproces werden eerst sectorale analyses opgemaakt op basis van desk research, interviews met de culturele bovenbouw en focusgroepen met actoren uit elke sector (zie bijlagen). De inzichten hieruit werden voor het brede cultuurveld samen gebracht in de hoofdstukken 3 tot 5 van het hoofdrapport. Hoofdstuk 2 van dit hoofdrapport biedt een compacte, toekomstgerichte synthese van de hele Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid.

Figuur 1: Structuur Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid

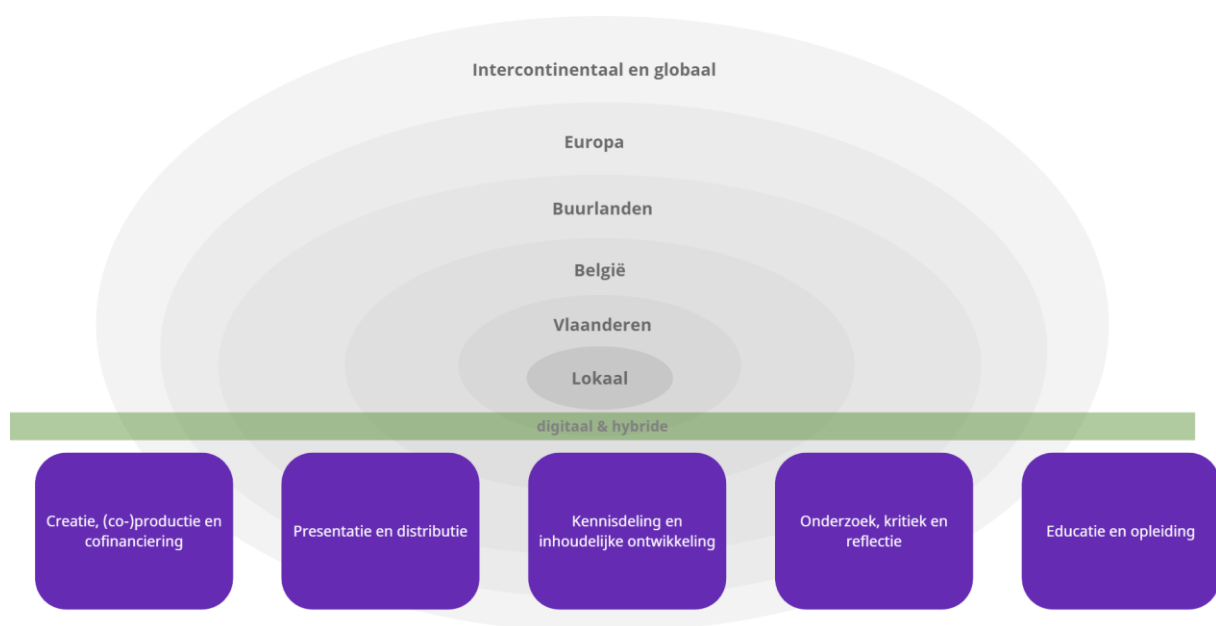
De internationalisering van de culturele praktijk

In het onderzoek worden om te beginnen internationale ontwikkelingen in de culturele praktijk in kaart gebracht. Wat zijn de belangrijkste trends, ontwikkelingen, actoren en noden op het vlak van de internationalisering van de culturele en creatieve sectoren in Vlaanderen? Wie doet wat en waar? Waarom is internationaal werken belangrijk? Welke trends – sectoraal, breder maatschappelijk – hebben een impact op internationaal werken? Wat is er nodig om het potentieel en de meerwaarde van internationaal werken aan te boren?

Internationaal werken binnen cultuur neemt in de jaren twintig herkenbare én verrassende verschijningsvormen aan. Enerzijds zijn er de bekende voorbeelden en verhalen, waarbij culturele actoren uit Vlaanderen hoge ogen gooien in het buitenland, bijvoorbeeld met een Oscarnominatie, een prestigieuze internationale tournee, topevenementen in Vlaanderen of een prijs op een gerenommeerd theaterfestival... Anderzijds bevat de Veldtekening ook voorbeelden van praktijken die ons anders doen kijken naar wat internationalisering vandaag inhoudt: een sociaal-culturele organisatie die een community runt in de metaverse, internationale kunstenaarscollectieven die experimenten opzetten rond faire praktijken, het debat over de herkomst of teruggave van cultureel erfgoed, de internationale verkoop van intellectuele eigendom, meertalige festivals die in eigen land lokale en internationale gemeenschappen aanspreken, een gamestudio met dépendances in elke tijdzone, om rond de klok te kunnen ontwikkelen...

Kortom, het gaat over projecten die gericht kunnen zijn op creatie, (co-)productie en cofinanciering, presentatie en distributie, maar ook op kennisdeling en inhoudelijke ontwikkeling, op onderzoek, kritiek en reflectie, op educatie en opleiding... Die activiteiten kunnen lokaal of in Vlaanderen plaatsvinden, maar ook in verschillende buitenlanden: de buurlanden, Europa, of andere continenten. Door de digitalisering en de hybridisering van de culturele praktijk is ook niet langer eenduidig vast te stellen waar die praktijken plaatsvinden. Niet zelden is dat op verschillende plaatsen en dimensies tegelijkertijd.

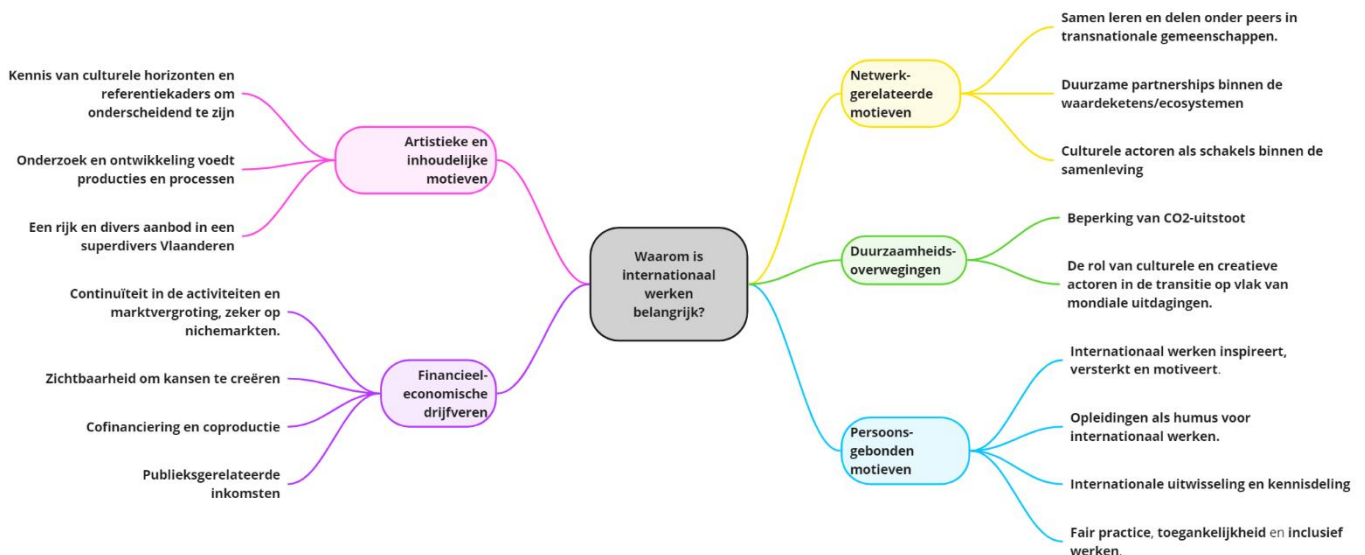
Figuur 2: Typologie activiteiten

Motiveringen achter internationaal werken

Als we nagaan wat de motiveringen zijn achter die activiteiten – en waar ze plaatsvinden – dan zijn die in alle sectoren velerlei. Enerzijds spelen artistieke en culturele motiveringen, binnen ecosystemen die doorgaans een internationaal referentiekader hebben. Anderzijds spelen in de meeste (deel)sectoren ook financiële en

economische drijfveren mee. Internationaal werken is soms nodig om überhaupt te kunnen overleven. Door internationale activiteiten te ontwikkelen en inhoudelijke meerwaarde aan te boren, kunnen economische kansen worden gegrepen om in Vlaanderen te kunnen voortbestaan. Ook persoonsgebonden overwegingen (het belang van fair practice, mentaal welbevinden,...) en ecologische duurzaamheidsoverwegingen winnen aan belang. De veldtekening schuift om die reden een meerdimensionaal motiveringskader naar voor, dat rekening houdt met inhoudelijke, economische, sociale, persoonsgebonden en ecologische motiveringen, die in de alle sectoren en niches – profit-gedreven of niet – in meerdere of mindere mate een rol spelen.

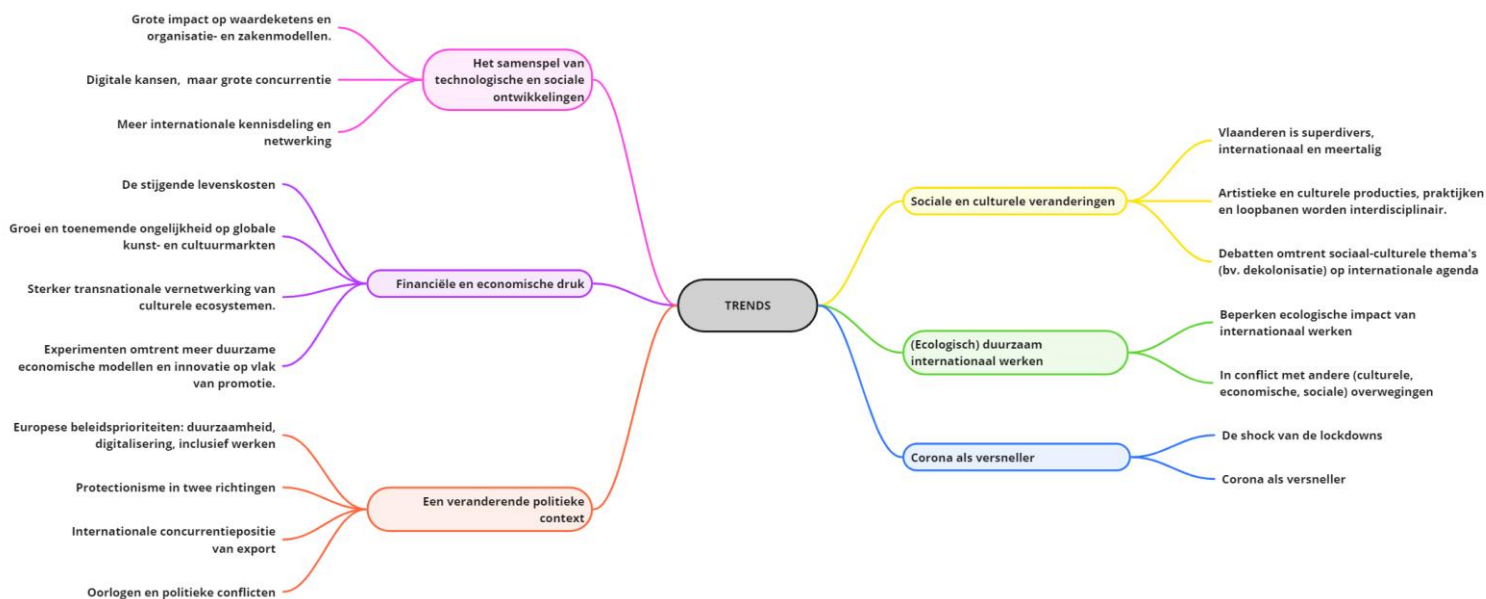

Figuur 3: Motivering van internationaal werken

Trends: de ontwikkeling en lokale verankering van transnationale ecosystemen

Een aantal maatschappelijke trends heeft de laatste jaren een enorme impact op de manier waarop actoren en sectoren dit internationale potentieel kunnen grijpen. Het betreft enerzijds economische ontwikkelingen (bv. de toegenomen levenskosten), maar in het bijzonder ook het samenspel van sociale en technologische ontwikkelingen die een aantal sectoren of waardeketens – en mogelijke organisatorische en verdienmodellen – de voorbije jaren sterk door elkaar hebben geschud. Corona is hiervoor zeker een versneller geweest. Anderzijds zijn er ook bredere geopolitieke, demografische sociaal-culturele en ecologische ontwikkelingen, die thema's als ecologische en sociale duurzaamheid, diversiteit en inclusief werken hoger op de agenda hebben gezet op de internationale fora in Vlaanderen en zeker ook daarbuiten.

Figuur 4: Trends op het vlak van internationaliseren

De impact van dergelijke ontwikkelingen op de (internationalisering van) de culturele en creatieve ecosystemen is enorm. Het onderzoek onderscheidt twee grote bewegingen. Aan de ene kant zorgen deze trends in vele sectoren voor een toenemende druk, competitie en versnelling. Daarbij doen zich nieuwe mogelijkheden voor, zowel op het vlak van culturele en inhoudelijke innovatie (bv. door nieuwe technologieën, of de mogelijkheid om nauw samen te werken met personen of organisaties die niet nabij zijn) als wat betreft economische mogelijkheden in de vorm van nieuwe markten en distributiekanaalen, zeker voor niches.

Aan de andere kant is er zeker ook een negatieve impact. De versnelling van de internationale uitwisseling is niet altijd duurzaam. In vele sectoren staan bestaande businessmodellen onder zeer grote druk. De fragmentatie van middelen in internationale netwerken zorgt voor hypermobiliteit en een toenemende druk op mensen (sociaal-economische precariteit, mentaal welzijn,...) en stelt ook het ecologische vraagstuk op scherp.

Deze ontwikkelingen vragen om een innovatieve, strategische benadering op alle mogelijke vlakken. Overigens hebben ze niet alleen een impact op *hoe* actoren internationaal werken, en welke strategieën en organisatorische modellen en vaardigheden daarbij noodzakelijk zijn, ook de aard van internationaal werken zelf verandert fundamenteel. De flows van culturele ontwikkeling, creatie, financiering, coproductie, distributie en presentatie vinden plaats op grotere schaal (Benelux, Europees, globaal). Actoren spelen tegelijk op deze niveaus en dit valt moeilijk te beschrijven als een beweging 'van hier naar daar'. Zeker in een digitale omgeving is het namelijk moeilijk om te bepalen 'waar' die processen nu plaatsvinden. Het onderzoek benoemt deze trend als 'de ontwikkeling van transnationale ecosystemen'.

Als we spreken over 'transnationale' netwerken, dan is het belangrijk om te constateren dat die zich sterk lokaal manifesteren. In versnellende ecosystemen krijgt de verbinding tussen het internationale netwerken en de lokale context en lokale gemeenschappen steeds meer aandacht. In vele sectoren is er een toenemende aandacht voor de herlokalisering van productie. In het buitenland – en zeker ook in Vlaanderen – zien we dat actoren die inzetten op presentatie, participatie en educatie strategieën ontwikkelen om een internationaal aanbod te verankeren in een lokale context. De praktijk binnen het sociaal-cultureel werk en de amateurkunsten was altijd sterk lokaal

verankerd, maar actoren binnen deze sectoren zijn eveneens op een veel grotere geografische schaal actief. Sociaal-cultureel werk maakt deel uit van internationale bewegingen. Lokale amateurkunstenaars kunnen hun werk via sociale media met gemeenschappen over de hele wereld delen. Kortom, lokale contexten zijn internationale en meertalige ruimtes geworden, zowel fysiek als mentaal. Makers en publiek in Vlaanderen zijn superdivers en meertalig. Lokale gemeenschappen zijn sterk internationaal vernetwerkt. Culturele spelers zijn in toenemende mate de koppeltekens tussen lokale en internationale netwerken en flows.

Noden op het vlak van internationalisering

In deze veranderende context zijn de noden in de verschillende sectoren divers. Enerzijds zijn er inhoudelijke en culturele noden, zoals de noodzakelijke tijd en ruimte voor ontwikkeling van artistieke vaardigheden, vakmanschap en methodologische expertise. Anderzijds is aandacht voor financiële noden erg belangrijk: internationaal werken vraagt om investeringen en toegang tot middelen. In die strijd om middelen is zichtbaarheid in internationale netwerken van belang. Zich oriënteren in internationale netwerken vraagt de nodige competenties en capaciteit.

Vragen omtrent financiële middelen, kennis en capaciteit en netwerken zijn in alle deelsectoren aan de orde. Maar daaronder schuilen zitten twee types van noden en behoeften. Enerzijds is er vraag naar een sterkere, meer competitieve positionering en vraag om 'exportsteun'. Dit manifesteert zich in een vraag om middelen, zichtbaarheid, innovatie, capaciteit en competenties en kennis over ontwikkelingen op het terrein. Aan de andere kant zien we in vele sectoren ook initiatieven die inzetten op de systeemverandering naar een meer volhoudbare internationale praktijk, op het culturele, economische, sociale en ecologische vlak. Er is een sterke nood aan nieuwe benaderingen die niet vertrekken vanuit concurrentie, maar vanuit principes van samenwerken en solidariteit. Hoe creëren we in een versnellende internationale context opnieuw ruimte voor vertraging, lokale inbedding, ecologische duurzaamheid, inclusief werken?

Aangezien deze vraag zich breder maatschappelijk stelt, kunnen de culturele en creatieve spelers ook voortrekkers zijn in een breder maatschappelijke transitie naar een meer duurzame samenleving? Vele experimenten in diverse deelsectoren zetten hierop in, zowel in Vlaanderen als in een transnationale context.

De match met het huidig en toekomstig internationaal cultuurbeleid

Hoe verhouden de noden van de culturele en creatieve sectoren zich tot het huidige Vlaamse en internationale cultuurbeleid (strategisch kader) en hoe kan de internationale impact van het huidige Vlaamse cultuurbeleid worden verbeterd? Welke lacunes doen zich vandaag voor op het vlak van het Internationaal Cultuurbeleid? Welke verbeterpunten zijn mogelijk, voor het toekomstig Internationaal Cultuurbeleid?

In het onderzoek werd bij de match van het Strategisch Kader met de boven beschreven ontwikkelingen en noden in de praktijk een aantal lacunes vastgesteld.

- ▶ Er is om te beginnen nood aan een actualisering van de uitgangspunten, met name een positionering ten aanzien van de ontwikkeling van transnationale netwerken, de thema's die zich daar voordoen en het feit dat die internationale netwerken zich ook sterk lokaal manifesteren, ook in Vlaanderen.
- ▶ Er is een kloof tussen het kader en de feitelijke praktijk in het Internationaal Cultuurbeleid, waarbij wordt vastgesteld dat de doorvertaling van het kader niet altijd even vlot verloopt.
- ▶ Er is nood aan een langetermijnperspectief en transparantie, omdat er nu te vaak ad hoc keuzes worden gemaakt. Het kader is niet richtinggevend genoeg en er is te weinig samenwerking en afstemming, ondanks het feit dat het Strategisch Kader dit als een prioriteit naar voor schuift.

- ▶ Er is nood aan sterkere kennisopbouw en monitoring die de strategie kan voeden. Om hierop in te spelen, identificeert het onderzoek een aantal mogelijke verbeterpunten.

Naast een herijking van de uitgangspunten en de doelstellingen, zijn er ook een aantal procesmatige aandachtspunten aan de orde.

Figuur 5: Overzicht aanbevelingen

Herijking van de uitgangspunten

De positionering van het Vlaamse cultuurbeleid in transnationale ecosystemen	Het is als landelijke overheid moeilijk sturen op complexe, transnationale systeemodynamieken. Er is een grote nood aan gerichte, specifieke injecties in sectorale ecosystemen, alsook het wegnemen van specifieke beperkingen.
De nood aan een flexibele, adaptieve en contextgebaseerde strategie met langetermijnperspectief	De grote volatiliteit in de transnationale ecosystemen vraagt om 'agile' benadering, die inzet op experiment, impuls, leren... met oog voor veranderende omgeving, de context, de vraagkant.
Oog voor de lokale verankering van die transnationale ecosystemen	Rekenschap geven van de internationale, superdiverse en meertalige realiteit van Vlaanderen is belangrijk. Hierop inspelen kan in samenspel met steden, gemeenten en het bovenlokale cultuurniveau als partners.
Oog voor de waarde en randvoorwaarden van betekenisvolle internationale uitwisseling	Internationaliseren is niet op zich waarde- en betekenisvol. Het internationaal potentieel realiseren, is afhankelijk van randvoorwaarden als fair practice, inclusief, ecologisch duurzaam werken. Het ICB kan dit expliciteren, randvoorwaarden benoemen en incentives naar voor schuiven
Samenwerking als leidend principe	In complexe systemen is impact slechts mogelijk vanuit samenwerking tussen en binnen de sectoren, bovenbouw, beleidsdomeinen, overheidsniveaus, en bevoorrechte partners (Franstalig België en Nederland).

Herijking van de doelstellingen

Sector-specifieke doelstelling: de positie van actoren uit Vlaanderen versterken in hun internationale context	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Financiering voor internationale projecten en processen (zowel laagdrempelig en flexibel, als grootschalige projecten/ 'doorbraken') ▶ Een instrumentarium voor collectieve promotie, netwerkontwikkeling en praktijkondersteuning. ▶ Voldoende 'draagkracht', capaciteit en competenties voor de culturele actoren zelf.
Cultuurbrede doelstelling: impulsen geven voor de omslag naar een meer volhoudbare internationale praktijk	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Sectoroverschrijdend inzetten op gedeelde thema's/uitdagingen. ▶ Impulsen voor innovatie en experiment, pilots en proeftuinen. ▶ Ruimte voor het verbinden en evalueren van die experimenten in gezamenlijke leertrajecten.
Beleidsdomeinoverschrijdende doelstelling: de sterktes van het Vlaamse cultuurveld valoriseren binnen het bredere Vlaamse beleid	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Valoriseren van culturele sterktes/troeven binnen breder overheidsbeleid. ▶ Vlaanderen op de kaart zetten als 'State of the Art' én als pionier op het vlak van duurzame innovatie. ▶ Herdenken van bilaterale culturele relaties (interregionaal en internationaal) en geografische focusgebieden.

Procesmatige aandachtspunten

Van strategie naar actie	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Strategische visieontwikkeling: Omgevingsanalyse, bepalen van beleidsopties, doelstellingen en prioriteiten, conform missie en gewenste visie. ▶ Doorvertalen naar actielijnen, inclusief evaluatie, bijsturing van instrumentarium en voorzien van voldoende middelen en personeelscapaciteit. ▶ Zowel de internationale dimensie in sectoraal beleid (Landschapstekeningen, Strategische Visienota's) als via een overkoepelend Strategisch Kader ICB.
Investeren in kennisopbouw	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Langetermijnperspectief op monitoring, als onderdeel van een leerproces. ▶ Kwantitatief en kwalitatief, met oog voor context en horizon scan.
Samenwerken in de praktijk van het ICB	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Nood aan betere afstemming en samenwerking in de praktijk. ▶ Gezamenlijke strategie ontwikkelen, meerwaarde benoemen, keuzes maken, netwerken activeren. ▶ Voldoende capaciteit, alleszins een sterkere regie en mogelijk ook een sterkere actor in het internationaal cultuurbeleid.

1 / Inleiding

1.1. Context en vraagstelling

Veel Vlaamse culturele en creatieve instellingen en actoren werken dagelijks of incidenteel internationaal, zowel in Vlaanderen als in het buitenland. Grote en kleine culturele instellingen, individuele kunstenaars en creatieve makers, for-profit of non-profit, zijn daarbij internationaal voorbeeldstellend, boeken opmerkelijke successen, versterken de uitstraling van Vlaanderen en Vlaamse steden, en trekken de aandacht van internationaal publiek, pers en politiek. Voor de Vlaamse overheid is internationalisering van de culturele en creatieve sectoren van belang, onder andere omdat het bijdraagt aan de uitstraling van de grote verscheidenheid aan kwaliteiten en bijzonderheden van deze sectoren in Vlaanderen. Zo blijven tevens Vlaamse steden – en Vlaanderen als geheel – ook als creatieve en cultuurbroedplaatsen aantrekkelijk voor internationaal talent en innovatieve initiatieven en bezoekers. Op deze manier is internationalisering van cultuur en creatieve industrie ook gelinkt aan de toeristische, economische en diplomatieke profilering van Vlaanderen in de wereld.

Voor 2021-2025 heeft de Vlaamse Regering een [Strategisch Kader voor het internationaal cultuurbeleid \(SKICB\)](#) vastgelegd. Het is voor het eerst dat er een gezamenlijke strategie werd bepaald vanuit de verschillende betrokken beleidsdomeinen. De belangrijkste doelstellingen zijn het versterken van de internationale zichtbaarheid en aanwezigheid van culturele actoren, producten en praktijken, het stimuleren van internationale samenwerking, netwerken en uitwisseling en Vlaanderen in de wereld zetten als een innovatieve 'State of the Art'. Binnen dit kader zijn ook prioritaire focusgebieden bepaald. Sinds de goedkeuring van dit strategisch kader is er veel gebeurd: disruptieve veranderingen en trends volgen zich in snel tempo op, zowel in de samenleving als in de culturele en creatieve sectoren. Maatschappelijke ontwikkelingen – zoals digitale transformatie, de pandemie en de lockdowns, oorlogen en hun sociale en economische consequenties, de transitie naar een ecologisch meer duurzame samenleving, discussies rond diversiteit en inclusie – doen anders kijken naar het hoe en waarom van internationaal werken in cultuur. Op zijn minst vragen dergelijke ontwikkelingen en hun impact op de verschillende culturele deelsectoren, om een herijking van de beleidsstrategie, het liefst onderbouwd met een stevige empirische basis.

Om deze reden vroeg het Departement Cultuur, Jeugd en Media aan IDEA Consult om een 'Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid' op te maken, die een antwoord biedt op twee centrale onderzoeksvragen:

1. Onderzoeksvraag 1. Wat zijn de belangrijkste trends, ontwikkelingen, actoren en noden op het vlak van de internationalisering van de culturele en creatieve sectoren in Vlaanderen?

Hiertoe worden de volgende deelvragen behandeld:

- a. *Wie doet wat, en waar?* Welke types van actoren ondernemen welke types van activiteiten en waar vinden die plaats?
- b. *Waarom is internationaal werken belangrijk*, zowel voor de culturele actoren als voor de samenleving? Welke zijn de motivaties achter internationaal werken? Wat is de meerwaarde en het potentieel van internationaal werken voor de samenleving?
- c. *Welke trends* – zowel sectoraal als breder maatschappelijk – hebben vandaag een impact op internationaal werken?
- d. *Wat is er nodig* om het potentieel en de meerwaarde van internationaal werken aan te boren?

2. Onderzoeksvraag 2. Hoe verhouden de internationaliseringsnoden van de culturele en creatieve sectoren zich tot het huidige Vlaamse en internationale cultuurbeleid en hoe kan de internationale impact van het huidige Vlaamse cultuurbeleid worden verbeterd?

Hierbij komen de volgende deelvragen aan bod:

- a. Welke *lacunes* doen zich vandaag voor op het vlak van het Internationaal Cultuurbeleid?
- b. Welke *verbeterpunten* zijn mogelijk, voor het toekomstig Internationaal Cultuurbeleid?

Het onderzoek richt zich op de culturele deelsectoren binnen de scope van het Internationaal Cultuurbeleid. Het gaat meer bepaald om “de professionele kunsten (incl. letteren, audiovisueel, architectuur, vormgeving en circuskunsten); de cultureel erfgoedwerking en cultureel erfgoedorganisaties; en het sociaal-cultureel volwassenwerk en amateurkunsten” (SKICB, p. 1-2).

1.2. Plan van aanpak en leeswijzer

De Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid werd eerst sectorspecifiek ingestoken, om vervolgens naar een synthese te gaan die relevant is voor het bredere cultuurveld, zoals hierboven omschreven. Eerst werden voorbereidende sectorale schetsen gemaakt voor circus, amateurkunsten, sociaal-cultureel werk, cultureel erfgoed, letteren, beeldende kunsten, podiumkunsten, muziek, de audiovisuele sector (inclusief film en games), architectuur en vormgeving. Die werden vervolgens gesynthetiseerd – met oog voor de sectorspecifieke nuances – en samen doorgedacht op beleidsmatige consequenties. Dit zijn in iets meer detail de doorlopen onderzoeksstappen:

- ▶ **Fase 1. Sectorspecifieke analyse.** Beide onderzoeksvragen werden in de loop van het voorjaar van 2023 eerst behandeld in hun sectorspecifieke context. Na onderzoek van de beschikbare sectorale kennisbasis (landschapstekeningen, cijfer- en andere analyses, relevante beleidsteksten en trendanalyses,...) werden tien interviews afgenomen met de organisaties uit de culturele bovenbouw, die verantwoordelijk zijn op het vlak van internationalisering. Vervolgens vond per deelsector ook een divers samengesteld focusgroepgesprek plaats, met veldactoren met een bewezen ervaring op het vlak van internationalisering. Per sector was het aantal deelnemers beperkt tot gemiddeld vijf. Opgeteld kwam voor het gehele cultuurveld in de focusgroepen een grote diversiteit aan stemmen en perspectieven: er kwamen kunstenaars, auteurs, ontwerpers en architecten, producenten, presentatieplekken en festivals, managers, koepelorganisaties en ondersteunende organisaties, verenigingen en civiele actoren, een uitgever, een educatieve speler... Kortom, er werd doorgesproken met actoren die betrokken zijn bij ontwikkeling, creatie, productie, distributie, presentatie, vernetwerking en internationale promotie van culturele goederen, praktijken en processen en dit in de verschillende deelsectoren binnen de brede scope van het internationaal cultuurbeleid.
- ▶ **Fase 2. Cultuurbrede synthese van motivaties, trends en noden.** In een volgende fase werden door het onderzoeksteam eerst de antwoorden op Onderzoeksvraag 1 gebundeld in een draft syntheserapport voor het brede cultuurveld. Dit omvat een synthese voor a) de motivatie b) de trends die een impact hebben en c) de hulpbronnen die nodig zijn bij internationaal werken.
- ▶ **Fase 3. Kloofanalyse.** In deze fase werd de synthese uit Fase 2 geconfronteerd met het huidige Strategisch Kader Internationaal Cultuurbeleid, en de genoteerde lacunes en mogelijke verbeterpunten. Hierbij werd gebruik gemaakt van inzichten opgedaan in de bovenvermelde deskresearch, interviews en focusgroepen, naast (aanvullend) 4 interviews met beleidsinstanties (2 interviews met in totaal 5 medewerkers van DCJM, een interview met het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (DKBUZA) en Toerisme Vlaanderen (TVL), en tenslotte een workshop met de sectorale bovenbouworganisaties. FIT gaf schriftelijke input.
- ▶ **Fase 4. Rapportering.** IDEA Consult bundelde alle inzichten in een eindrapport.

Leeswijzer

De rapportering bevat de volgende onderdelen:

- ▶ Het rapport 'Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid' start met een inleiding en een compact synthesehoofdstuk, waarin de voornaamste inzichten zijn samengenomen in een gebald narratief. Hoofdstuk §2 / is een synthese en indikking van de inzichten uit gehele Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid, vooral gericht op de ondersteuning van toekomstige ontwikkeling van beleidsontwikkeling.
- ▶ De onderbouwing is te vinden in de hoofdstukken 3 tot 5 en in de bijlagen, waarin een meer gedetailleerde onderbouwing en vele illustraties en voorbeelden uit de Vlaamse en internationale praktijk worden gepresenteerd.
 - De *Veldtekening Internationalisering (§3 /)*, met de overkoepelende, cultuurbrede synthese van de sectorale inzichten voor Onderzoeksvraag 1 (wie, wat, waar, waarom, trends en hulpbronnen).
 - Vervolgens komt de *Kloofanalyse* in twee deelhoofdstukken, waarin de lezer eerst een overzicht vindt van de gedetecteerde lacunes (§4 /) en vervolgens de mogelijke verbeterpunten voor wat betreft deze lacunes (§5 /).
- ▶ In de bijlage worden – naast een oplistijng van geraadpleegde bronnen en gesprekspartners - ook sectorale analyses toegevoegd. Hierin vindt de lezer een samenvatting van de onderzoeksresultaten per deelsector voor Onderzoeksvraag 1 en de onderliggende deelvragen. Deze analyses bevatten een synthese van de desk research van het bestaande bronnenmateriaal en aanvullende inzichten uit gesprekken met de bovenbouw en één focusgroepgesprek per sector. De mate van uitwerking kan verschillen, naargelang van de bestaande kennisbasis. Die bevat voor de meeste deelsectoren ook belangrijke lacunes. De verschillende sectorale deelanalyses starten dan ook met een evaluatie van de kennisbasis, waarin deze lacunes worden geïdentificeerd. Inzichten hieruit worden eveneens meegenomen in de beleidsaanbevelingen.

2 / Synthese: transnationaal werken in een veranderende samenleving

Vandaag de dag neemt internationaal werken binnen de cultuursector veel verschijningsvormen aan. Van Europese coproducties, optredens, voorstellingen en tournees, tentoonstellingen in projectruimtes, musea en kunsthallen tot tal van grote en kleine ontmoetingen en uitwisselingen in internationale netwerken, debatten, beurzen en showcases, residenties, bruiklenen of bezoekersprogramma's. Internationaal werken kan herkenbare maar ook verrassende en onverwachte gedaantes aannemen. Met regelmaat zijn er nieuwsberichten over internationale successen, zoals een Oscarnominatie voor de film [Close](#) of een Vlaams gezelschap dat in de prijzen valt op internationale theaterfestival (zoals [Ontroerend Goed in Edinburgh](#)) of de EUmies awards, de spreekwoordelijke Oscars van de Vlaamse architectuur, waar de laatste jaren [veel Vlaamse projecten](#) werden gehonoreerd. Maar het gaat ook over een sociaal-culturele organisatie die communities uitbouwt in een alternatieve, digitale omgeving ([Voem lanceert eigen Metaverse 'Diverzcity'](#)), een Vlaamse gamestudio die – 'follow the sun' - afdelingen opricht in o.a. Quebec, Dublin en Kuala Lumpur – om 'rond de klok' te kunnen werken en ontwikkelen en daarmee internationaal hoge ogen gooit ([Baldur's Gate 3 Devs Larian Studios Opens Malaysia Branch, Positions Available | Geek Culture](#)) of internationale collectieven van kunstenaars en kunstwerkers die samen kennis uitwisselen rond diverse thema's (bv. [What is a feminist server?](#)) of een kunstopleiding die audities organiseert op verschillende continenten, van Sao Paolo tot Tokyo ([PARTS](#)).

Wat we zien op de podia, in cinema's, tentoonstellingsruimtes in binnen- en buitenland of op onze telefoon- en andere schermen, is nooit het resultaat van toeval. Voor sommige organisaties en kunstenaars betreft het een incidentele uitstap, voor andere is het een structurele pijler in een strategisch organisatiemodel en vraagt het noodzakelijke investeringen, ontwikkeling van duurzame internationale netwerken en opbouw van de nodige kennis en professionele skills om internationaal te kunnen werken. Dat geldt voor zowel 'grassroots' en niet-gevestigde initiatieven, als voor gevestigde instellingen en makers, grote en kleine organisaties, en in feite voor alle disciplines en sectoren. Daarbij gaat internationale werking al lang niet meer louter over 'export' (Vlaanderen naar het buitenland) en 'import' (het internationale in Vlaanderen), maar even zo over alle tussenvormen van wisselwerking en interrelaties via lokale en globale netwerken, financiële en artistieke coproducties, projectmatige en structurele samenwerkingsverbanden, in een fysieke, hybride of digitale setting.

In onderstaande pakken we de belangrijkste conclusies uit de Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid op hoofdlijnen samen en geven we een aantal aanbevelingen voor zowel de ondersteuning van (deel)sector(en) als voor het algemene beleidskader. Voor details, nuances, illustraties en verdere onderbouwing verwijzen we nadrukkelijk naar hoofdstukken 3, 4 en 5 en de bijlagen.

2.1. De waarde en betekenis van internationaal werken

Voor organisaties en actoren in de culturele sector is internationaal werken in toenemende mate vanzelfsprekend geworden. Het is essentieel voor de artistieke of culturele ontwikkeling, om inspiratie en inzicht op te doen, nieuwe en meer diverse publieken aan te spreken. Het is noodzakelijk om de activiteiten de nodige continuïteit te geven, de afzetmarkt te vergroten, om nieuw talent te ontwikkelen, te professionaliseren of de eigen concurrentiepositie binnen en buiten Vlaanderen te versterken. In argumentaties en bestaande studies en bronnen zijn de overwegingen om te internationaliseren, vaak impliciet gehouden. Deze Veldtekening expliciteert de waarde en betekenis van internationaal werken voor het cultuurveld zoals we die uit de vele interviews met uiteenlopende betrokkenen en analyses van (beleids)documenten hebben gepercipieerd (zie 3.2). Het gaat daarbij zowel over het belang van internationaal werken voor hun eigen praktijk, als over de culturele en maatschappelijke meerwaarde die ze daarbij willen realiseren. Daarbij zijn vijf dimensies onderscheiden:

1. *Artistieke en culturele waarde van internationaal werken.* Culturele referentiekaders zijn in alle deelsectoren per definitie internationaal. Internationaal werken is dan ook een belangrijke inhoudelijke voedingsbron voor praktijken in het brede cultuurveld. Over de grens kijken bevordert de ontwikkeling van het *métier*, van artistieke, culturele en methodologische vaardigheden. Internationaal (samen)werken voedt ook onderzoek en ontwikkeling, en innovatie en inzicht, juist door verschillende expertises, benaderingen en perspectieven samen te brengen. Een rijk en divers (internationaal) aanbod in Vlaanderen en Brussel biedt nieuwe perspectieven voor de bevolking, die diverser en meertalig werd.
2. *Persoonsgebonden motiveringen.* Internationaal werken inspireert, versterkt en motiveert mensen, bijvoorbeeld in de uitwisseling met *peers* en *gelijkgestemden*, of omdat men werk deelt met een nieuw publiek. Internationale uitwisseling stimuleert talentontwikkeling, professionalisering en kennisopbouw. Dat geldt zowel voor culturele professionals als amateurbeoefenaars.
3. *Economische motiveringen.* Internationaal werken is (steeds vaker) essentieel onderdeel van het zakelijke model en nodig om voldoende continuïteit te realiseren in de culturele activiteiten. Vaak zijn internationale inkomsten (ook) een noodzakelijke voorwaarde voor een loopbaan- of organisatieontwikkeling. Het kan diverse bronnen betreffen, zoals coproductanten, internationale investeerders, internationale fondsen, bezoekers, crowdfunding binnen internationale gemeenschappen. Dat geldt zowel in een profit als een non-profit context: in beide spelen zowel culturele en inhoudelijke, als meer zakelijke overwegingen.
4. *Sociale en netwerkgerelateerde waarde.* Netwerken ontwikkelen is – naast een manier om bovenstaande culturele en zakelijke doelstellingen te bereiken – op zich al verrijkend en stimulerend. Uitwisselen met *peers* is stimulerend. Een netwerk van stakeholders binnen het ecosysteem is ook noodzakelijk om kansen te kunnen grijpen. Internationaal werken heeft ook een toegevoegde waarde voor lokale gemeenschappen. In toenemende mate zijn die lokale gemeenschappen in Vlaanderen en Brussel zelf superdivers, meertalig en internationaal vernetwerkt. Uiteenlopende culturele organisaties – sociaal-culturele verenigingen, presentatieplekken, residenties, festivals... – zijn de spreekwoordelijke koppeltokens tussen deze lokale en internationale netwerken.
5. *Ecologische overwegingen* spelen in toenemende mate een rol. Actoren vinden het belangrijk om klimaatbewust te werken, zeker in een internationale context, waarin bijvoorbeeld productie en mobiliteit een niet geringe klimaatimpact hebben. Internationaal werken kan ook aandacht vragen voor duurzaamheidsvraagstukken.

2.2. Een veranderende samenleving

Om deze doelstellingen te kunnen realiseren, ondernemen veel en diverse types van culturele actoren met diverse achtergronden internationale activiteiten, die 'overall' kunnen plaatsvinden: in eigen land of buurlanden, in Europa of ook intercontinentaal of globaal. Activiteiten kunnen gericht zijn op kennisdeling of praktijkontwikkeling (bv. op studiedagen, workshops, niet zelden in het kader van internationale netwerkconferenties), op culturele creatie of productie (zowel inhoudelijk als financieel en logistiek), presentatie (zowel promotioneel in een B2B-context als voor een breder publiek) als educatief of participatief (bv. omkaderende initiatieven, workshops,...). Voor sommigen is dit een incidentele onderneming, voor anderen zijn dergelijke activiteiten recurrent en een onlosmakelijk onderdeel van de artistieke of culturele praktijk of een essentiële schakel in het organisatiemodel, waarbij diverse *resources* worden samengebracht in een internationale context: mensen en middelen, kennis, financiën en infrastructuur. Zo kan het potentieel van internationaal werken op de bovenstaande dimensies mogelijk gemaakt en aangeboord worden.

In de Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid is, naast de vraag wie, wat, waar en met welke motivering internationale activiteiten ontplooit, ook gekeken naar de mogelijke impact van sociale, culturele, demografische, technologische, politieke en ecologische trends en ontwikkelingen die van invloed zijn op dit potentieel. Uit deze zogeheten trendanalyse blijkt dat diverse veranderingen verregaande invloed hebben op de internationale dynamiek in culturele ecosystemen en met name de capaciteit van actoren uit Vlaanderen om zich daarin te bewegen. Voor meer details verwijzen we naar Hoofdstuk 3 (zie 3.3) en naar de sectorale analyses in de bijlagen. De meest opvallende – en soms ook ogenschijnlijk tegenstrijdige trends – vatten we hieronder samen.

2.2.1 Concurrentie en versnelling op het internationale niveau

Een eerste vaststelling is dat de economische druk op zowat alle culturele ecosystemen door diverse omgevingsfactoren (energiecrisis, oorlogssituatie, inflatie,...) sterk is toegenomen. Zo geldt voor alle sectoren dat de toegenomen levenskosten – inflatie, energiecrisis,... met stijgende loon-, productie- en transportkosten tot gevolg – de mogelijkheden voor actoren om zich internationaal te engageren sterk beïnvloeden. Dat betreft bij uitstek die sectoren waar loonkosten sterk doorwegen, zoals in de audiovisuele sector – films en series – en games waar processen van ontwikkeling en productie erg arbeidsintensief zijn. Zeker ook in de 'live' sectoren – podiumkunsten, circus en live muziek - vergen opvoeringen en concerten elke avond veel menskracht. In vele sectoren weegt de stijging van materiaal- en productiekosten door, in bijvoorbeeld de sectoren architectuur en vormgeving. In een aantal van deze sectoren leidt de toegenomen kost dus tot 'meer' internationalisering, in de vorm van een outsourcing van ontwikkeling en productie naar lagelonenlanden.

De stijging van de levensduurte doet zich voor in een context waarin het samenspel van technologische en sociaal-culturele ontwikkelingen waardeketens en verdienmodellen drastisch op hun kop heeft gezet. De opkomst van sociale media (YouTube, TikTok, Instagram...), streamingdiensten (Spotify, Netflix,...), online retail op internationale of regionale wereldschaal (Amazon, Bol.com) en andere digitale platformen gericht op professionals en een breder publiek (zoals Bandcamp, Artsy...) hebben een grote impact op alle processen met betrekking tot ontwikkeling, productie, distributie en presentatie van culturele goederen en diensten. Dit is al een tijdje gaande en de globale pandemie heeft dit aan het begin van de jaren 2020 versneld. Vooral in die sectoren waarin producten digitaal verspreid worden, zoals muziek, film, series, games en letteren speelt het sterk. Maar ook in sectoren waarin materiële productie nog steeds belangrijk is, zoals beeldende kunst en design, zetten nieuwe mogelijkheden bestaande promotiemodellen onder druk. In al deze sectoren ontstaan nieuwe mogelijkheden op het vlak van promotie en distributie van artistieke en culturele producties, en ook voor een veel groter internationaal aanbod en daarmee een toegenomen grensoverschrijdende competitie en de moeilijkheid om steeds weer opnieuw aandacht te verwerven. Deze veranderende situatie creëert voor Vlaamse culturele actoren en organisaties kansen om meer en anders internationaal te werken en de pandemie heeft dit versneld. Het online communiceren, het beschikbaar stellen van tentoonstellingen, voorstellingen, archieven, films en series, games of muziek leidt tot een groter en internationaler publieksbereik, in binnen- en buitenland. Bovendien zorgen generatieve AI, virtual en augmented reality, immersieve technologieën voor nieuwe mogelijkheden van artistieke en culturele productie. Hiervan zagen we nog maar een begin. Er staan nog grote disrupties te wachten.

Het samenspel van deze economische, sociale, technologische en culturele veranderingen heeft in een aantal sectoren een grote impact op bestaande organisatie- en zakenmodellen. Dat was al zo in muziek, film en de bredere audiovisuele sectoren, maar ook in de podiumkunsten, beeldende kunst, design of letteren zien we vandaag dat de traditionele zakelijke modellen onder grote druk staan, zowel in non-profit (waaronder druk op speelreeksen voor internationaal werkende gezelschappen binnen de podiumkunsten), als in profitsectoren (onder meer faillissementen bij galeries en beurzen). Weliswaar zijn de internationale mogelijkheden vergroot,

maar ook de internationale concurrentie neemt toe. Traditionele sterkhouders hebben het moeilijk, nieuwe spelers en werkmodellen doen opgeld.

De hele situatie lijkt aanleiding te geven tot opmerkelijke paradoxen en fricties. In verschillende culturele en creatieve sectoren werpen bronnen licht op groei in termen van de globale omzet binnen deze deelsectoren (zoals in muziek, beeldende kunst of games)¹. Het lijkt erop dat met name grote internationale spelers hiervan profiteren. In vele deelsectoren is er sprake van onderliggende processen van schaalvergroting. De groei komt (sommige) grotere spelers en consortia ten goede, terwijl kleine en middelgrote initiatieven en individuele actoren in principe over nieuwe mogelijkheden beschikken, maar in de praktijk in een meer kwetsbare precaire positie terechtkomen.

Ook dit zorgt weer voor een versnelling van de internationalisering. Om te kunnen overleven in competitieve ecosystemen is het voor velen meer dan ooit nodig om internationaal actief te zijn. In een context waarin de budgetten onder druk staan en de netwerk mogelijkheden toenemen, worden steeds meer projecten en producties gefinancierd en mogelijk gemaakt door het bij elkaar brengen van hulpmiddelen (kennis en expertise, capaciteit, financiering, infrastructuur...) in een internationale context, niet zelden op projectmatige basis zonder langetermijnperspectief. Kleinere organisaties, bedrijven en individuele actoren zijn zelf verantwoordelijk voor het bij elkaar brengen van deze *resources* en het onderhouden van internationale netwerken. In dat verband wordt gesproken over 'hypermobiliteit', ofwel de noodzakelijke versnelling van internationalisering en internationale mobiliteit om kansen te creëren in een context van fragmentatie en competitie. Deze hypermobiliteit brengt heel wat negatieve aspecten met zich mee, zo blijkt uit de Veldtekening. Uit steeds meer bronnen en uit gesprekken blijkt dat velen een grote druk ervaren om steeds onder de aandacht te blijven, om flexibel en beschikbaar te zijn, afhankelijk te zijn van vragen van derden. Kansen zijn projectmatig en kortstondig. Dat maakt het lastig om in langere trajecten te stappen en zelf een artistieke of inhoudelijke lijn uit te tekenen. De versnellingen en competitie vertalen zich door in een druk op mensen: in sociaaleconomische kwetsbaarheid, burn-outs of mentale uitputting, in de moeilijkheid om sociale relaties te onderhouden omwille van het feit dat ze vaak in het buitenland zijn. Deze thema's kwamen de laatste jaren in vele sectoren uit de taboesfeer, steeds meer zijn er expliciete oproepen om meer 'zorgzaam' te kunnen werken binnen competitieve sectoren. Net als in de buurlanden, spelen bovendien steeds vaker bewustwording met betrekking tot negatieve klimaatimpact en CO₂-uitstoot en discussies over ongelijke relaties met actoren uit het globale Zuiden en thema's als diversiteit en inclusie, een beslissende rol in debatten en afwegingen rond internationale werking.

Kortom, in de Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid wordt het potentieel van internationaal werken expliciet. Tegelijk werpt de trendanalyse licht op de toegenomen complexiteit van internationaal werken voor de culturele ecosystemen en de bredere samenleving (voor het publiek, voor lokale gemeenschappen hier en in het buitenland), op het culturele, economische, sociale, persoonlijke en ecologische vlak. Er zijn nieuwe mogelijkheden, maar ook moeilijkheden om het potentieel van internationaal werken aan te boren.

Alleszins hebben al deze ontwikkelingen niet alleen een grote impact op *hoe* actoren internationaal werken. Ook de aard van internationaal werken zelf verandert fundamenteel. In vele deelsectoren is er al lang geen sprake meer van louter 'Vlaamse culturele ecosystemen' waarbij de productie en distributie van goederen en processen eerst op een Vlaamse schaal plaats vinden en vervolgens worden geïnternationaliseerd. In vele culturele en creatieve sectoren is de markt te klein om productiekosten te compenseren of voldoende continuïteit in de activiteiten te kunnen brengen. Hierdoor vinden verschillende processen in de keten steeds meer tegelijkertijd op lokaal, internationaal en digitaal niveau plaats. Het leidt tot de ontwikkeling van wat we verder 'transnationale' ecosystemen en waardeketens noemen. Hiermee wordt bedoeld dat de *flows* van culturele ontwikkeling, creatie,

¹ Zie bv. [Music moves Europe - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](#), p. 11: "Music consumption is on the rise across Europe and the European music industry revenues are growing, led by growth in streaming and live revenues. This growth trend is expected to continue, as shown by recent prospective studies by Goldman Sachs on the future of the music industry." Voor cijfers over verschillende culturele en creatieve deelsectoren, zie Statista.com, zoals voor [games](#).

financiering, coproductie, distributie en presentatie niet uitsluitend plaatsvinden in een Vlaamse context, maar steeds vaker op een grotere geografische schaal (binnen de Benelux of op Europees niveau of globaal) of zelfs los van geografie. En er zijn inmiddels nieuwe modellen van coproductie, cofinanciering en investeringsmodellen ontstaan. Bijzonder is dat veel culturele actoren gelijktijdig op al deze geografische niveaus actief zijn. 'Hier' en 'ginder' zijn steeds moeilijker van elkaar te onderscheiden. Binnen deze netwerken en flows proberen actoren uit Vlaanderen een positie te verwerven.

Dit zijn ontwikkelingen die zich ook voordoen in een bredere economische en geopolitieke context en het leidt er in diverse landen toe dat het (internationale) cultuurbeleid sterk op zichzelf terugplooit, denk bijvoorbeeld aan Polen, Hongarije, het VK, de Verenigde Staten.... Dit manifesteert zich op diverse manieren, zowel binnen het cultuurbeleid van dergelijke landen als in hun bredere internationale positionering. In verschillende landen zijn podia en presentatieplekken met een sterk internationaal profiel door het eigen nationale cultuurbeleid teruggeschroefd met de opdracht om op een hoofdzakelijk nationale profilering te concentreren. Denk hierbij aan het Malta Festival in Poznan, dat een belangrijk platform was voor de presentatie van Vlaamse podiumkunsten en muziek in Polen. En oorlog(en) en conflicten hebben ook hun impact op de internationale werking; bestaande samenwerkingen (Rusland, Oekraïne, Israël, Gaza, Iran...) moesten noodgedwongen stop worden gezet en daarmee werden ook instellingen en kunstenaars aan hun lot overgelaten.

In vele gesprekken werd het toenemende protectionisme aangekaart als een factor die actoren uit Vlaanderen belemmert om internationale relaties aan te gaan. Deze protectionistische terugslag op het vlak van cultuurbeleid vindt plaats binnen een bredere politieke context van terugplooiën op de eigen natiestaat, o.a. vanuit de doelstelling om de eigen economie aan te sterken (bv. Brexit). In deze en in andere landen worden administratieve en juridische drempels opgeworpen die voor actoren uit Vlaanderen internationaal werken bemoeilijken, omdat ze veel geld kosten en tijd vragen. Weliswaar is de situatie en de aanleiding in het VK of de VS een andere dan in Polen of Hongarije, maar de effecten en gevolgen (minder samenwerking, meer gericht op de eigen instituties, grenzen dicht, hogere tarieven) zijn wel vergelijkbaar. Van een andere orde zijn de ontslagen van verschillende directeuren van Poolse instituten verspreid door Europa en in de Verenigde Staten, waarmee in de loop van de tijd goede contacten waren opgebouwd. En onlangs kondigde de Duitse overheid aan dat een deel van de Goethe Instituten in (West-)Europa om geopolitieke redenen wordt gesloten. Dat maakt een goede samenwerking in ieder geval lastiger en het vernauwt de blik naar binnen en buiten.

2.2.2 De lokale verankering van internationaal werken

Ondanks deze veranderingen in en naar steeds complexere, 'transnationale' waardeketens, blijft de lokale verankering en inbedding van culturele praktijken ook nog erg belangrijk. Dit speelt op verschillende vlakken. Om te beginnen hebben de meeste sectoren en niches vaak nog steeds dezelfde internationale hotspots en ontmoetingsplekken als steden als Avignon, Milaan, Venetië, New York of Tokio, die tegelijkertijd de toegangspoort tot een lokale, regionale en/of internationale markten vormen. Tegelijk komen er ook nieuwe ontmoetingsplekken op.

Podia, musea of gezelschappen zijn veelal lokaal sterk verankerd. Niet alleen wat betreft het gebouw of een fysieke aanwezigheid en collectie, maar ze zijn net zo goed deel van lokale netwerken en gemeenschappen van publieken en bezoekers, financiers, stakeholders, ambassadeurs,... Dat geldt voor vele professionele cultuurorganisaties die inzetten op presentatie, participatie en educatie. In het licht van de hierboven beschreven versnelling van de internationalisering, zien we bij presentatieplekken in kunsten juist een grote noodzaak om sterker in te zetten op de verknoping van internationale flows met lokale gemeenschappen. Het geldt bij uitstek voor lokaal zeer verankerde deelsectoren als het sociaal-cultureel werk en amateurkunsten (de sectoren binnen

het amateurkunstendecreet, circusbeoefening in de vrije tijd). Die waren, zijn en blijven sterk lokaal verankerd in Vlaanderen, maar ook hier doen zich twee fundamentele shifts voor.

Ten eerste zijn ook lokale of regionale initiatieven steeds vaker tegelijkertijd op een veel grotere geografische schaal en internationaal actief. Kijk naar het sociaal-cultureel werk, waar lokaal verankerde bewegingen zich inzetten voor thema's die globaal spelen en die ook deel uitmaken van multinationale organisaties en netwerken. Kijk naar de amateurkunsten waar het voor liefhebbers steeds gemakkelijker geworden is om via sociale netwerken en digitale platformen (Bandcamp, Instagram) werk uit te wisselen met internationale communities. Bij uitstek geldt dit in de muziek: er zijn vele muzikanten en bands waarbij de muzikale activiteiten niet volstaan voor het levensonderhoud, maar die wel sterk internationaal actief zijn binnen internationale en globale DIY communities (bv. metal, punk, elektronische niches, hiphop,...) zowel live als via digitale platformen. Kijk ook naar het vrijetijdsegment in het circus, waar de ateliers internationaal vernetwerkt zijn, docenten uitnodigen en makers en productiegroepen internationaal hun kunnen tonen.

En ten tweede zijn lokale contexten ook steeds meer internationale ruimtes geworden: fysiek, mentaal en/of persoonlijk. Dat varieert van de vele lokale of stedelijke initiatieven en netwerken, die tegelijkertijd internationaal opereren en zich profileren; van de kunststeden tot een internationale City of Design of een Europees Cultureel Hoofdstadjaar. Veel Vlaamse steden en gemeenten zijn inmiddels superdivers en meertalig. Het zijn plekken waar makers en bezoekers met een migratiegeschiedenis, 3e- of 4e-generatiemigranten en nieuwkomers met heel diverse geschiedenissen werken en leven. Het gaat over expats, kunstenaars uit andere contexten die zich tijdelijk of permanent in Vlaanderen vestigen omdat ze bij culturele organisaties werken of studeren, tot mensen die hun land moesten ontvluchten². En niet te vergeten dat een toenemend aantal internationale toeristen – weer stijgend na de pandemiedip – naar hier komt, aangetrokken door de internationale reputatie en goede bereikbaarheid van Vlaanderen en Brussel.

Kortom, er is in Vlaanderen een grote internationale, meertalige gemeenschap met een behoefte aan culturele uitdaging, prikkels, emoties, inspiratie, persoonlijke ontwikkeling en interculturele ontmoeting. Culturele actoren hebben hen veel te bieden, maar voor velen is het een uitdaging om aansluiting te vinden met de noden, drijfveren en leefwereld van steeds diversere gemeenschappen en tijdelijke passanten.

2.3. Twee types van noden uit de praktijk

Op basis van het onderzoek stellen we vast dat aan de ene kant het culturele leven in Vlaanderen internationaler is dan ooit, op een heel vanzelfsprekende manier, omdat er vele nieuwe mogelijkheden zijn op internationale uitwisseling. Aan de andere kant constateren we ook dat gangbare werkmodellen ter discussie staan en dat de druk op projecten, mensen en netwerken sterk toeneemt in een sterk competitieve omgeving. Het verbaast niet dat er in die context vele en zeer uitgesproken vragen komen om de internationale positie van Vlaamse cultuuractoren te versterken. Die noden en ondersteuningsvragen zijn erg divers, zo bleek uit het onderzoek. Ze hebben te maken met financiering, nood aan zichtbaarheid, inhoudelijke ontplooiing, zakelijke professionalisering en netwerkontwikkeling en het omgaan met complexe vraagstukken die komen kijken bij de bovenstaande

² Overigens wordt de toegang die mensen hebben tot de transnationale ecosystemen sterk bepaald door de plek waar ze geboren zijn. Internationaal werken vraagt immers bepaalde hulpbronnen: inhoudelijke en zakelijke kennis, netwerken, financiering en de nodige papieren. Deze resources zijn geografisch niet gelijk verdeeld. [Recent onderzoek omtrent de podiumkunsten](#) in Creative Europe-landen laat zien dat transnationale ecosystemen geen *level playing field* zijn: toegang tot internationaal werken is sterk afhankelijk van de cultuurpolitieke context, het overheidsbeleid en de beschikbare middelen voor internationaal cultuurbeleid, voor opleiding en ontwikkeling, de koopkracht... West- en Noord-Europese spelers hebben een betere toegang dan actoren uit bv. de Balkan of andere meer geïsoleerde regio's. Op mondiale schaal is het juiste paspoort een belangrijke voorwaarde om überhaupt te kunnen reizen en in toenemende mate wordt het moeilijker voor organisaties in Vlaanderen en Brussel om samen te werken met personen uit het globale zuiden. Zie ter inspiratie ook: <https://valiz.nl/en/publications/forces-of-art>.

ontwikkelingen, zoals digitalisering, diversiteit en ecologische duurzaamheid (zie verder hoofdstuk 3.4 en de relevante secties in de sectorale bijlagen).

Onderliggend zien we twee types van posities. Enerzijds komen vele actoren met een nadrukkelijke vraag om versterkt te worden binnen de huidige context, waarbinnen de competitie toenam. Anderzijds is er bij velen ook de noodzaak en/of de wens om in te zetten op systeemverandering, zowel op het niveau van de sectoren zelf alsook de bredere samenleving, om een meer volhoudbare internationale praktijk mogelijk te maken.

2.3.1 Een sterkere, meer competitieve positionering en vraag om ‘exportsteun’

Vele actoren expliciteren behoefte om hun positie te versterken in hypercompetitieve, transnationale culturele ecosystemen. Er is in het algemeen een grote vraag naar ‘exportsteun’. De vraag om versterking manifesteert zich soms als een vraag om een grotere zichtbaarheid en presentatiemogelijkheden, zowel individueel als collectief, en naar meer en andere vormen van financiering en tevens naar een efficiënte en effectieve steun om zichtbaarder te zijn in de transnationale context en kansen te creëren (al dan niet collectief, ondersteund door fondsen, steunpunten of overheidsinstanties). Tegelijk is er ook op het niveau van de actoren zelf een grote nood aan capaciteitsopbouw op het vlak van professionalisering, internationaal ondernemerschap, skills, aan terreinkennis en de ontwikkeling van netwerken. Enkel inzetten op exposure en het creëren van kansen is immers niet impactvol of duurzaam, als de actoren niet over de professionele capaciteit beschikken om deze kansen ook te vertalen in contracten, verkoop,... en deze cyclus – zichtbaarheid en netwerken omzetten in het mobiliseren van middelen – recurrent te maken. We plooiën de voornaamste hieraan gerelateerde vragen open.

Ten eerste formuleren veel gesprekspartners de vraag om financiering om internationaal te werken. Dit manifesteert zich in zowat alle sectoren in een vraag om zowel flexibele ondersteuning om diverse vormen van internationaal werken (presentatie, maar ook ontwikkelingsgerichte activiteiten) mogelijk te maken³. De vragen in vele deelsectoren zijn gelijklopend: de budgetten volstaan niet, het sectorspecifieke instrumentarium is niet toegankelijk genoeg (te weinig bekend, niet herkenbaar wegens vreemd jargon) en te weinig aangepast aan de (huidige) processen, logica's en timing binnen de waardeketens ('niet sectorspecifiek genoeg'). Kortom, in alle sectoren is er nood aan een flexibel instrumentarium dat actoren toestaat om kort op de bal te spelen.

Tegelijk is er een gebrek aan kaders en instrumenten om te kunnen opschalen en met meer gewicht een onderscheidende rol te kunnen spelen op internationale fora. Dit vertaalt zich in een vraag om grotere budgetten voor ‘doorbraaktrajecten’, voor meer grootschalige producties of binnen cultureel erfgoed in een vraag om voldoende middelen om zich te engageren binnen grotere consortia voor onderzoek en presentatie. Men geeft aan dat de schaal en het schaalniveau van musea in Vlaanderen te klein is om op het topniveau te kunnen meepraten. Musea in Vlaanderen worden hoofdzakelijk op het lokale niveau ondersteund, met slechts een beperkte financiering op het Vlaamse niveau, waar het ICB is ingebed. Men is dus aangewezen op aanvullende, projectmatige subsidies, waarbij de voorinvestering, in tijd of voor honoraria, om een aanvraag te kunnen doen, groot is, zelfs al is er belangstelling voor het werk in het buitenland. En veel organisaties zouden wel binnen het Creative Europe-programma willen aanvragen, maar kunnen de hoge loonkosten en voorinvesteringen die zo'n aanvraag met zich brengt, omwille van te hoge risico's, niet dragen en zien daarom af van een aanvraag.

Ten tweede stellen we een behoefte aan innovatie vast op diverse vlakken. In vele sectoren staan traditionele modellen voor ontwikkeling, financiering en productie onder druk, omdat de bestaande platformen voor distributie en promotie niet meer optimaal werken, ter discussie staan of omdat de concurrentie groot is.

³ We constateren dat het instrumentarium verschilt in een decretale of verfondste context. Binnen het instrumentarium dat beheerd wordt door DCJM is er een trend naar een open en tegelijk meer generieke benadering via tussenkomsten en projectsubsidies. Fondsen ontwikkelen een meer gericht instrumentarium dat specifieke interventies in de transnationale ecosystemen mogelijk maakt. Denk bijvoorbeeld aan een subsidielijn voor vertaalsubsidies.

Tegelijkertijd zijn er in Vlaanderen vele voorbeelden te vinden van nieuwe organisatorische benaderingen: de gamestudio die afdelingen opent in verschillende tijdzones; materiële designers die de productie van hun ontwerpen verplaatsen naar lagelonencontexten; experimenten met immersieve technologie binnen muziek en podiumkunsten; muziekmanagers die inzetten op datagedreven marketing en promotie. Bij al deze nieuwe mogelijkheden die zich aandienen, bijvoorbeeld door digitale en technologische ontwikkelingen, zijn er al heel wat spannende ideeën en experimenten. Hier en daar is al pionierende expertise opgebouwd. De vraag is wel hoe die doorvertaald kan worden naar nieuwe en duurzame zakelijke modellen voor de toekomst. Respondenten geven aan dat andere landen en regio's sterker en meer structureel inzetten op cross-sectorale innovatie binnen kunsten, technologie en wetenschap. Ook in Vlaanderen wint digitale transformatie aan belang. Denk aan het beleid rond digitale transformatie en ook [FTI](#), Flanders Technology Innovation, benadrukt dit innovatiepotentieel. Maar de huidige beleidsopties sluiten nog niet aan op deze concrete noden op het vlak van internationalisering. Daar is nog een wereld te winnen.

Ten derde is er ook wat betreft het bestaande instrumentarium voor collectieve internationale promotie (beurzen, showcases, bezoekersprogramma's,...) innovatie nodig en een flexibele, adaptieve strategie. In vele sectoren (bv. design en beeldende kunst) is er een beweging weg van een meer algemene, one-fits-all benadering op de grote platformen naar een gerichte profilering op specifieke niches, al dan niet in een heel specifieke context (weg van de megabeurzen in grote hallen, naar studio's en ateliers in de stad). Een collectieve benadering van promotie en relatieontwikkeling in de transnationale context blijft nodig, maar er is tegelijkertijd nood aan een meer flexibele benadering met oog voor specifieke nichepraktijken die internationaal soms heel sterk onderscheidend kunnen zijn. Die vraag werd zichtbaar in de gesprekken met veldactoren en ook met de sectorale bovenbouworganisaties.

Ten vierde constateren we dat collectieve praktijkondersteuning en praktijkontwikkeling nog steeds belangrijk zijn, maar dat de slagkracht van de sectorale steunpunten op het internationale vlak onderling sterk verschilt: de opdrachten zijn verschillend gedefinieerd en niet in alle sectoren is een sectoraal steunpunt. De fondsen kunnen vanuit hun kerntaken en daaraan gekoppelde financieringsopdracht veel minder inzetten op de steunpuntfuncties vanuit een ecosysteembenadering. De collectieve opdracht van VAI en Flanders DC binnen dit kader richt zich enkel op internationale promotie, en minder op praktijkontwikkeling en -ondersteuning. Binnen design is de situatie ook erg versnipperd en zijn er lacunes. De opdracht van de amateurkunstenkoepels is op het internationale vlak recent versterkt.

Ten vijfde blijkt nog eens hoe noodzakelijk een goed samenspel tussen capacity building en collectieve promotie nodig is en dit kan niet voldoende worden benadrukt. Het creëren van *exposure* (zowel voor individuele actoren, als collectief) is een slag in het water als die actoren de competenties noch de capaciteit hebben om de (vervolg)kansen te grijpen en door te vertalen in een meer strategische aanpak. Gezamenlijke promotie volstaat niet als er bij de actoren op het terrein niet voldoende 'draagkracht' (capaciteit) en competenties (specifieke kennis, ondernemerschapvaardigheden, terreinkennis, strategisch inzicht) zijn om zich verder te oriënteren in de internationale netwerken en ecosystemen. Ter illustratie: een roman vertalen, een showcase spelen of het eigen werk pitchen op een matchmaking event, creëert zichtbaarheid en kansen, maar die kunnen niet worden gegrepen als er bij de ondersteunden geen kennis of tijd is om die contacten op te volgen en te vertalen in verkoop, contracten of een andere return on investment.

Ten slotte stellen we vast dat de impact van internationale promotie groter zal zijn als er een beter inzicht is in de potentiële internationale vraag. Uit dit onderzoek werd duidelijk hoe sterk de aanbodgerichte benadering overheerst (wat brengen Vlaamse actoren op internationaal vlak) en hoe weinig gedacht wordt vanuit een potentiële buitenlandse behoefte of vraag waarop men zou kunnen inspelen of die gewekt kan worden. Dit punt kwam incidenteel aan bod, bijvoorbeeld bij een muziekmanager die meer gebruik wilde maken van streamingdata om kansen te detecteren of een literaire uitgever die aangaf dat bij het aangaan van een vertaalproject en

daarmee publicatie, de potentiële vraag vanuit de markt sterker doorweegt meer dan het feit of er al dan niet een vertaalsubsidie is.

Overigens is 'de' potentiële internationale vraag uiteraard afhankelijk van zeer uiteenlopende factoren en daar kunnen Vlaamse actoren en het Vlaamse Internationaal Cultuurbeleid slechts in beperkte mate op sturen. Zo wordt de afzetmarkt voor Vlaamse dans-, theater- of circusproducties in het buitenland veelal bepaald door de koopkracht van presenterende instellingen in het buitenland, bijvoorbeeld waar het gaat om uitkoop van een voorstelling. Die koopkracht is veelal weer een gevolg van keuzes binnen het cultuurbeleid van het 'ontvangende' land en de bredere economische context, maar wordt even zo goed bepaald door smaak, gewoontes, (taal)barrières of het al dan niet open staan voor nieuwe ideeën of programma's in dat specifieke land⁴.

Parallel merken we op dat de vraag en de culturele context bij het publiek in Vlaanderen en Brussel verandert en dat culturele organisaties hierop willen inspelen. Het huidige beleid waarin het promoten van het gebruik van het Nederlands centraal staat, verhindert het gebruik van andere talen of sluit het zelfs uit. Dat bemoeilijkt het inspelen op de steeds grotere internationale vraag in eigen land. Er is een duidelijke vraag om de internationale werking in Vlaanderen en Brussel zelf – de facto een internationale mentale ruimte – binnen het huidige strategische kader krachtiger en explicieter te ondersteunen.

2.3.2 Werken aan systeemverandering

Naast het versterken van het huidige strategische kader, zijn er stemmen die de versnelling en competitiviteit binnen het huidige systeem meer fundamenteel ter discussie stellen. Dit leidt tot tal van initiatieven die gericht zijn op een systeemverandering naar een internationale praktijk die op de langere termijn beter vol te houden is. Ook hier spelen culturele, sociale, persoonsgebonden, economische en ecologische overwegingen.

We bespraken hierboven de competitiviteit en de versnelling binnen de transnationale waardenetwerken en ecosystemen, en de behoefte aan verandering en innovatie. Terwijl dit bij sommige actoren leidt tot een vraag om in die context meer slagkracht te kunnen ontwikkelen, observeren we bij andere betrokkenen de wens om te werken aan een meer fundamentele verandering waarbij er – in plaats van versnelling, competitie en ad hoc projecten – eerder sprake is van samenwerking en vertraging en naar processen met een langetermijnperspectief. Ofwel naar een situatie die op de langere termijn beter vol te houden is op economisch, ecologisch, sociale en menselijk vlak. Binnen die visie zou er in de transnationale culturele ecosystemen voldoende tijd en ruimte zijn voor artistieke en culturele ontwikkeling, voor het vernieuwen en duurzaam ontwikkelen van relaties en voor duurzame economische modellen die gebaseerd zijn op principes van solidariteit en delen, eerder dan concurrentie en *winner-takes-all*⁵

Een dergelijke *fair new world* is vandaag nog allerminst realiteit, maar de visies leven en worden steeds duidelijker gearticuleerd. Binnen zowat alle sectoren zien we interessante experimenten – zowel lokaal als in een

⁴ Zie ook [Perform Europe Results of the Mapping and Analysis.pdf \(ietm.org\)](#), p. 35 en verder. De speelkansen in Nederland daalden door de specifieke randvoorwaarden en de wijze waarom theaters en gezelschappen zijn georganiseerd en daarmee het Nederlands cultuurbeleid. Een treffend voorbeeld is het succes van de hedendaagse Vlaamse podiumkunsten in Frankrijk sinds de laatste decennia. Die interesse ontstond in de jaren 1980, toen er van een Vlaams Internationaal Cultuurbeleid nog geen sprake was, zelfs nog geen beleid voor de Vlaamse podiumkunsten. Dat Vlaamse gezelschappen zulke sterke banden hadden, is meer een gevolg van het Franse cultuurbeleid, doordat er kapitaalkrachtige presentatieplekken zijn, alsook een importagentschap (ONDA) dat hen actief steunde om meer internationaal te programmeren. In een veranderende context kijken veel Franse programmatoren niet langer naar het Noorden, maar naar het Zuiden, naar de mediterrane regio. De kansen voor Vlaamse producties worden hierdoor kleiner. Het is moeilijk voor het Vlaamse Cultuurbeleid om hierop te sturen.

⁵ Dit lijkt sterk op een zogenaamde [doughnut](#) benadering van transnationaal werken, waarbij de inhoudelijke meerwaarde en het potentieel van internationaal werken worden aangeboord met respect voor de menselijke, sociale en ecologische grenzen. Dit betekent: zorgzaam internationaal werken, het respecteren van principes van fair practice (zowel met betrekking tot de actoren in Vlaanderen en Brussel zelf, als gelijkwaardige en eerlijke relaties binnen een internationale situatie waarin het vertrekpunt per definitie niet gelijk is), meerstemmig en inclusief, en rekening houdend met beperkingen op het vlak van ecologische duurzaamheid. Voor een voorbeeld uit de culturele sector, zie <https://amsterdamdonutcoalitie.nl/projecten>.

internationale context – rond *fair practice*, zorgzaam ('care') en inclusief internationaal werken, ecologische duurzaamheid en alternatieve ecologische modellen, evenals meer aandacht voor diversiteit en duurzame digitale transformaties. Het gaat zowel over andere praktijken binnen de sector zelf (bv. *slow touring* binnen muziek) als om culturele en creatieve benaderingen die bijdragen aan een meer duurzame samenleving. Ter illustratie: met name op het vlak van design, architectuur of sociaal-cultureel werk zijn interdisciplinaire en internationale laboratoria actief waar, vanuit culturele methodieken, innovatieve benaderingen worden ontwikkeld voor het oplossen van maatschappelijke vraagstukken om de transitie naar een meer duurzame en rechtvaardige samenleving mogelijk te maken. In de woorden van architectuurcultuurorganisaties kan architectuur een 'vliegwiel' zijn voor maatschappelijke innovatie omdat bredere maatschappelijke vraagstukken vanuit een ruimtelijke invalshoek worden benaderd (bijvoorbeeld omtrent wonen of ruimtelijke ontwikkeling,...). Ook 'design thinking' wordt ingezet als een manier om bredere maatschappelijke vraagstukken te benaderen (in het kader van bredere maatschappelijke transitie omtrent energie, materiaalgebruik, circulaire economie,...). Sociaal-cultureel werk in Vlaanderen biedt een kader waarin civiele actoren (burgers, verenigingen,...) inzetten op specifieke thema's om werk te maken van de transitie naar een meer duurzame en sociaal rechtvaardige samenleving.

Onze veranderende samenleving wordt met grote vraagstukken geconfronteerd en die beperken zich niet tot de landsgrenzen. Deze experimenten vinden dus plaats in een internationale context van Europese projecten, netwerken en consortia. Belangrijk om aan te stippen is dat duurzaamheidsoverwegingen in toenemende mate bepalend zijn voor de selecties die worden gemaakt op internationale presentatieplekken en platformen. We geven twee voorbeelden. Ten eerste spelen bij internationale presentatieplekken, zoals kunsten- en muziekfestivals gendergelijkheid, etnisch-culturele diversiteit en andere vormen van diversiteit steeds meer een rol als toetssteen voor het gehele programma en het aanbod – vanuit eigen overtuiging maar ook omdat het publiek hiervoor veel gevoeliger geworden is. Zo komt er meer ruimte binnen internationale programma's voor stemmen en perspectieven die vroeger minder aan bod kwamen. Ten tweede is er op vele internationale presentatieplatformen een verschuiving van een aandacht voor makers, producties en oeuvres naar een meer thematische benadering waarbij door een culturele bril naar maatschappelijke vraagstukken wordt gekeken. Dit is zeer zichtbaar binnen zeer diverse sectoren zoals design en architectuur, maar ook binnen beeldende kunsten of podiumkunsten. Voor Vlaanderen biedt dit kansen, omdat er hier vele culturele en creatieve praktijken zijn die op een internationaal onderscheidende manier duurzaamheidskwesies aanpakken. Het is ook een troef van een aantal sectorale beleidskaders – in het bijzonder het Decreet Sociaal-Cultureel Werk en het Kunstendecreet – dat ze innovatie van onderuit sterk stimuleren.

2.4. De kloof tussen de transnationale praktijk en het internationaal cultuurbeleid

Zoals gezegd is het een doorbraak binnen de historiek van het Vlaamse (cultuur)beleid dat er een Strategisch Kader werd geïnstalleerd vanuit de verschillende betrokken beleidsdomeinen en overheidsinstanties. Dit kader definieert een aantal uitgangspunten en vertrekt vanuit een 'follow-the-actor'-benadering waarbij in een sectorale context (fondsen, sectordecreten) initiatieven worden ontplooid om de internationale zichtbaarheid en vernetting van culturele goederen en praktijken te bevorderen. Aanvullend op deze sectorale basis zijn er instrumenten die bijdragen aan de zichtbaarheid van actoren en goederen en – meer algemeen – de uitstraling van Vlaanderen in het buitenland. Om dit slagkrachtig te kunnen doen, wordt enerzijds ingezet op geografische focusregio's en anderzijds op de complementariteit en samenwerking tussen de bevoegde overheidsinstanties (DCJM, DKBUZA, FIT, TVL) en de culturele bovenbouw. Het kader is van kracht voor de periode 2021-2025.

Juist omdat de internationale context van de culturele ecosystemen gekenmerkt wordt door turbulentie, werd in de Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid een zogenoemde 'kloofanalyse' gemaakt. Hierbij werden de boven behandelde ontwikkelingen en noden op het vlak van internationaal werken in 2023 geconfronteerd met het huidige ICB, in eerste instantie met het huidige Strategisch Kader ICB en de manier waarop dit vandaag wordt geïmplementeerd. Daarbij is gekeken naar de uitgangspunten van het ICB, de manier waarop het 'follow-the-actor'-gedreven beleid wordt ondersteund via sectorspecifiek en cultuurbreed beleid, de strategische keuzes die zijn gemaakt (o.m. geografische focusgebieden), de ondersteuning door de bevoegde overheidsinstanties (DCJM, DKBUZA, TVL, FIT) en de organisaties in de culturele bovenbouw (sectorale steunpunten, fondsen en andere). De lacunes die tijdens het onderzoek zijn gedetecteerd (4 /), zijn vervolgens doorvertaald naar mogelijke verbeterpunten voor de toekomst (5 /).

Samenvattend kan worden geconstateerd dat er zich verschillende spanningen voordoen. Zowel tussen de internationale praktijk en het huidige beleid, als ook tussen wat het Strategisch Kader stipuleert en hoe het in de praktijk wordt omgezet.

Ten eerste is er, in het licht van de veranderende context, nood aan de actualisering van een aantal uitgangspunten. Zo is het Strategisch Kader sterk gericht op activiteiten in het buitenland, terwijl het internationale ook sterk speelt in de context van Vlaanderen. Ook speelt het huidige Vlaamse ICB nog weinig in op thema's die in de verschillende Vlaamse sectoren actueel zijn en ook internationaal opgeld doen en veelal ook in het (internationale) cultuurbeleid in andere landen een zwaarwegende rol spelen, zoals duurzaamheid, diversiteit, fair practice, zorg, etc... In andere landen is er een toenemende beleidsmatige erkenning van het feit dat dergelijke thema's belangrijke randvoorwaarden zijn van een duurzaam internationaal cultuurbeleid.

Ten tweede is er een kloof tussen wat het 'Strategisch Kader' aangeeft en de praktijk van het internationaal cultuurbeleid. Zo valt op dat het beleidskader wel aangeeft zeer sterk exportgericht te zijn, maar geven de respondenten aan dat het beleid vandaag te weinig flexibel en adaptief inspeelt op de (sectorspecifieke) veranderende omgevingsfactoren, ook in Vlaanderen zelf. Het follow-the-actor principe geeft veel ruimte voor actieve Vlaamse internationale actoren om hun eigen koers te bepalen, maar er zijn weinig impulsen of stimulansen voor innovatie op dit vlak. De bottom-up benadering versterkt mogelijk onbedoeld een sterke aanbodgerichte benadering waarbij relatief weinig oog is voor de potentiële internationale vraagkant. Daarmee blijven wellicht kansen liggen die nu niet benut worden.

Ten derde is er nood aan een langetermijnperspectief. De frustratie leeft dat internationaal aanwezig en zichtbaar zijn te veel een geval is van 'hit & run', van een kortstondige aanwezigheid en een te beperkte blijvende impact. Vaak ontbreken de middelen voor voorbereidende en omkaderende activiteiten, of initiatieven die erop gericht zijn om een bepaalde opportuniteit ook meer te valoriseren en impact te creëren. Kansen hiertoe kunnen te weinig worden gegrepen. Er is nood aan een benadering op de lange termijn en het ICB biedt daar voor (te) weinig kapstokken, omdat een projectmatige logica overheerst en keuzes teveel als ad hoc en te weinig als transparant worden ervaren.

Ten vierde, vandaag werkt het Strategisch Kader (nog) niet richtinggevend voor wat er op het terrein gebeurt. Het is niet consequent doorvertaald in een plan van aanpak, instrumentarium en aangepaste middelen. Ook een visie, beeld of lonkend perspectief waar het beleid over vijf, zes jaar wil zijn of welke resultaten men wil hebben geboekt, ontbreekt nog. Dat geldt zowel voor de sectorspecifieke uitwerking, als voor het overkoepelende ICB. Hierdoor blijven kansen liggen om het Strategisch Kader echt richtinggevend te maken. Ten einde de internationale zichtbaarheid van de Vlaamse cultuursector in binnen- en buitenland te versterken is een sterkere samenwerking en afstemming tussen de verschillende overheidsinstanties en bovenbouwactoren een must.

Ten slotte is er een sterke nood aan kennisopbouw en monitoring. Er is in zeer beperkte mate sprake van monitoring van internationale activiteiten en beleidsinspanningen: dit gebeurt vooral met het oog op de accountability van overheidsuitgaven, maar er is nauwelijks sprake van nadere analyses die (verdere)

beleidsontwikkeling en het anticiperen op kansen mogelijk maakt. Ook dit gaat over een monitoring van het aanbod, maar ook over het detecteren van kansen vanuit de vraagkant.

2.5. Aanbevelingen voor toekomstig Internationaal Cultuurbeleid

In het bovenstaande schetsten we eerst een beeld van de meerwaarde en betekenis van internationale culturele uitwisseling, zowel voor de culturele en creatieve sectoren als voor de bredere maatschappelijke context waarvan ze onlosmakelijk deel uitmaken. Ontwikkelingen in die maatschappelijke context zetten druk op de capaciteit van culturele actoren om dit potentieel aan te boren, maar ze creëren ook kansen. Niet alleen dagen ze de manier uit waarop actoren zich internationaal oriënteren. Ook de aard van internationaal werken is fundamenteel veranderd. Een framing waarbij 'internationaliseren' wordt voorgesteld als een beweging van binnen naar buiten of omgekeerd, dekt niet langer de lading en is niet altijd geschikt om een situatie te beschrijven en te begrijpen waarin tegelijkertijd lokaal en globaal, fysiek, hybride en digitaal, wordt ontwikkeld, gefinancierd, geproduceerd, gecreëerd en geconsumeerd. De waarde en betekenis van internationaal werken voor sector en samenleving is hiermee niet radicaal veranderd, maar de sectorale en maatschappelijke context wel. Dat heeft niet alleen impact op hoe we internationaal werken en wat er op het terrein gebeurt – en de vraag naar de meest geschikte strategieën om dit potentieel aan te boren. Dit vraagt om een antwoord en zelfs herpositionering van het internationaal cultuurbeleid. Deze vraag is niet alleen in Vlaanderen aan de orde, maar ook in andere landen en op transnationale fora.

2.5.1 Nieuwe benaderingen in andere contexten

Op welke manier reageren andere landen en andere beleidsniveaus op de hierboven beschreven ontwikkelingen? Wat kunnen we alvast leren van deze buitenlandse overwegingen? We zien heel verschillende benaderingen. Enerzijds zien we in landen en regio's om ons heen een sterk protectionistische reflex (zie 2.2.1) en anderzijds zien we dat in andere contexten sterker wordt inzet op digitalisering, maatschappelijke connecties en samenwerking met andere domeinen, duurzaamheid, diversiteit en inclusie in het cultuurbeleid én het internationaal cultuurbeleid.

Dit is in tal van buurlanden aan de orde en bepaalt daarmee, direct en indirect, mede de vraagkant. Bijvoorbeeld werden de Pro Helvetia instituten over de gehele wereld recent geherpositioneerd binnen een nieuwe globale strategie. Die strategie gaat uit van de principes van flexibiliteit, aanpasbaarheid en integriteit. Daarbinnen is er steeds meer oog voor de nuances van elke specifieke context, de sterktes en de behoeftes en de culturele gebruiken in de landen en regio's waar men zich op richt – hetgeen leidt tot een diversificatie en flexibilisering van instrumenten, waaronder een continue monitoring van artistieke ontwikkelingen en geografische shifts, incentives om duurzaam te reizen en gerichte impulssubsidies⁶. In het Nederlandse ICB wordt sterk gekeken naar de potentiële vraag in het buitenland en welke potentiële samenwerkingen kunnen worden gerealiseerd. Kernwoorden zijn flexibiliteit, aanpasbaarheid, diversiteit en ecologische duurzaamheid.⁷

Het denken over meer duurzaam transnationaal werken, trekt vandaag ook nieuwe sporen binnen het Europees cultuurbeleid. Het Europees beleid zet enerzijds in op digitale transformatie en sectorspecifieke export (bv. binnen muziek). Tegelijk zijn er ook incentives omtrent ecologische duurzaamheid, mentaal welzijn en diversiteit en

⁶ Pro Helvetia Global Strategy, November 2021.

⁷ [Beleidskader Internationaal Cultuurbeleid 2021-2024 \(overheid.nl\)](#). In 2023 wordt het Nederlandse ICB herzien met het oog op een verdere ontwikkeling in de komende jaren, maar hierop is vertraging gekomen mede door het recentelijk vallen van de Nederlandse regering.

inclusie, die zich bijvoorbeeld doorzetten in sectorale programma's zoals Culture Moves Europe (voorheen iPortunus). Op Europees niveau ziet men het potentieel van de culturele ecosystemen (zeker architectuur en design) voor een bredere maatschappelijke transitie. New European Bauhaus is de culturele poot binnen de European Green Deal. Het hele kader rond de Europese Culturele Hoofdsteden is erop gericht om, vanuit een cultureel evenement, op de langere termijn culturele en bredere maatschappelijke transformaties te bewerkstelligen, in de steden en in heel Europa.

Daarnaast zijn er tal van transnationale non-profit en private fondsen die al langer aan de slag zijn op deze thema's en de instrumenten hierop aanpassen, zoals bv. naast projectfinanciering ook transnationale procesfinanciering mogelijk maken, zoals de [European Cultural Foundation](#), [zusa](#), [mitost](#), [Drosos Foundation](#)...⁸ Ook in de bredere mediterrane context zijn er interessante initiatieven rond kennisdeling en de faire herverdeling van middelen in contexten waar er geen of geen sterk internationaal cultuurbeleid is (zie [Culture Resource](#)).

2.5.2 Aanbevelingen voor een toekomstig Vlaams internationaal cultuurbeleid

Het huidige, beleidsdomein-overschrijdend Strategisch Kader Internationaal Cultuurbeleid is op zich nieuw voor Vlaanderen. Tegelijk blijft het sterk gestoeld op premissen die al langere tijd de fundamenten uitmaken van het internationaal cultuurbeleid. Die sporen steeds minder met de transnationale realiteit in de verschillende deelsectoren en de complexe, grensoverschrijdende context waarin zij sterk vervlochten zijn. Die constatering vraagt om een herijking van de uitgangspunten en doelstellingen van het ICB en de strategieën om die doelstellingen te realiseren. Daarnaast is er nood aan een consequente strategische doorvertaling vanuit een langetermijnperspectief. Welke uitgangspunten kunnen de fundamenten zijn van een toekomstig internationaal cultuurbeleid? Hoe kunnen doelstellingen worden geherformuleerd? Welke strategische benaderingen kunnen helpen om die doelstellingen te realiseren?

Overzicht aanbevelingen

In dit laatste deel van het synthesehoofdstuk formuleren we aanbevelingen voor een toekomstig Vlaams Internationaal Cultuurbeleid. Hierbij bouwen we verder op de 'verbeterpunten' die naar boven kwamen in de eerdere vermelde kloofanalyse, en die de lezer terugvindt in het hoofdstuk 5. De structuur is als volgt:

Uitgangspunten

1. De positionering van het Vlaamse sectoraal en internationaal cultuurbeleid in transnationale culturele ecosystemen
2. De nood aan een flexibele, adaptieve en contextgebaseerde strategie met langetermijnperspectief
3. Oog voor de lokale verankering van die transnationale ecosystemen
4. Oog voor de waarde en de noodzakelijke randvoorwaarden van internationale uitwisseling
5. Samenwerking als leidend principe

Doelstellingen

⁸ zie ook <https://profil-soziokultur.de/resilience-and-relevance/>

1. De positie van actoren uit Vlaanderen versterken in hun internationale context
2. Impulsen geven voor de omslag naar een meer volhoudbare internationale praktijk
3. De sterktes van het Vlaamse cultuurveld valoriseren binnen het bredere Vlaamse beleid

Procesmatige aanbevelingen

1. Van strategie naar actie
2. Investeren in kennisopbouw
3. Samenwerken in de praktijk van het ICB

2.5.3 Uitgangspunten

Bij de 'uitgangspunten' van het huidige Strategische Kader wordt de sectorale scope vastgelegd, wordt het Vlaamse ICB gesitueerd binnen de Europese en multilaterale beleidscontext, wordt sterk de klemtoon gelegd op activiteiten die 'in het buitenland' plaatsvinden en aangegeven dat het ICB niet alleen actoren moet versterken maar ook breder bijdragen aan de internationale positionering en uitstraling van Vlaanderen in het buitenland. In het licht van de in deze Veldtekening geschetste analyses, formuleren we de volgende aanbevelingen voor een toekomstig Internationaal Cultuurbeleid.

1. De positionering van het Vlaamse sectoraal en internationaal cultuurbeleid in transnationale culturele ecosystemen

De realiteit is dat er in de verschillende culturele deelsectoren transnationale ecosystemen of waardeketens zijn ontstaan, die in toenemende mate gekenmerkt worden door complexe systeemdynamieken. Die hebben de voorbije jaren voor turbulentie gezorgd. Het valt te verwachten dat het de volgende jaren niet rustiger gaat worden, denk bijvoorbeeld aan de ontwikkelingen omtrent artificiële intelligentie en de mogelijke impact op culturele waardeketens. Als men wil inzetten op het versterken van actoren uit Vlaanderen in die context, dan helpt het om in te zien dat er op die complexe systeemdynamieken maar heel moeilijk te sturen valt. Dat geldt voor de actoren op het terrein, maar ook voor bovenbouwspelers en overheidsinstanties.

Er is nood aan een goed begrip van hoe de transnationale waardeketens functioneren, welke de onderliggende drivers zijn van de flows van mensen, middelen, producten en diensten en via welke gerichte injecties actoren uit Vlaanderen in die complexe omgeving versterkt kunnen worden. Enerzijds is dit een sterk sectorspecifiek verhaal -en zelfs subsectorspecifiek, omdat er zelfs binnen sectoren als film, games, muziek, cultureel erfgoed, podiumkunsten, beeldende kunsten,... heel verschillende dynamieken zijn in verschillende deelsectoren en niches. Anderzijds zijn er binnen deze verschillende contexten soms heel gelijksoortige thema's en uitdagingen, die ook gezamenlijk kunnen worden benaderd, zoals de nood aan technologische en sociale innovatie.

Op dit soort van ontwikkelingen valt maar heel moeilijk te sturen, ook door een cultuurbeleid op het landelijke niveau. Tegelijk heeft het landelijke niveau ook een cruciale rol te vervullen. Dit niveau is heel goed geplaatst om initiatieven te nemen om actoren uit Vlaanderen te versterken binnen een (competitieve) transnationale sectorale context. Een nationale overheid is alvast beter geplaatst dan het landelijke niveau: internationale dynamieken manifesteren zich immers sterk lokaal, maar op het lokale en bovenlokale niveau is het toch moeilijk

om sectoraal beleid te ontwikkelen. Verder overstijgen de beschreven ontwikkelingen de landsgrenzen, maar het subsidiariteitsbeginsel bepaalt wel dat culturele bevoegdheden in principe op het niveau van de lidstaten liggen en dat de EU alleen initiatieven onderneemt die de capaciteit van de lidstaten overstijgen. Hoe belangrijk het nationale niveau is voor de ondersteuning van veldspelers, moge verder blijken uit een vergelijking met regio's en landen waar een sterk cultuurbeleid ontbreekt.

Eenzijds is er een belangrijke rol weggelegd voor het Vlaamse (internationaal) cultuurbeleid, tegelijk is het belangrijk om een goede inschatting te kunnen maken van de rol die de Vlaamse overheid 'maar' kan spelen, binnen complexe systeemdynamieken waarop moeilijk te sturen valt. Binnen het huidige Vlaamse cultuur- en mediabeleid zijn voorbeelden te vinden van een benadering die sterk vertrekt vanuit de nood en huidige behoefte om actoren uit Vlaanderen te positioneren binnen transnationale ecosystemen en waardenetwerken, die hun eigen dynamiek hebben. Een eerste voorbeeld is het gamebeleid, binnen het bredere mediabeleid. [Levelup](#), de visienota omtrent het Vlaamse gamebeleid, vertrekt vanuit de intentie om actoren uit Vlaanderen te versterken in een globale context, via een samenhangend kader van gerichte injecties die hun positie daarbinnen moet versterken (investeringen in productie en research en development, in cross-sectorale samenwerking, informatiedeling en kennisopbouw). Uiteraard is dit een bredere sectorale strategie, en hiervan maakt een specifiek actieplan internationalisering deel uit, die gericht is op internationale zichtbaarheid. Een ander aansprekend voorbeeld binnen het cultuurbeleid is de Vlaamse [beleidvisie omtrent immaterieel erfgoed](#), die samen met WIE ontwikkeld is en die lokale praktijken versterkt binnen een transnationale context (veelal ook sterk bepaald door UNESCO).

In deze twee voorbeelden liggen mogelijk de kiemen voor de ontwikkeling van een herpositionering van het Vlaamse internationale media- en cultuurbeleid. In beide gevallen is sprake van een strategie die vertrekt vanuit een slim inzicht in de manier waarop het Vlaamse cultuurbeleid gerichte impulsen kan geven om actoren uit Vlaanderen te versterken in een complexe, transnationale ecosystemen. Tevens is er in beide gevallen sprake van een strategieontwikkeling die cocreatief ontstond vanuit sectoren en beleid. Zo ontstaat draagvlak van begin af aan. Hier liggen mogelijk de kiemen van een benadering die breder uitgerold kan worden in de verschillende sectoren: een sterk sectoraal beleid als sokkel, waarbinnen de internationale dimensie is meegenomen en die aanleiding geeft tot specifieke, gerichte interventies.

2. De nood aan een flexibele, adaptieve en contextgebaseerde strategie met langetermijnperspectief

De volatiliteit van de ontwikkelingen in de transnationale ecosystemen accentueert de nood aan een flexibele, adaptieve en contextgebaseerde strategie. Hierbij is er enerzijds nood aan een langetermijnperspectief dat de projecthorizon overstijgt en dat de vorm kan krijgen van structurele engagementen tussen de verschillende betrokken partners. Dit is vandaag al een belangrijk uitgangspunt in het Strategisch Kader dat van kracht is. Tegelijkertijd is er in een sterk volatiele context ook ruimte nodig voor bijsturing en voor aanpassing aan soms snel wijzigende omgevingsfactoren. Dit kan de vorm krijgen van een impulsbeleid dat zich kan enten op de exploratie van specifieke thema's of mogelijkheden binnen specifieke geografische contexten. Screening en monitoring van trends en ontwikkelingen binnen de transnationale culturele ecosystemen als in specifieke relevante regio's, zijn belangrijk om die opportuniteiten te kunnen detecteren.

Een adaptieve benadering betekent: met de mogelijkheid om aan te passen aan snel veranderende omgevingsfactoren. Die vertrekt dus niet alleen vanuit wat Vlaanderen te bieden heeft aan de wereld, maar ook van wat er nodig is in welke context en welke betekenisvolle interacties er mogelijk zijn. Dit is belangrijk vanuit artistieke, sociale en economische logica's. Wat draagt internationaal werken bij aan lokale artistieke en culturele scenes en ecosystemen? Wat draagt het bij aan lokale gemeenschappen? Waar is er waarvoor een markt?

3. Oog voor de lokale verankering van die transnationale ecosystemen

Het Strategisch Kader legt de klemtoon op de aanwezigheid van Vlaanderen in het buitenland. En dat blijft belangrijk. Internationaal werken gaat echter niet alleen over bewegingen van binnen naar buiten en omgekeerd, maar ook over de erkenning van de wederzijdse afhankelijkheid van lokale gemeenschappen en transnationale netwerken en waardeketens – zowel binnen cultuur als breder. Binnen de beleidsvisie op het internationaal cultuurbeleid is een herijking nodig waarbij rekenschap wordt gegeven van de internationale, superdiverse en meertalige realiteit van het culturele en maatschappelijke leven in Vlaanderen en Brussel. Vlaanderen en Brussel zijn – fysiek en mentaal – een inherent internationale ruimte.

Steden, gemeenten en het bovenlokale beleidsniveau kunnen hier partners zijn. Oog hebben voor de (boven)lokale verankering en manifestatie van transnationale culturele ecosystemen, betekent ook in gesprek gaan met lokale overheden (steden en gemeenten) over het internationaal cultuurbeleid en het inbedden van de internationale dimensie binnen de bovenlokale cultuurwerking (dit is volop gaande). Er kunnen ook impulsen worden ontwikkeld om lokale overheden en cultuurregio's mogelijk te maken om zich op de transnationale niveaus te engageren (bijvoorbeeld via de kandidaturen omtrent Culturele Hoofdsteden).

4. Oog voor de waarde en de noodzakelijke randvoorwaarden van internationale uitwisseling

De Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid opent met een explicitering van de potentiële waarde en betekenis van internationaal werken voor de culturele actoren en voor de bredere samenleving. Uit de sectorale en omgevingsanalyses blijkt dat er vandaag heel wat vormen van internationalisering zijn die hier niet toe bijdragen, maar juist afbreuk doen aan die potentiële waarde. In het hele debat omtrent internationaal werken – zoals we dat in deze studie reconstrueren – is het opvallend hoe sterk het belang van sociale en ecologische randvoorwaarden aan de orde wordt gesteld, juist omdat er op dit vlak een toenemende druk ervaren wordt. Thema's als zorg, mentaal welzijn, duurzaamheid en inclusiviteit doen opgeld en – hoewel hier in de praktijk nog grote stappen te zetten zijn – krijgen die ook meer aandacht op internationale beslissingsfora en beleidskaders. Binnen de uitgangspunten van een toekomstig internationaal cultuurbeleid kan geëxpliciteerd worden dat internationaal werken niet *op zich* waardevol is (het oursourcen van productie naar lagelooncontexten kan hiervan een tegenvoorbeeld zijn), maar dat het kan bijdragen aan artistieke en maatschappelijke ontwikkeling, *op voorwaarde* dat dit op een zorgzame manier gebeurt, met aandacht voor meerstemmigheid en gelijkwaardigheid in de internationale relaties en binnen de grenzen van wat de planeet aan kan. De operationalisering van het verdere kader moet dit dan ook mogelijk maken.

5. Samenwerking als leidend principe

Impact hebben binnen complexe internationale systeemodynamieken kan enkel vanuit samenwerking. Net zoals dat in het huidige Strategisch Kader het geval is, moet samenwerking en synergie tussen alle betrokken actoren het leidende principe zijn. De manier waarop wordt samengewerkt, en door wie, kan herbekeken worden. Samenwerking kan vorm krijgen op verschillende niveaus: a) *binnen de sectoren* tussen peers en veldspelers, waarbij fondsen en bovenbouwspelers een platformfunctie opnemen, niet zelden in samenwerking met bevoorrechte partners uit Nederland en Franstalig België; b) tussen bovenbouwspelers en overheidsinstanties binnen het Internationaal Cultuurbeleid, c) binnen bilaterale samenwerkingsverbanden en akkoorden; d) in een complementair ICB dat ook verbindingen legt met de (boven)lokale en de supranationale beleidsniveaus.

Net zoals dat vandaag het geval is, blijft het een unieke en onvervangbare rol voor de Vlaamse overheid om zich samen met de collega's van de andere gemeenschappen, te blijven inzetten op transnationale beslissingskaders, bv. besluitvorming op Europees niveau (Europees Cultuurbeleid, richtlijnen met een impact op de positie van actoren uit Vlaanderen binnen de transnationale ecosystemen), binnen UNESCO, Raad van Europa. De Vlaamse

overheid kan zich hierbij laten voeden door de expertise, kennis en netwerken van veldactoren op het terrein, zoals dat nadrukkelijk het geval is bij de initiatieven rond immaterieel erfgoed.

2.5.4 Doelstellingenkader voor een toekomstig Internationaal Cultuurbeleid

Het huidige Strategisch Kader ICB formuleert drie centrale doelstellingen. Ten eerste wil het “de internationale positie van culturele actoren, goederen en praktijken versterken”, ten tweede “internationale samenwerking, netwerken en uitwisseling stimuleren”, ten derde “Vlaanderen in de wereld zetten als innovatieve State of the Art en aanjager van partnerschappen binnen een Europees waarde kader”. Wanneer we deze drie doelstellingen herbekijken vanuit de vragen die vanuit de internationale culturele praktijk aan het beleid worden gesteld (zie 2.3), dan sluiten die (niet onverwacht) aan bij de eerste twee doelstellingen. Meer dan ooit is er een vraag om versterking in een turbulente internationale context, en meer dan ooit is een netwerkgerichte benadering daarbij relevant. Weliswaar laat hoofdstuk 2.3 zien dat er onderliggend twee paradigmatische benaderingen zijn. Enerzijds willen actoren de competitie kunnen aangaan en zichtbaar worden in een transnationale context (“Een sterkere, meer competitieve positionering en vraag om ‘exportsteun”, 2.3.1). Anderzijds willen ze ook de stap zetten naar een meer duurzame of volhoudbare benadering, die meer recht doet aan de waarde en de randvoorwaarden omtrent internationaal werken (‘Werken aan systeemverandering’, 2.3.2). Dit inzicht kan de basis zijn van een toekomstgerichte herformulering van de doelstellingen van een toekomstgericht beleidsinstrumentarium, waarbij enerzijds wordt ingezet om actoren uit Vlaanderen te versterken in een transnationale context en anderzijds impulsen worden gegeven aan de omslag naar een meer volhoudbare praktijk. (‘Netwerken’ blijft uiteraard essentieel, maar is een middel om beide doelstellingen te realiseren. Het hoeft dus niet als een aparte doelstelling weerhouden te worden).

Bij een sectorbevraging krijgt de derde doelstelling – bijdragen aan de uitstraling en internationale positionering van Vlaanderen – soms minder expliciet aandacht. Veldactoren en bovenbouwspelers zien het zelden of niet als hun primaire opdracht om Vlaanderen te positioneren. Weliswaar is dit (vandaag) een bredere Vlaamse beleidsdoelstelling en is dit ook het perspectief van waaruit middelen vanuit de culturele diplomatie, toerisme en het economisch beleid worden gemobiliseerd, vanuit een meer instrumentele benadering van cultuur. Als dit ook in de toekomst de benadering blijft, dan legt het materiaal uit deze Veldtekening ook pistes open voor een nieuwe benadering, vanuit een herformulering: de vraag is hoe de sterktes van het brede cultuurveld uitgespeeld kunnen worden om bredere beleidsdoelstellingen omtrent de zichtbaarheid van Vlaanderen in het buitenland te vergroten.

Kortom, vanuit deze optiek kan het toekomstig Internationaal Cultuurbeleid erop gericht zijn de condities te creëren zodat actoren uit Vlaanderen versterkt worden en op een volhoudbare manier kunnen werken binnen deze transnationale context. Enerzijds door een sterkere en meer gedragen strategie voor het Internationaal Cultuurbeleid te ontwikkelen met samenhangende en gerichte interventies om de positie van actoren uit Vlaanderen te versterken in een internationale sectorale context. Anderzijds door te innoveren en daarmee de omslag naar een meer duurzame transnationale praktijk te stimuleren. Dit is de culturele basis van het internationaal cultuurbeleid. Aanvullend kan de Vlaamse overheid de aldus opgebouwde sterktes valoriseren in het kader van andere en bredere beleidsdoelstellingen, zoals het versterken van de uitstraling van Vlaanderen in het buitenland. In wat volgt lichten we deze drie geherformuleerde doelstellingen verder toe.

Doelstelling 1: de positie van actoren uit Vlaanderen versterken in hun internationale context

In 2.3.1 kwamen alvast de noden aan bod voor een sterkere positionering van Vlaamse culturele actoren in een internationale context, waarop het toekomstig ICB – ingebed in het bredere Vlaamse cultuurbeleid – kan inspelen. We vertalen die noden door naar een mogelijke benadering vanuit de beleidsinstrumenten.

1. De nood aan financiering voor internationale projecten en processen (zowel een laagdrempelig en flexibel instrumentarium, als de mogelijkheid om op te schalen via meer grootschalige initiatieven en projecten of 'doorbraken')

Binnen het ICB is er zowel een laagdrempelig en flexibel ondersteuningsinstrumentarium nodig, alsook het juiste instrumentarium om ook op een grotere schaal te kunnen meespelen. Het huidige Strategisch Kader verwijst hierbij naar de sectorspecifieke context, de werking van Fondsen en de sectorale decreten. In het kader van deze Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid is er geen evaluatie gebeurd van de sectorale decreten. We constateren dat de vragen in de sectoren sterk gelijk lopen. Een meer gerichte evaluatie van de sectorale decreten kan aanleiding geven tot eventuele bijstellingen.

Als algemene aandachtspunten geven we hierbij mee dat een solide context voor internationalisering van culturele ecosystemen meer nodig heeft dan louter projectfinanciering in het kader van het ICB, en dus raakt aan het bredere sectorale beleid, waar de internationale dimensie onlosmakelijk deel van uitmaakt. Sectorspecifieke landschapszorg en meerjarige werkingssubsidies zijn essentieel. In de meeste sectoren zijn er werkingen die niet alleen zelf op de langere termijn internationaal werken via deze instrumenten, maar die ook indirect een context creëren waarin opkomend talent eerste internationale kansen kan ontwikkelen (kijk bijvoorbeeld naar de belangrijke rol van residenties, werkplaatsen, circusateliers,...). Tegelijk is het aangewezen om de middelen niet alleen aan de gevestigde instellingen toe te kennen en voldoende middelen voor open oproepen, voor beurzen en projectsubsidies,... niet alleen voor projecten en samenwerkingsprocessen die in het buitenland plaatsvinden, maar ook om projecten die van Vlaanderen een open en gastvrije internationale ruimte kunnen maken. Zie bijvoorbeeld: [Shifting Places, support for cultural practitioners who have fled to Switzerland](#) (Pro Helvetia).

2. Een instrumentarium voor collectieve promotie, netwerkontwikkeling en praktijkondersteuning.

Fondsen, steunpunten en andere intermediairs kunnen collectief inspelen op een aantal behoeften, door kennis en netwerken te delen. Ze staan enerzijds dicht bij de betrokken sectoren en anderzijds zijn ze ook een aanspreekpunt voor stakeholders in binnen- en buitenland (Vlaamse overheidsinstanties, internationale stakeholders). Het is zeker een troef voor het Vlaamse Internationaal Cultuurbeleid dat er (nog) een culturele bovenbouw is die een intermediaire rol opneemt. Vlaanderen is een van de weinige regio's waar het systeem van intermediaire organisaties relatief goed bewaard is gebleven, ook al zijn er de laatste tien à vijftien jaar scherpe bezuinigingen geweest die niet overal zijn gerepareerd. We constateren als gevolg daarvan wel lacunes en een ongelijk speelveld. De sectorale steunpunten zijn verschillend geoutiliseerd. De andere bovenbouworganisaties (fondsen, sectorinstituten) hebben een opdracht die zich in hoofdzaak richt op financiering en promotie, en minder inzet op praktijkontwikkeling vanuit een ecosysteembenadering. Dit aspect wordt verder uitgewerkt in lopend onderzoek van IDEA Consult, een 'spending review' omtrent de culturele bovenbouw, waarbinnen ondersteuning voor internationalisering een thema is.

De bovenbouworganisaties werken sectoraal, maar op een aantal punten is het aangewezen om samen te werken, bijvoorbeeld op het vlak van de toeleiding naar Europese programma's en subsidiemogelijkheden, niet alleen binnen de culturele bovenbouw maar ook breder (Creative Europe Desks, VLEVA).

3. Voldoende 'draagkracht', capaciteit en competenties rond strategisch internationaal ondernemerschap,
voor de culturele actoren zelf om de kansen die zich aandienen ook te kunnen valoriseren.

Zoals boven aangegeven, is het voor alle deelsectoren noodzakelijk dat veldactoren zelf over voldoende draagkracht, capaciteit en competenties beschikken om zelf initiatieven te kunnen ontwikkelen. Dit overstijgt de scope van het Internationaal Cultuurbeleid. Het maakt deel uit van het bredere sectorale cultuurbeleid, maar is een belangrijke voorwaarde om Doelstelling 1 te kunnen realiseren.

4. Ruimte voor innovatie, zowel inhoudelijk-cultureel als op het vlak van zakelijke modellen en promotionele benaderingen.

Zoals hierboven aangegeven, zit er in een volatiele context een sterke druk op de beproefde recepten om in te zetten op zichtbaarheid en aandacht in transnationale netwerken, en het mobiliseren van de nodige resources. Inzetten op experiment en innovatie is dan ook noodzakelijk om relevant te blijven op de langere termijn. Het is een nood die gevoeld wordt door zowel de veldactoren als bovenbouwspelers. Het ICB kan een context creëren waarin gezamenlijke *research en development* en kennisdeling mogelijk wordt, bijvoorbeeld via projectoproepen omtrent specifieke thema's, gekoppeld aan monitoring, evaluatie en gezamenlijk leren.

Doelstelling 2: impulsen geven voor de omslag naar een meer volhoudbare internationale praktijk

Voor vele culturele actoren zijn economische motieven, profilering en de nood aan zichtbaarheid, presentatiemogelijkheden en inkomsten niet de primaire motivering om internationaal te werken. Eerder is het hen te doen om de inhoudelijke, culturele meerwaarde van internationale uitwisseling voor iedereen die erbij betrokken is: makers, publiek en alle mogelijke bemiddelaars. Men stelt dan enerzijds vast dat de huidige ontwikkelingen in de internationale netwerken en ecosystemen die meerwaarde van internationaal werken sterk hypothekeren. Vandaar dat er nood is aan systeeminnovatie omtrent meer duurzame benaderingen op het vlak van internationaal werken. Hierover vinden vele reflecties, debatten en praktijkexperimenten plaats op internationale fora en ook in Vlaanderen gebaseerde actoren zijn op dit vlak actief. Zoals aangestipt in 2.3.2 zijn heel wat actoren – zeker binnen design, architectuur, en sociaal-cultureel werk, maar ook binnen kunsten en cultureel erfgoed – bezig met exploraties over hoe ze vanuit hun artistieke, culturele en creatieve praktijk kunnen bijdragen aan de benadering van bredere maatschappelijke vraagstukken omtrent duurzaamheid. Er is binnen het ICB behoefte aan een flexibel en adaptief kader dat impulsen geeft voor en inspeelt op verschillende aspecten van duurzame innovatie. Vele buitenlandse schakelen om deze reden over van een generieke benadering, naar internationale impulsprogramma's die inzetten op specifieke thema's, zoals digitale transformatie, ecologische duurzaamheid of inclusief werken. Zie bijvoorbeeld [New models of collaboration – Culture and Business - Pro Helvetia](#), als ook de [innovatielabs](#) in Nederland.

Op welke manier kan het toekomstig ICB impulsen geven voor de omslag naar een meer duurzame internationale praktijk – aansluitend bij wat al ontwikkeld wordt en ook recht doet aan de innovatieve kracht van een internationale culturele en creatieve sector? We stellen vast dat er op dit moment in Vlaanderen – in de sectoren en in de bovenbouw – al vele initiatieven zijn op het vlak van duurzaamheid, in een bredere betekenis dan louter de ecologische aspecten: fair practice in een internationale context, inclusief en meerstemmig internationaal werken, cultuur en conflict, gendergelijkheid, ecologische duurzaamheid, digitaal transformeren en

technologische innovatie, nieuwe economische modellen,... Hier liggen kortom kansen voor samenwerking, kennisdeling en gezamenlijk leren over gedeelde thema's die in alle sectoren spelen.

Het kan een aanpak zijn waarbij DCJM en de verschillende bovenbouworganisaties samen een gedeelde leeromgeving creëren omtrent gedeelde uitdagingen, waarbij ze samen de strategische prioriteiten bepalen. Binnen een dergelijk impulsbeleid is er idealiter:

1. Ruimte voor **innovatie en experiment**, pilots en proeftuinen (met serieuze financiële steun en begeleiding, niet enkel voor projecten maar ook voor processen).
2. Ruimte voor het **verbinden en evalueren** van die experimenten in **gezamenlijke leertrajecten**.
3. Ruimte voor **het opbouwen van nieuwe vaardigheden omtrent duurzaam internationaal werken**. Nieuwe manieren van werken vragen om nieuwe skills. Voorzie bijvoorbeeld ruimte voor kwaliteitsvolle opleiding en begeleiding, mentoring,...⁹ binnen een internationale context. Ontwikkel een eigen aanbod binnen het ICB en maak mogelijk dat er gereisd wordt om te leren. Wat geleerd wordt tijdens experimenten en pilots kan worden gedocumenteerd, geanalyseerd, doorgedacht, zowel binnen de culturele ecosystemen als het kader van het Vlaamse ICB.

2.5.4.1 Doelstelling 3: de sterktes van het Vlaamse cultuurveld valoriseren binnen het bredere Vlaamse beleid

Als de positie van actoren uit Vlaanderen is versterkt, en als ze in staat zijn gesteld om hun internationale culturele praktijk op een meer duurzame manier te organiseren, dan ontstaan er ook mogelijkheden om deze culturele troeven en sterktes uit te spelen en te valoriseren in de context van bredere Vlaamse beleidsdoelstellingen. Het gaat om het nadrukkelijker presenteren en valoriseren van de sterktes van het Vlaamse cultuurveld, vanuit een internationaal perspectief en binnen de bredere doelstellingen van het Vlaamse overheidsbeleid: zowel vanuit cultuur- als mediabeleid; het buitenlandbeleid (Vlaanderen internationaal positioneren middels cultuur), het toerismebeleid (Vlaanderen positioneren als een florerende bestemming, rijk aan cultuur en erfgoed) en het economisch beleid (bijdragen tot de economische welvaart van Vlaanderen). Hoe meer het (internationaal) cultuurbeleid de sector kan versterken, des te meer mogelijkheden om die sterktes 'instrumenteel' in te zetten binnen het bredere Vlaamse beleid.

Volgende aandachtspunten zijn van belang:

1. Vlaanderen als 'state of the art' én als pionier op het vlak van duurzame innovatie

Als 'State of the Art' heft Vlaanderen zeker veel te bieden aan de wereld. Vandaag wordt dan ook binnen de culturele diplomatie sterk uitpakket met excellentie en troeven op het vlak van de verschillende kunstvormen en cultureel erfgoed. Dit kan uiteraard verder gezet worden. Ook de 'klassieke' vormen (via kunsten of erfgoed, bv. Vlaamse meesters) blijven belangrijk en relevant. Dat blijkt ook uit de praktijk. Deze Veldtekening – en de sterktes die we detecteren binnen de verschillende culturele ecosystemen – biedt echter aanknopingspunten om de zichtbaarheid van Vlaanderen op een andere manier te presenteren dan louter op basis van de excellentie van specifieke producten, namen en oeuvres. In verschillende deelsectoren zijn er sterke en innovatieve processen en praktijken, waarbij de kunsten, cultuur en creativiteit een motor blijken voor een inspirerende en

⁹ Interessante experimenten op dat vlak zijn er bijvoorbeeld waarbij mentoren uit de gehele wereld online met culturele actoren in Duitsland, Nederland of Vlaanderen werken (zie bv. Revision X). Zie ook deze internationale discussies tussen private en publieke financiers, waarbij er naast procesfinanciering ook veel aandacht was om beter naar de grantee te luisteren, meer aan mentoring en capacity building mogelijk te maken, ook cross-border en cross-sectoraal: <https://profil-soziokultur.de/resilience-and-relevance/>

interdisciplinaire benadering van bredere maatschappelijke vraagstukken. Denk bijvoorbeeld aan de 'Vlaamse Golf' binnen architectuur, die surft op de internationale trend naar een meer maatschappelijke benadering. Vele steden hebben in hun *city branding* al de omslag gemaakt van een profilerings vanuit grootschalige spektakelarchitectuur naar een alternatieve benadering waarin vooral hun leefbaarheid centraal staat. Hier heeft Vlaanderen unieke sterktes en troeven. De aanpak sluit ook aan bij een profilerings vanuit toerisme als een florerende bestemming.

2. Herdenken van de invulling van bilaterale culturele relaties (interregionaal en internationaal) en geografische focusgebieden.

Focuslanden bieden weliswaar een richting om keuzes te kunnen maken en in de praktijk blijkt een deel van deze focuslanden ook nog steeds een bevoorrechte partner te zijn. De vraag is of en hoe dit model/instrumentarium voor de toekomst nog houdbaar en wenselijk is, zeker in een transnationale en meer hybride context (fysiek/digitaal). Diverse landen hebben een dergelijke aanpak inmiddels verlaten, volgens het comparatief [onderzoek van de UA](#) (p. 21), Nederland vooralsnog niet.

Hoe is bilaterale samenwerking en het werken met focusregio's betekenisvol in een transnationale context? In het licht van het bovenstaande uitgangspunten liggen er zeker betekenisvolle mogelijkheden. Vanuit de nood aan een langetermijnperspectief en een contextgebaseerde benadering, is en blijft het voor het ICB een grote troef als er een verbinding kan worden gelegd met de buitenlandposten (die inzetten op culturele diplomatie, toerisme, economisch beleid). Vanuit de nood aan projectfinanciering en thematische impulsen is er een behoefte aan specifieke calls waarbij samenwerking tussen actoren uit beide landen wordt gestimuleerd. De kloofanalyse laat echter zien dat er nood is aan een meer specifieke focus (sectoraal, thematisch), met oog voor de context. Eerder dan een vrij algemene focus op de bilaterale wisselwerking tussen de culturele sectoren uit het ene land (of regio) en het andere, is er behoefte aan een gerichtere aanpak op maat waarbij a) oog is voor de contextspecificiteit van beide landen/ regio's, hoe de culturele ecosystemen ingebed zijn binnen een transnationale context, b) een strategische analyse wordt gemaakt van welke dan specifiek de wederzijdse behoeften en sterktes zijn van beide landen en regio's, zowel landelijk als wat betreft hun inbedding in de transnationale ecosystemen, c) die strategische analyse wordt doorvertaald in een plan van aanpak.

3. Een Vlaams netwerk in het buitenland

Binnen dit kader is een goede samenwerking met en tussen de buitenlandposten, FIT en TVL en culturele bovenbouwspelers interessant. Dit is belangrijk om samen op zoek te gaan naar kansen en een gerichte aanpak met impact op het terrein, en een langetermijnperspectief op de opbouw van kennis en netwerken.

Verder kan er zeker nog plaats zijn voor programma's die bilaterale uitwisseling stimuleren maar dat hoeft niet per se (meer) te gaan via bilaterale afspraken tussen landen of regio's. Het kan ook tussen bovenbouwspelers en fondsen onderling bijvoorbeeld. Ook voor een gezamenlijke positionering op internationale platformen (bv. met Franse Gemeenschap of Nederland), waar dat het meest impactvol is, zijn dergelijke vormen van samenwerking al usance. Zo is in de meer taalgebonden disciplines een gezamenlijke positionering met Nederland een aangewezen aanpak, maar kan ook in andere contexten nader onderzocht worden.

2.5.5 Procesmatige aanbevelingen

Ten slotte is er ook een aantal verbeterpunten. Deze hangen samen met de manier waarop het Strategisch Kader in de praktijk wordt gebracht. Er is een sterkere doorvertaling nodig van de strategie naar actie en een nieuw elan voor de samenwerking tussen alle betrokken actoren.

2.5.5.1 Van strategie naar actie

In de toekomst is een robuust strategieontwikkelings- en implementatieproces nodig dat richting geeft aan acties van bovenbouw en overheidsinstanties op lange termijn, maar ook flexibel genoeg is om in te spelen op snel veranderende omgevingsfactoren.

De bouwstenen voor deze strategie omvatten:

- ▶ Een omgevings- en veldanalyse van de verschillende culturele ecosystemen, rekening houdend met maatschappelijke veranderingen, als startpunt.
- ▶ Het bepalen van beleidsopties, doelstellingen en prioriteiten in samenspraak met verschillende stakeholders, mede gevoed door sectorale en beleidsmatige overwegingen.
- ▶ Het ontwikkelen van een missie, waardenkader en concrete toekomstvisie voor internationaal werken, met aandacht voor de wederzijdse afhankelijkheid in een mondiale culturele ecologie.
- ▶ Doorvertalen van het strategisch kader naar concrete actielijnen, inclusief evaluatie, bijsturing van instrumentarium en voorzien van voldoende middelen en personeelscapaciteit.

2.5.5.2 Investeren in kennisopbouw

Investeer in monitoring en kennisopbouw met betrekking tot de internationale dimensie van culturele ecosystemen. Er is behoefte aan een langetermijnproces om de internationalisering van culturele ecosystemen consistent te monitoren. Dit proces moet trends op het terrein identificeren en de effecten van het huidige internationaal cultuurbeleid evalueren.

Het monitoringproces moet zowel kwantitatief als kwalitatief zijn. Het systematisch bijhouden en analyseren van kengetallen met betrekking tot internationalisering is belangrijk, maar gezien de verschuivingen in het werken binnen culturele ecosystemen en de nood aan een adaptieve benadering, moet het proces ook als een leerproces worden benaderd waarbij die veranderende omgeving wordt gescreend en waarbij het leren over de effectiviteit van benaderingen wordt gemonitord. Dit omvat een constante cyclus van initiatief, experiment, collectieve evaluatie en bijsturing, met de centrale vraag hoe betrokkenen samen het culturele en maatschappelijke potentieel van internationaal werken kunnen maximaliseren.

Om dit te bereiken, zijn een duidelijk mandaat, rolverdeling en capaciteit voor kennisopbouw essentieel. Het bevorderen van op bewijs gebaseerd internationaal cultuurbeleid vereist investeringen in zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevensverzameling en -analyse, met een langetermijnperspectief. Er is ook nood aan experimenten en onderzoek op het gebied van gegevensverzameling en -analyse, met specifieke aandacht voor het gebruik van data van digitale platformen en sociale media.

2.5.5.3 Samenwerken in de praktijk van het ICB

Zoals hierboven aangegeven, moet samenwerking het leidende principe zijn bij de implementatie van het Internationaal Cultuurbeleid. Hierbij moet zeker gekeken worden naar de manier waarop momenteel de

samenwerking en afstemming tussen de verschillende overheidsinstanties is georganiseerd. Ook al stimuleert het Strategisch Kader een *complementaire* samenwerking, toch lijkt om verschillende redenen het huidige, vrijblijvende netwerkmodel te kort te schieten. Vandaag wordt er gewerkt vanuit een netwerkbenadering waarbij de betrokken actoren een strategisch kader meekrijgen, en hieraan relatief autonoom een invulling geven vanuit de kerntaken. Aangezien die kerntaken verschillen, is er sprake van een 'complementaire' aanpak. Het is niet duidelijk op welke manier er een wisselwerking is tussen het Strategisch Kader en de concrete praktijk/werking van de betrokken actoren. Die wisselwerking lijkt minimaal tot onbestaand. Tegelijk wordt de nood aan samenwerking en afstemming vanuit alle hoeken benoemd en op tafel gelegd.

In een context waarin enerzijds veel initiatieven zijn weggevallen en anderzijds ook de nood aan afstemming en urgentie groter is dan ooit, is er nood aan een nieuw elan voor de afstemming en samenwerking tussen bovenbouwinstanties en overheidsactoren (ook regionaal en stedelijk) op het vlak van internationaal cultuurbeleid. Het gaat zowel over samenwerken aan zowel strategieontwikkeling als aan implementatie. Bovenstaande vergt zowel bilateraal als gezamenlijk overleg, zowel afstemming binnen de bovenbouw (tussen sectorale steunpunten en fondsen onderling), als binnen de overheidsinstanties (onderling overleg tussen DCJM, DKBUZA, FIT en TVL), vanuit een duidelijke regie (allicht een rol voor DCJM om het overleg en de strategieontwikkeling te coördineren). We verwijzen opnieuw naar de lopende *spending review omtrent* de culturele bovenbouw, waar samenwerking en afstemming uiteraard belangrijke aandachtspunten zijn.

1. Voldoende capaciteit

Een voorwaarde is voldoende capaciteit, zowel in personeel als middelen, om het aanvullende, overkoepelende, en complementaire internationale cultuurbeleid te ondersteunen, bij alle betrokkenen. Buitenlandposten, vooral in andere beleidsdomeinen zoals DKBUZA, hebben eveneens meer capaciteit nodig om kansen te benutten binnen het kader van het ICB, met een focus op netwerkontwikkeling en gezamenlijke projecten. Daarnaast zijn voldoende werkingsmiddelen noodzakelijk om, naast het sectorspecifieke instrumentarium, gerichte impulsen te geven voor een meer integraal ontwikkeld en concreet omgezet internationaal cultuurbeleid. Dit dient ook als hefboom voor samenwerking met andere sectoren en beleidsdomeinen.

2. Een sterkere regie of een sterkere actor

Het is essentieel om een actor te hebben die proactief een coördinerende en regisserende rol kan spelen in het Internationaal Cultuurbeleid. Dit omvat taken zoals de uitvoering van het ICB, beleidsontwikkeling, afstemming en regelmatige communicatie met alle betrokkenen (veldactoren, bovenbouw, overheidsinstanties), alsook de deelname aan relevante internationale beleidsnetwerken voor kennisdeling. Binnen DCJM is bovendien interne afstemming tussen teams/medewerkers met een sectorale opdracht (en Media) en het Team Internationaal Beleid essentieel. Naast een meer actieve overheidsregie zou het ICB profijt kunnen hebben van een proactieve kwartiermaker voor het internationaal cultuurbeleid – om in cocreatie met de verschillende stakeholders een duidelijke richting en gezamenlijke visieontwikkeling te realiseren, met ruimte voor sectoroverschrijdende en cross-sectorale netwerking.

Deze afstemming/coördinatie kan met een verschillend ambitieniveau worden gerealiseerd. Vandaag wordt er dus gewerkt vanuit een vrijblijvende netwerkbenadering. Andere werkmodellen en organisatievormen voor de opvolging van het Internationaal Cultuurbeleid zijn denkbaar. Wat te denken van het idee om - naast sectorale ondersteuning - een sterkere actor te zetten die - naar analogie van Dutch Culture (ondersteund vanuit Cultuur en Buitenlandse Zaken) – een aantal sector- en overstijgende opdrachten samenbrengt en oppakt voor het geheel? Hoe dat werkpakket er precies uit ziet, dient nader in overleg met de verschillende betrokkenen onderzocht te worden, maar zeker valt te denken aan o.m.: een gezamenlijke kennisopbouw en monitoring van

ontwikkelingen en behoeften in afstemming met de bovenbouw; een toeleiding van transnationale en Europese kennis en expertise van binnen en buiten de culturele en creatieve sectoren met betrekking tot het internationale werken (thematisch, focuslanden, digitale transformatie, duurzaamheid), en in relatie tot de complementaire partners in Vlaanderen en in de wereld en met buitenlandposten, eventueel ontwikkeling van meer grootschalige focusprogramma's. Dit is nader te bekijken. Een dergelijke sterke actor werkt sectoroverschrijdend en in relatie met andere domeinen, en is geen 'exportbureau'. Immers de opdracht zou het hele complex van internationaal werken betreffen; naar en in het buitenland, in Vlaanderen en in digitale/hybride en transnationale ruimten. (Zie ook [de comparatieve studie van de UA](#) omtrent het ICB, p. 22¹⁰) Mogelijk is ook het model van EventFlanders ter inspiratie interessant. Hierbij is er een duidelijk operationeel kader (in dit geval ingebed in TVL), met aansturing vanuit verschillende beleidsdomeinen (in dit geval ook DKBUZA, Sport Vlaanderen, DCJM).

¹⁰ Universiteit Antwerpen, [Comparatief onderzoek Internationaal Cultuurbeleid: Overzicht algemene tendensen en modellen](#)

3 / De internationalisering van de culturele praktijk

In dit hoofdstuk brengen we meer gedetailleerd de actuele ontwikkelingen in kaart op het vlak van internationaal werken in de verschillende deelsectoren, ofwel culturele ecosystemen, binnen de scope van het internationaal cultuurbeleid. Waar en door wie wordt internationaal gewerkt, en wat zijn de belangrijkste trends, ontwikkelingen en noden op het vlak van de internationalisering van de culturele sectoren in Vlaanderen? Dit hoofdstuk bundelt sectorale inzichten tot meer algemene analyses, die tot stand kwamen door synthese van de sectorale analyses (opgenomen in de bijlagen).

De belangrijkste deelvragen die tot beantwoording van Onderzoeksvraag 1 (zie inleiding) bijdragen, worden behandeld in vier deelhoofdstukken:

- ▶ Wie ontplooit welk (type van) internationale activiteiten en waar vinden deze plaats? (§3.3.1)
- ▶ Waar zit de waarde en betekenis van internationaal werken voor culturele actoren en sectoren en de bredere maatschappelijke context? §3.3.2)
- ▶ Welke zijn de voornaamste trends en ontwikkelingen op het vlak van de internationalisering van de verschillende culturele ecosystemen? (§3.3.3)
- ▶ Wat is er nodig om dit potentieel überhaupt aan te boren en/of verder te ontwikkelen? (§3.3.4)

Op basis van een uitgebreide deskresearch per deelsector, interviews met culturele bovenbouwactoren en focusgroepen met uiteenlopende veldactoren, werden de antwoorden op deze vragen eerst behandeld vanuit een sectorspecifieke bril. De resultaten hiervan kan de lezer terugvinden in de sectorale analyses in de bijlagen. In het hiernavolgende deelhoofdstuk 3 presenteren we, op basis van deze sectoranalyses, een synthese voor het bredere cultuurveld.

3.1. Wie, wat en waar?

3.1.1 Internationale puzzelstukken en patronen

Wie ontplooit in het brede cultuurveld wat en welke vormen en types van internationaal werken, en waar? Met de kennisbasis die voorhanden is, is het antwoord op die vraag is moeilijk empirisch te onderbouwen. Voor de meeste – eigenlijk zowat alle – Vlaamse culturele ecosystemen ontbreekt het aan doorlopende gegevensverzamelingen en actuele analyses die licht werpen op de internationale activiteiten in de verschillende deelsectoren en ontwikkelingen op dit vlak. Toch, ondanks het ontbreken van een actuele en robuuste empirische basis, zijn er – op basis van partiële inzichten via deskresearch, de interviews met bovenbouwspelers en focusgroepen met veldactoren – wel relevante inzichten mee te geven voor wat betreft deze deelvraag.

Om te beginnen stellen we vast dat er grote verschillen zijn tussen en binnen de verschillende deelsectoren, waar logica's en waardeketens onderling sterk kunnen verschillen. In sommige ecosystemen is er niet tot nauwelijks sprake van een 'lokale sector' en is er in eerste instantie sprake van transnationale en globale (of op zijn minst Westerse) netwerken en ecosystemen. Zo is het moeilijk om te spreken van een Vlaamse gamesector; eerder zijn er Vlaamse actoren en bedrijven spelers in een globaal ecosysteem en is het [Vlaamse gamebeleid](#) erop gericht impulsen te geven om Vlaamse actoren te versterken in die transnationale, sterk competitieve marktomgeving. Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor een aanzienlijk deel van de audiovisuele sector. Het idee dat bv. de productie van louter Vlaams geproduceerde art-house films voor een louter Vlaamse afzetmarkt gemaakt zouden kunnen worden, is ondenkbaar. De productie en distributie van zulke films is per definitie transnationaal – en

ook hier is het Vlaamse audiovisuele beleid erop gericht op lokale actoren te steunen (en lokale content) mogelijk te maken. De meeste festivals hebben een internationale programmering. De meeste distributeurs actief in Vlaanderen verdelen films in diverse landen (bv. Beneluxsetting).

Anders is de situatie binnen de amateurkunsten, waar de praktijk sterk lokaal en regionaal is ingebed, en internationaal werken doorgaans betekent dat lokaal talent 'het eigen kunnen' kan demonstreren of aanscherpen in een uitwisseling met internationale *peers*. Maar ook hier geldt dat lokaal talent vandaag steeds vaker divers en meertalig is, dat het repertoire vaak internationaal is en dat ook lokaal verankerde amateurkunstenaars aan de slag gaan met internationale thema's en inhoud.

We zien ook opmerkelijke verschillen *binnen* de verschillende culturele ecosystemen. Zo zijn er binnen bijvoorbeeld de podiumkunsten grote onderlinge verschillen. Een laagdrempelige theatermonoloog met een bekende acteur hoeft niet noodzakelijk de grens over. Dat geldt ook voor de beginnende stand-up comedian die wil overleven door gigs in vele cafés te combineren met bijkussen – of diens meer gevorderde collega die reeksen in het Sportpaleis combineert met tv-optredens. Maar een doorlopende – en per definitie relatief korte – loopbaan ontwikkelen in de hedendaagse dans zonder actief te zijn in een transnationaal netwerk van residenties, werkplaatsen, kunstencentra, festivals, productiehuizen en opleidingen, is eigenlijk ondenkbaar. In de dans zul je internationaal zijn of niet zijn. Op basis van recente cijfers lijkt hetzelfde ook op te gaan voor circus. Een recente bevraging door IDEA Consult laat zien dat de meeste circusartiesten (meer dan 85%) een internationale loopbaan ontwikkelen en dat er zelfs Vlaamse circusartiesten zijn die wel in het buitenland, maar niet in Vlaanderen of Brussel actief zijn (13,7%)¹¹.

Kortom, internationaal werken in de cultuursector kan zeer diverse vormen en gedaanten aannemen. Internationaal werken vertoont sterke verschillen tussen en binnen de verschillende deelsectoren. Met recht en reden kan zelfs gesteld worden dat – bekeken vanuit het perspectief van kunstenaars, muzikanten, auteurs, ontwerpers, makers en creatievelingen – elk internationaal verhaal uniek is en dat de internationale ontwikkeling van actoren, producten en praktijken soms – of zelfs altijd – langs onvermoede en soms grillige paden verloopt, met *ups* en *downs*. Tegelijk zijn er wel degelijk patronen te ontwaren zijn, op het vlak van wie welke vormen van internationale activiteiten ontplooit, voorbij de particulariteit van al die individuele parcoursen en verschillen tussen deel- en subsectoren.

Wie is internationaal actief?

- ▶ Diverse **types van actoren**: individuen zoals kunstenaars, muzikanten, designers, architecten, auteurs, vertalers, programmatoren, technici, curatoren, conservatoren, professionals en liefhebbers; ad hoc samenwerkingsverbanden publieke instellingen, verenigingen, non-profitorganisaties en bedrijven met winstoogmerk, diverse types van bemiddelaars (managers, agenten, bookers), overkoepelende organisaties, bovenbouwspelers, (boven)lokale, landelijke of internationale netwerken of digitale platformen,...
- ▶ Die actoren kunnen heel **diverse relaties onderhouden tot internationaal werken**: internationaal werken kan een incidenteel of recurrent projectmatig karakter hebben (bv. soms deelnemen aan een internationale stage, incidentele optredens of opvoeringen in het buitenland, een eerste vertaling van een roman), maar ook een structureel onderdeel vormen van het zakelijk model van een organisatie (zie het eerder gemaakte voorbeeld van Larian Studio's, de coproductiepraktijk binnen de audiovisuele productie of de hedendaagse podiumkunsten) of zelfs inherent verbonden zijn met de missie en opdracht van een organisatie (zoals in het sociaal-cultureel werk waar Vlaamse afdelingen van internationale bewegingen ondersteund kunnen worden, of internationale kunstensevenementen).

¹¹ Zie [Duurzame loopbanen van circusartiesten. Finaal eindrapport | Vlaanderen.be](#), p. 45)

Welke types en vormen van internationaal werken worden ontplooid?

- ▶ **Creatie, (co-)productie en cofinanciering:** artistieke samenwerkingen (samen creëren, spelen, kennis uitwisselen), het poolen van middelen (financieel, infrastructuur, ook via residenties,...); voor de ontwikkeling van eigen werk, of dienstverlening en werk in opdracht (work for hire).
- ▶ **Presentatie en distributie:** kan gericht zijn op diverse publieken (een breder publiek, showcasing voor professionals of als hefboom voor verdere marktontwikkeling), zowel 'export' als 'import'; zowel 'fysieke' presentaties als distributie via digitale platformen, streaming, downloads,...
- ▶ **Activiteiten gericht op kennisdeling en ontwikkeling:** residenties, beurzen, netwerken, stages, werkbezoeken, bezoekersprogramma's, workshops, prospectie,... zijn zowel gericht op leren/kennissuitwisseling/ inspiratie als netwerkontwikkeling; zowel inhoudelijk (bv. artistiek onderzoek), als ontwikkeling van ambacht/methodologische knowhow/professionalisering.
- ▶ **Onderzoek, kritiek en reflectie:** tijdschriften, academische onderzoeksunits (bv. architectuur), archieven en documentatie, ontwikkeling van publicaties, zoals tijdschriften, kunstenaarsboeken, catalogi, handboeken,....
- ▶ **Educatie:** naast de ontwikkelingsgerichte activiteiten wijzen we op het belang van formele voortgezette opleidingen als motor voor internationalisering (dans, circus, mode,...) zowel hier (bv. PARTS, HISK) als elders (circus); ze zijn internationale hubs en ontmoetingsplaatsen en zetten studenten en alumni ook internationaal op weg.

Waar vinden die internationale activiteiten plaats?

- ▶ **Binnen Vlaanderen en Brussel** in een lokale (stedelijke, bovenlokale) context
 - Internationale presentaties, residenties,... gericht op het binnenbrengen van buitenlandse perspectieven. Podia, festivals, kunsthallen, kunstencentra, bibliotheken, sociaal-culturele centra en musea presenteren een internationaal aanbod. Residentieplekken halen internationale gasten binnen en brengen hen in contact met de lokale context. Verenigingen en organisaties halen internationale sprekers en docenten naar Vlaanderen en Brussel,...
 - Er is tegelijkertijd ook het inherent internationale van onze lokale gemeenschappen in Vlaanderen en Brussel. Zowel de culturele actoren, maar ook het publiek hebben een sterk internationale achtergrond (bv. gerelateerd aan het internationale karakter van hogere opleidingen, expats, EU-medewerkers, generaties van arbeidsmigratie al dan niet gerelateerd aan culturele opdrachten, vluchtelingen,...) en is ook niet altijd Nederlandstalig.
- ▶ **Internationaal werken binnen België: uitwisseling met Franse en Duitstalige Gemeenschap**
 - Het internationaal cultuurbeleid beschouwt Franstalig en Duitstalig België als het buitenland. Uit de gesprekken vangen we op dat met name Wallonië en rest van België niet echt als een 'buitenlandse afzetmarkt' wordt gezien. In weinig sectoren is er echt een levende en bloeiende uitwisseling tussen de beide gemeenschappen. Zelfs in Brussel lijkt er wel een grote grens tussen de beide gemeenschappen. In het circus lijkt de overlap en de samenwerking nog het grootst, misschien ook omdat er geen Vlaamse maar wel een Brusselse hogere opleiding is. In de letteren is Flirt Flamand een project dat Frans- en Nederlandstalige literatuur met elkaar verbindt, en zo zijn er nog wel voorbeelden in andere deelsectoren.

- Op het vlak van gezamenlijke internationale promotie wordt wel vaker samengewerkt. Partnerships omtrent gezamenlijke profilering in het buitenland om inhoudelijke/pragmatische motiveringen komen vaker voor bij bovenbouwactoren (bv. Belgium Booms in muziek, Belgium is Design, etc.) en veldactoren (Zie [FESTIVAL EXPORT/IMPORT](#), een showcasefestival van BRONKS en theater La Montagne Magique) en uitwisseling met federale koepels. In Brussel vindt begin 2024 [It Takes a City](#) plaats, een showcase van Brusselse podiumproducties i.s.m. veldactoren en bovenbouworganisaties uit beide gemeenschappen.
- ▶ In vele sectoren zien we **een sterke focus op buurlanden**: Nederland, Frankrijk, Duitsland en UK.
 - Dit is omwille van de nabijheid en bereikbaarheid, maar zeker ook omdat West-Europese landen vaak een sterk internationaal cultuurbeleid of nationale-institutenbeleid hebben en dat kan interessante opportuniteiten of resources opleveren (infrastructuur, financiering, presentatiemogelijkheden, inhoudelijke samenwerking,...).
 - Met name de circuskunsten en podiumkunsten zijn sterk op Frankrijk gericht, omdat daar (nog) sterke podia en festivals zijn met forse budgetten. Volgens de laatste cijfers (pre Corona) speelt twee derde van de Vlaamse circusvoorstellingen in Frankrijk. Al enige tijd is Frankrijk een groter exportland geworden voor de podiumkunsten dan Nederland, dat traditioneel de belangrijkste afzetmarkt is/was voor Vlaamse podiumkunsten. Overigens is België, en in de praktijk vooral Vlaanderen en Brussel, nog steeds een van de belangrijkste exportlanden voor Nederland, met name op het vlak van de podiumkunsten (zie hiervoor de jaaroverzichten van Dutch Culture, <https://dutchculture.nl/en/about-the-database>).
 - Voor het VK en deels ook Duitsland/Duitstalige landen geldt dat dit voor specifieke sectoren of niches een springplank kan zijn naar andere contexten en markten. Zo is binnen de letteren een Engelse vertaling erg belangrijk, omdat die deuren kan open naar andere taalgebieden en andere markten. Mutatis mutandis geldt iets gelijksoortigs voor het belang van de Angelsaksische markt (VK, maar ook USA) voor internationale doorbraken in pop/rock. Deels speelt ook Duitsland die rol, als poort naar een Duitstalige markt of zelfs breder (denk aan de grote literaire beurzen, aan repertoiretheater en toneelliteratuur, in mindere mate ook aan kinder- en jeugdtheater of opnieuw ook pop en rock (Reeperbahn in Hamburg)). De meeste sectoren en deelsectoren hebben zulke sectorale hotspots, soms in de buurlanden (Avignon) of ook daarbuiten (Milaan, Venetië...).
 - In relatie tot Nederland doet zich een specifieke situatie voor met betrekking tot literatuur en taalgerelateerde disciplines en sectoren, waar diverse Vlaams-Nederlandse instellingen het bilaterale overheidsbeleid schragen (bv. De Brakke Grond, deBuren, de Taalunie, Ons Erfdeel,...). In vele sectoren is er een geschiedenis van Vlaams-Nederlandse uitwisseling, maar de vanzelfsprekendheid is soms weggefallen. Kijk naar het theater, waar decennia na de 'Vlaamse golf' speelmogelijkheden leken gedecimeerd maar waar opnieuw de interesse lijkt op te flakkeren (zie ook: Evelyne Coussens, [Tussen pragmatiek en romantiek: Vlaams-Nederlandse samenwerking in het theater](#)). Zeker op dit vlak kan men een shift zien weg van 'bilaterale' Vlaams-Nederlandse samenwerking, naar samen in een Europese en transnationale omgeving. De gezamenlijke initiatieven van beide Letterenfondsden (op boekenbeurzen) en andere bovenbouworganisaties zijn daarvan maar enkele voorbeelden.
- ▶ Europa en omgeving
 - **Europese beleidskaders** creëren mogelijkheden voor uitwisseling: Creative Europe en EUNIC maar ook andere kaders (Europese netwerken binnen het cultuurbeleid) en mogelijkheden buiten het Europese Cultuurbeleid (bv. Interreg, LEADER, Erasmus+,...).

- Bij diverse actoren is ook een **actief engagement ten aanzien van de Europese gedachte**. Niet alleen binnen de EU (bv. samenwerking met Centraal-, Oost-Europa en de Balkanregio), maar in een veranderende geopolitieke context is er ook meer aandacht voor de buurlanden van Europa en de bredere context (Midden-Oosten, Noord-Afrika, Oekraïne,...)¹². Opmerkelijk aan deze reflecties is dat een Europees engagement niet zelden gepaard gaat met een sterk kritische houding ten aanzien van het huidige Europese (cultuur)beleid. (bv. het werk van theatermaker Thomas Bellinck, [Domo | Thomas Bellinck](#))

► Globaal

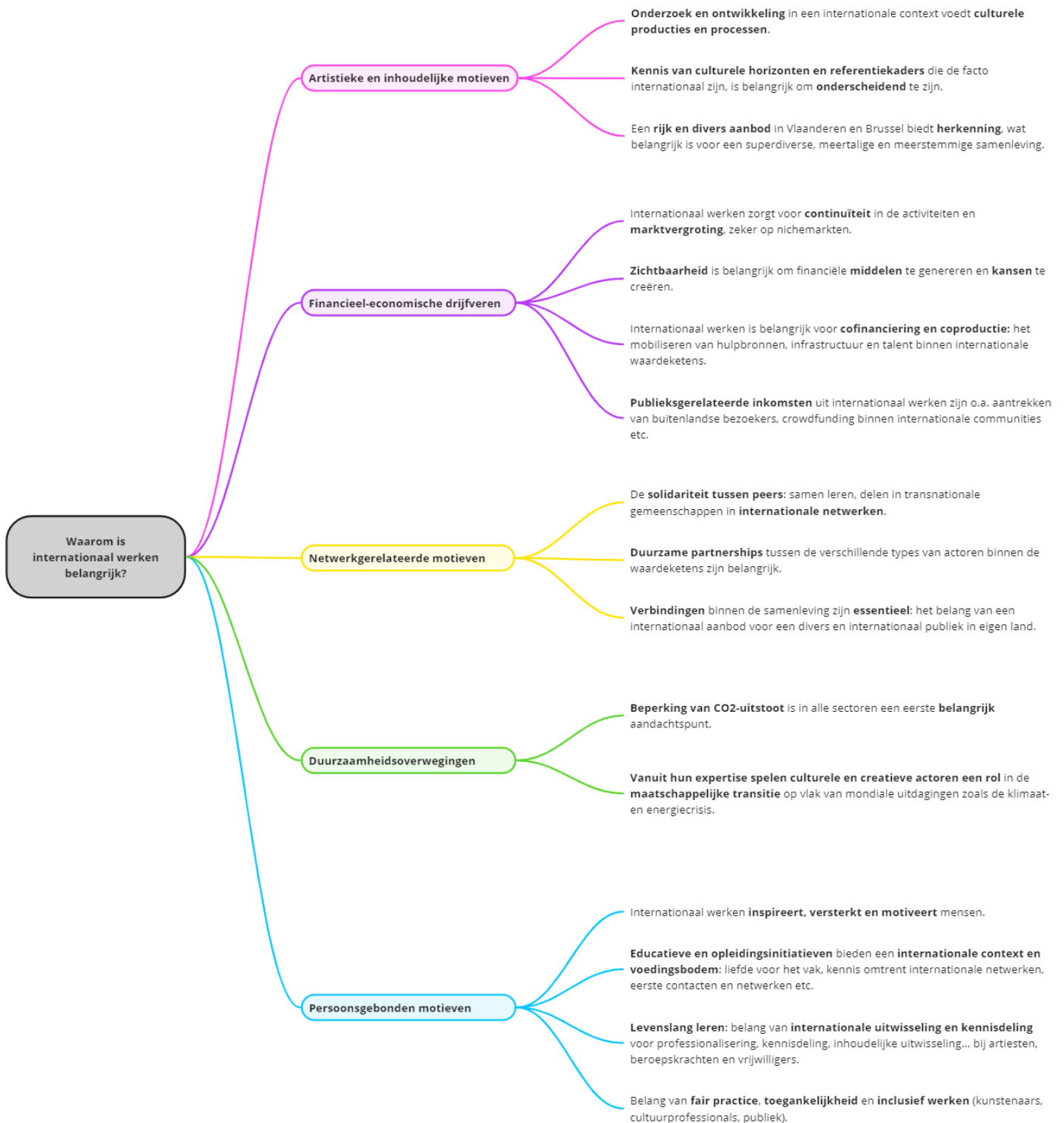
- Ten slotte geldt dat van vele culturele praktijken eigenlijk niet meer vast te stellen is waar ze plaatsvinden, 'hier' of ergens 'anders' – zeker in een digitale context (games, online retail, streaming,...). Waardeketens en ecosystemen zijn tegelijk hyperlokaal en geglobaliseerd, deels gedreven voor digitalisering, maar ook door economische ontwikkelingen. Zie bijvoorbeeld de *outsourcing* van productie binnen design en ook mode - en als tegenreactie op de niet-zo-duurzame aspecten hiervan, ook de toenemende interesse in korte ketens en herlokalisering van de materiële productie.

¹² Zie bv. [Round table: Another Europe, More Europe | Kunstenpunt: dit is het verslag van een rondetafelconferentie in samenwerking met de European Cultural Foundation, dat een belangrijke rol speelt op vlak van deze vorm van solidariteit en engagement](#) Zie ook de artikelenreeks van Hilde Teuchies uit 2018 over cultureel samenwerken aan de Europese 'commons'. [Reclaiming the European Commons #1 | Flanders Arts Institute \(kunsten.be\)](#)

3.2. Waarom is internationaal werken belangrijk?

In wat volgt worden de onderliggende motiveringen van internationaal werken uitgediept, met aandacht voor de financieel-economische, inhoudelijke, sociale, persoonsgebonden en ecologische waarde van internationaal werken.

3.2.1 Artistieke en inhoudelijke motieven

- ▶ Artistieke, culturele en inhoudelijke ontwikkeling is een belangrijke drijfveer om internationaal actief te zijn. Internationalisering voedt talent- en loopbaanontwikkeling van kunstenaars, auteurs, muzikanten (opleidingen, residenties,...). Het zorgt voor inhoudelijke en methodologische praktijkontwikkeling en kennisdeling voor kunstenaars en creatieven, voor beroepskrachten en vrijwilligers van organisaties in alle culturele sectoren: kunsten, cultureel erfgoed en sociaal-cultureel werk. Onderzoek en ontwikkeling in een internationale context voedt culturele producties en processen.

In een geglobaliseerde netwerksamenleving is internationale artistieke uitwisseling een essentiële bron van inspiratie voor kunstenaars en creatief talent. Internationaal werken werkt versterkend, verruimend en verrijkend. De formats en kaders waarbinnen dit gebeurt, kunnen van sector tot sector verschillen. Residenties vindt men terug in meerdere sectoren, zeker binnen de kunsten en de literatuur, soms ook binnen design: ze bieden tijd, ruimte, soms ook de uitwisseling met lokale gemeenschappen of toegang tot specifiek materiaal of apparaten. Sommige formats zijn sectorspecifiek. Voor circusartiesten is er de deelname aan internationale conventies, bijeenkomsten met workshops en masterclasses en toonmomenten, waar zij hun artistieke en technische vaardigheden bijschaven. Binnen de muziek zijn er talentwedstrijden (voor liefhebbers) en songwriting camps. Al die ervaringen dragen bij aan zowel de artistieke- als loopbaanontwikkeling van deze kunstenaars. Indirect versterken die ook de ontwikkeling van een economisch duurzame loopbaan.

De bevordering van praktijkontwikkeling en kennisdeling onder zowel beroepskrachten als vrijwilligers in organisaties binnen alle culturele sectoren is eveneens een belangrijke motor. Internationalisering versterkt inhoudelijke skills en stimuleert talentontwikkeling en professionalisering. Uitwisseling van expertise versterkt de competenties van de medewerkers binnen culturele organisaties en zo ook de culturele sectoren in hun geheel. Ook de bovenbouwactoren (steunpunten en fondsen) versterken hun praktijk samen met internationale tegenhangers.

Dit is belangrijk in alle culturele ecosystemen. In de sociaal-culturele sector – bij actoren in de civiele samenleving – is deze motivering een van de belangrijkste. Terwijl hun specifieke praktijk sterk lokaal verankerd is, werken ze rond thema's van internationaal belang en internationale uitwisseling draagt in aanzienlijke mate bij aan de inhoudelijke verrijking van de praktijken van professionals en vrijwilligers. Het belang van internationale interactie voor kennisdeling en professionalisering is ook binnen het cultureel-erfgoedveld een van de belangrijkste drijvers. Het opzetten van experimenten, het leren van elkaars ervaringen en het ontwikkelen van netwerken zijn cruciaal vanuit een perspectief van sociale en maatschappelijke transitie.

Fundamenteel en toegepast artistiek onderzoek, creatie en coproductie, alsook het gezamenlijk ontwerpen en creëren, zijn een bron voor innovatie – en een internationale context draagt hiertoe bij. In internationale uitwisseling worden essentiële inhoudelijke vaardigheden en middelen samengebracht met als doel de ontwikkeling van vernieuwende artistieke creaties, innovatief ontwerp of een vernieuwende benadering van culturele en maatschappelijke vraagstukken. Voor specifieke producties of processen is er soms zeer specifieke expertise nodig en is het belangrijk om die internationaal en interdisciplinair te kunnen poolen.

- ▶ Culturele horizons en referentiekaders zijn de facto internationaal: om op internationaal niveau actief te (kunnen) zijn, is het belangrijk vertrouwd te zijn met discourses, praktijken, debatten, gebruiken binnen de historiek van internationale culturele gemeenschappen. Dit is belangrijk om zich te kunnen 'meten aan de internationale norm', om een rol van betekenis te kunnen spelen, om onderscheidend en daarmee (mogelijk) toonaangevend te zijn.

Het belang van dergelijke referentiekaders bleek voor kunstenaars en culturele actoren in alle sectoren essentieel. In vele culturele ecosystemen worden toonaangevende debatten binnen een internationale horizon gevoerd. Het gesprek en discours rondom beeldende kunst vindt voornamelijk plaats op internationaal niveau, waar institutionele machtscentra zich (ook) buiten Vlaanderen en Brussel bevinden. Actoren in Vlaanderen en Brussel dienen zich te verhouden tot deze internationale dynamiek. Het voortdurend toetsen van de eigen praktijk aan de ideeën die gelden binnen het internationale kunststelsel is van wezenlijk belang. Die context voedt praktijken: internationaal werken biedt de gelegenheid om de ideeën van kunstenaars en culturele instellingen te toetsen aan externe, niet-Vlaamse en niet-Brusselse contexten.

Het streven om mee te spelen op internationaal niveau of medebepalend te zijn, speelt een aanzienlijke rol. In de Visienota van 2016, *Volop inzetten op musea* van het Overleg Vlaamse musea, wordt het belang van internationale werking expliciet uiteengezet: "Internationalisering is nodig om de eigen standaard en kwaliteitseisen zo hoog mogelijk te houden, om ons te blijven meten aan wat er elders gebeurt en onszelf te blijven uitdagen om boeiende collecties en presentaties uit te bouwen...Het gaat evenzeer om het denken van de museale instelling in een internationaal kader, met andere woorden het overstijgen van Vlaanderen als referentiekader." (2016, p.32) Een prominente positie binnen internationale netwerken of beslissingsorganen, of beschikken over de middelen om mee te draaien in internationale coproducties, kan daarbij belangrijk zijn.

Binnen verschillende disciplines, zoals bijvoorbeeld de muzieksector, is er sprake van een sterk competitief speelveld op het internationale niveau, met vele producenten en producties en een groot aanbod. Daardoor is het van cruciaal belang voor acts om een onderscheidende act of product te hebben.

In zowat alle sectoren geldt dat de belangrijke beslissingsplatformen in het buitenland te vinden zijn. Toch geldt tegelijkertijd bijvoorbeeld in de filmindustrie, dat, hoewel Belgische festivals niet dezelfde omvang of prestige hebben als grote internationale filmfestivals zoals Berlijn, Cannes, Rotterdam of Venetië, Vlaamse films en festivals nog steeds een internationale uitstraling kunnen hebben. Verschillende festivals richten zich specifiek op niches (een bepaald genre of thema of bepaalde vorm...) en hebben op dit vlak een sterke internationale reputatie. Denk ook aan het postrockfestival Dunk!Festival of COLLECTIBLE, de beurs rond *collectible design* ([Flanders DC - Hoe collectible design langzaam maar zeker haar plek verovert](#)). Zij zijn hotspots in specifieke niches, naast gevestigde namen als Festival van Vlaanderen of KunstenfestivaldesArts.

In verschillende deelsectoren – architectuur, hedendaagse dans, podiumkunsten voor kinderen en jongeren, circus, immaterieel erfgoed... – zijn er aanwijzingen dat Vlaanderen en Brussel als zeer aantrekkelijk gelden binnen internationale culturele ecosystemen. Verschillende aspecten spelen hier mee: ambacht, inhoudelijke expertise en onderscheidend vermogen van kunstenaars en creatieven, cultureel ondernemerschap, een vooruitstrevend beleidskader dat open innovatie van onderuit ondersteunt (Kunstendecreet, Circusdecreet,...), de aanwezigheid van opleidingen (PARTS, HISK, Modeacademie...) en in sommige deelsectoren zijn netwerken van zeer actieve, betrokken vrijwilligers van doorslaggevend belang. Hierbij spelen ook factoren als bijvoorbeeld de ligging, bereikbaarheid en betaalbaarheid. De aanwezigheid van buitenlandse galerieën en aansprekende internationale kunstbeurzen heeft enige tijd bijgedragen aan de internationale aandacht voor Brussel als centrum voor beeldende kunst. De vraag is evenwel hoe duurzaam zulke internationale aandacht is en hoe het beleid hierop kan inspelen.

Een sterke lokale culturele scene in Vlaanderen en Brussel, met internationale kwaliteiten, heeft kortom een aanzuigeffect op internationaal talent. Dit heeft niet alleen invloed op de culturele ecosystemen, maar heeft ook het potentieel om de bredere lokale maatschappelijke context te verrijken.

- ▶ Een rijk en divers (lokaal en internationaal) aanbod in Vlaanderen en Brussel biedt herkenning en nieuwe perspectieven voor de (superdiverse, meertalige) makers en bevolking. Binnen globaliserende netwerken en waardeketens is identiteit een belangrijk thema.

Culturele ontwikkelingen spelen zich af tegen een internationale horizon. Het is belangrijk om het publiek deelachtig te kunnen maken van die internationale ontwikkelingen en een kwalitatief, rijk en gevarieerd cultureel aanbod te kunnen aanbieden aan het publiek en de bredere bevolking in Vlaanderen en Brussel. Dit aanbod zorgt voor herkenning en nieuwe perspectieven, dankzij internationale en interculturele uitwisseling en presentaties. Ook het presenteren en contextualiseren van niet-Europese culturele praktijken draagt ertoe bij dat soms eenzijdige perspectieven ter discussie worden gesteld en verbreed. Films, series en documentair werk bieden een unieke kijk op de wereld en internationale ontwikkelingen, gezien door de lens van filmmakers.

Culturele praktijken dragen tevens bij tot ontmoeting en versterken de sociale samenhang. Vanuit hun artistieke praktijk reflecteren kunstenaars op (wereldwijde) maatschappelijke ontwikkelingen. Ze dragen gevarieerde en veelzijdige perspectieven aan op de hedendaagse samenleving. Presentatieplekken (festivals, biënnales, kunsthallen...) werken als 'koppelteken' tussen het artistieke werk en lokale gemeenschappen, via omkaderende acties (aftertalks, catalogi, curatoriale formats,...). Festivals en tentoonstellingen onderzoeken hoe bepaalde wereldwijde thema's zich vertalen naar de lokale context en hoe dit opnieuw het internationale debat kan verrijken en versterken. Dit werkt in beide richtingen: net zoals het belangrijk is om via internationale presentatie nieuwe perspectieven in Vlaanderen en Brussel te introduceren, kan de presentatie van werk uit Vlaanderen in het buitenland ook leiden tot interessante culturele injecties in lokale gemeenschappen en debatten aldaar¹³. We stippen aan dat onze lokale contexten ook zelf meertalig en superdivers zijn. Onze steden zijn in toenemende mate internationale knooppunten. In een superdiverse en meertalige omgeving, waarin 'Vlaamse' makers en publiek niet meer noodzakelijk Nederlandstalig zijn, is het van groot belang om een herkenbaar en divers aanbod te bieden aan de lokale bevolking. Internationaal programmeren kan hiertoe bijdragen.

3.2.2 Financieel-economische drijfveren

Financieel-economische drijfveren zijn voor veel actoren belangrijk, hoewel economische winst niet per se het doel is. Internationaal werken is voor organisaties wel een noodzakelijke voorwaarde om hun praktijk of loopbaan op een duurzame manier te kunnen ontwikkelen. Sommige werken ad hoc internationaal, voor andere is het een essentiële pijler in het zakenmodel. Internationaal werken vergt investeringen en middelen, zowel vanuit de organisaties zelf als ondersteuning vanuit overheden of publiek-private partijen. Internationale erkenning is belangrijk voor de reputatie en het prestige van organisaties en eenieder die werkt in de culturele en creatieve sectoren. Die reputatie opbouwen gaat niet vanzelf en vergt initiatieven om zichtbaarheid te genereren, individueel maar ook collectief (bv. collectieve promotie op sectorniveau), en dat meestal over een langere periode.

- ▶ **Internationaal werken zorgt voor continuïteit in de activiteiten van en marktvergroting voor kunstenaars, makers en producerende organisaties, zeker op nichemarkten (waarbij de markt of het ecosysteem in Vlaanderen klein is).**

Voor veel kunstenaars, muzikanten, auteurs, cultuurwerkers, architecten of uitgevers is internationaal werken, in binnen- en buitenland, cruciaal om de continuïteit van hun activiteiten te waarborgen en/of marktvergroting te realiseren. Op een kleine afzetmarkt als Vlaanderen is het moeilijk voor producerende actoren in veel disciplines om voldoende stabiliteit en duurzaamheid in de activiteiten te bereiken.

¹³ Bijvoorbeeld: "Reframing the international can also mean to work profoundly in a context other than the one in which you're based. To not just drop-off one's product and move on. (...) It can give you the opportunity to speak from an outside viewpoint. You're the fool, the stranger. There is a more reciprocal relationship in this kind of profound international work; more than mutual curiosity is at stake: both parties are invited to fundamentally review their respective identities. (...) It's what I would call emancipated internationalisation." (Pieter de Buysser, [Hello Aunt Cécile, hello police officer: welcome and join in | Flanders Arts Institute \(kunsten.be\)](#))

Voor bijvoorbeeld de 'live' kunsten is de eigen landelijke markt vaak te beperkt, waardoor internationale speelmogelijkheden nodig zijn om bijvoorbeeld een dans- of circusgezelschap te kunnen laten (voort)bestaan. In de beeldende kunsten is internationaal werken, zoals (solo)tentoonstellingen en residenties, noodzakelijk voor duurzame loopbaanontwikkeling, omdat de tentoonstellingsmogelijkheden in eigen land beperkt zijn. Deze behoefte aan internationalisering geldt niet alleen voor kunstenaars met verkoopbaar werk, maar ook voor degenen met een meer reflexieve praktijk, evenals voor curatoren en kunstwerkers. In het designveld leidt internationalisering tot verhoging van verkoop en inkomsten, uitbreiding van het bereik, risicobeperking door diversificatie van activiteiten... Voor auteurs en uitgeverij op de Nederlandstalige boekenmarkt, in Vlaanderen én in Nederland, is een internationale praktijk van belang om bijvoorbeeld een carrière uit te bouwen. Het aantal vertalingen dat door buitenlandse uitgeverijen wordt aangekocht, is cruciaal, niet alleen voor de financiële aspecten, maar zeker ook voor het prestige in zowel Vlaanderen als daarbuiten.

Kortom, men haalt de nodige inkomsten uit internationale activiteiten (fees, uitkoopsommen, coproductiebijdragen, commissies,...) om continue activiteiten te ontwikkelen en een solide zakelijke basis op te bouwen. Steun voor internationalisering (bv. cofinanciering, coproductie, zoektocht naar buitenlandse investeerders,...) werkt in vele gevallen als een hefboom. Intellectuele eigendom kan eveneens een belangrijke poot zijn in het zakenmodel van kunstenaars, uitvoerders, producenten, ontwerpers en ontwikkelaars, bv. via inkomsten uit royalties of het doorverkopen van concepten.

- ▶ **Zichtbaarheid (prestige en reputatie-opbouw van producten, oeuvres, namen – en ook collectieve zichtbaarheid van deelsectoren) is belangrijk om financiële middelen te genereren en kansen te creëren.**

Sommigen ondernemen internationale activiteiten om opgemerkt te worden en zichtbaar te zijn (en zo de internationale activiteiten recurrent te maken). Zichtbaarheid en prestige zijn belangrijk voor individuele kunstenaars, makers, bands, designers, architecten... Een sterke reputatie voor hun creaties, producten, oeuvres en expertise in het buitenland is een hefboom die kansen creëert en zo bijdraagt tot economische continuïteit. Dit speelt ook op een collectief niveau: bijvoorbeeld is de beeldvorming rond de 'Vlaamse golf' in de podiumkunsten in het verleden sterk mobiliserend gebleken. Vandaag speelt een gelijksoortige dynamiek met betrekking tot architectuur (bv. lees [The Flanders phenomenon: how Belgian buildings went from joke to genius | Architecture | The Guardian](#)). Zulke dynamiek creëert niet enkel kansen in het buitenland, maar zorgt ook voor een positieve dynamiek in eigen land. Internationaal succes kan in eigen land helpen om de juiste condities te creëren waarin ecosystemen kunnen floreren; het is daarmee een extra argument voor draagvlak in eigen land, hetgeen leidt tot het mobiliseren van middelen en (media)aandacht.

- ▶ **Internationaal werken is belangrijk voor cofinanciering en coproductie: het mobiliseren van hulpbronnen zoals financiële middelen, infrastructuur en talent binnen internationale waardeketens.**

Het mobiliseren van productiemiddelen binnen internationale waardeketens, via cofinanciering of het *poolen* van andere resources (infrastructuur, expertise), is belangrijk. De realiteit van internationale waardeketens, zoals in sommige sectoren benadrukt (zie bijlagen), maakt internationaal werken niet slechts een keuze, maar een noodzaak. Het is niet mogelijk om een art-house film te produceren met louter Vlaamse middelen. In de gamingsector wordt gesteld dat de afzetmarkt in Vlaanderen de kosten van gameproductie niet kan dragen. Dit is vergelijkbaar met transnationale productiemodellen in andere deelsectoren, zoals ook de hedendaagse dans (waar internationaal coproduceren gangbaar is), maar net zo goed op het vlak van auteurs en uitgeverijen of de coproductie van internationale tentoonstellingen. Het stimuleren van dergelijke internationale investeringen in Vlaamse culturele producties of het aantrekken van risicokapitaal zijn in sommige sectoren dus belangrijk om productie überhaupt mogelijk te maken.

Coproductie gebeurt via middelen, maar kan ook via tijd en ruimte, residenties, materiaal, knowhow... Naast het mobiliseren van financiële middelen is het eveneens van belang om talent te mobiliseren. In een wereldwijde strijd om talent, met name in de game-industrie, is het aantrekken en behouden van gekwalificeerd personeel een prioriteit.

- ▶ **Publieksgerelateerde inkomsten uit internationaal werken kunnen omvatten: het aantrekken van buitenlandse bezoekers, crowdfunding binnen internationale communities,...**

Inkomsten die voortvloeien uit publieksgerelateerde activiteiten bij internationaal werken zijn divers en bieden tal van mogelijkheden naargelang van de context. Het aantrekken van buitenlandse bezoekers naar culturele evenementen en tentoonstellingen, als gevolg van internationale samenwerkingen of evenementen met internationale schaal, kan een aanzienlijke economische impuls geven aan de sector in Vlaanderen zelf. Daarnaast kan crowdfunding (op digitale platformen, binnen internationale gemeenschappen, bv. Kickstarter) een manier zijn om financiële steun te vergaren voor culturele en creatieve projecten en initiatieven. Deze middelen kunnen muzikanten, ontwerpers, en andere kunstenaars en creatieven in staat stellen om projecten te realiseren. Zulke initiatieven zijn echter vaak projectmatig. Er zijn weinig duurzame financieringsmodellen bekend die louter op crowdfunding zijn gebaseerd.

3.2.3 Netwerkgerelateerde motieven

Netwerkontwikkeling is essentieel voor een duurzame internationalisering. Internationaal werken brengt kunstenaars, cultuurorganisaties en culturele praktijken in contact met elkaar en zorgt voor betekenisvolle relaties met nieuwe en meer diverse publieken.

- ▶ **Solidariteit tussen peers: samen leren, delen in transnationale gemeenschappen in Europese netwerken.**

Kunstenaars, creatieven en cultuurprofessionals weten elkaar te vinden en te verbinden, ontmoeten elkaar in internationale contexten en onderhouden ook internationale netwerken met elkaar. De meerwaarde hiervan zit op diverse vlakken. We spraken al over de meerwaarde van internationale co-creatie voor inhoudelijke innovatie. Maar elkaar ontmoeten stimuleert kennisdeling en praktijkontwikkeling en kan ook persoonlijk versterkend, motiverend en *empowerend* zijn voor mensen die soms in precare omstandigheden moeten werken en overleven. De voorbije jaren zijn er binnen de kunsten steeds meer collectieven en platformen ontstaan waar kunstenaars met een internationale achtergrond elkaar vinden. Denk aan het informele netwerk State of the Arts (en o.a. initiatieven als SOS Relief, de Fair Arts Almanac,...) en de vele kunstenaarsorganisaties als SPIN, Enough Room for Space, [POC POC Who's there](#),... die ook de kaders en condities voor internationaal werken voortdurend kritisch bevragen en herijken. Dit zijn niet alleen plekken waar kunstenaars (met een internationale achtergrond) samen nadenken over de uitdagingen waar ze voor staan; het zijn ook de plekken waar bredere reflectie plaats vindt en initiatieven gelanceerd worden om de positie van (internationale) kunstenaars te versterken. Dit zijn ook de contexten waarin geëxperimenteerd wordt met nieuwe vormen van internationale solidariteit (zie ook het eerder vermelde Creative Europe project [Reshape](#)).

Dit punt geldt niet alleen voor kunstenaars, maar ook voor verschillende type actoren als vertalers, programmatoren, curatoren, educatieve organisaties, critici of muziekexportbureaus... Zij engageren zich in internationale netwerken, die soms informeel zijn maar soms ook sterk georganiseerd, met soms een lange geschiedenis maar vaak met beperkte middelen.

- ▶ **Duurzame partnerships tussen de verschillende types van actoren binnen de waardeketens zijn belangrijk: tussen residenties, producenten, distributeurs, presentatieplekken, financiers,...**

Niet alleen de internationale relaties tussen de *peers*, maar ook de relaties tussen de verschillende institutionele posities zijn erg belangrijk. Sterke internationale netwerken zijn een middel en een voorwaarde om de inhoudelijke verrijking en de economische kansen waarvan hierboven sprake was, te kunnen realiseren. Kunstenaars en culturele actoren werken steeds meer in een situatie waarin de verschillende culturele functies – inhoudelijke ontwikkeling, financiering, creatie en productie, presentatie... – vanuit netwerkconstellaties van soms zeer gespecialiseerde actoren worden ontwikkeld. Vaak is dat op een projectmatige basis. Het vergt van alle actoren die internationaal actief zijn dan ook een investering, tijd en capaciteit om netwerken te ontwikkelen, zich te oriënteren en duurzame relaties te onderhouden met de actoren die men nodig heeft om de eigen doelstellingen te kunnen realiseren.

Vershillende types van actoren stellen zich tot doel om die internationale vernetwerking te faciliteren. Denk hierbij aan de culturele bovenbouwspelers (steunpunten en fondsen), die een platformfunctie opnemen en inzetten op collectieve internationale relatieontwikkeling en beeldvorming. Ze organiseren de Vlaamse aanwezigheid op de ontmoetingsplekken en B2B-platformen die belangrijk zijn binnen hun sectoren: de toonaangevende beurzen, showcases, biënnales, festivals...

Denk daarbij aan Europese netwerken, samenwerkingsverbanden en platformen in de context van Creative Europe: bv. European Festivals Association, IETM, Circostrada, European Dance Development Network,... die erop inzetten om de verschillende types actoren bij elkaar te brengen in internationale sectorale ecosystemen.

- ▶ **Verbindingen binnen de samenleving zijn essentieel: het belang van een internationaal aanbod (presentatie, talentontwikkeling, educatie) voor een divers en internationaal publiek in eigen land.**

Hierboven bespraken we de inhoudelijke meerwaarde van internationale culturele praktijken voor het publiek en de gemeenschappen in Vlaanderen en in het buitenland. Internationaal programmeren verrijkt het debat in een lokale context, zowel in Vlaanderen als daarbuiten. Presentatieplekken (festivals, biënnales, kunsthallen...) werken als 'koppelteken' tussen het artistieke werk en lokale gemeenschappen, via omkaderende acties (aftertalks, curatoriale formats,...). Ook kunsteducatieve spelers zijn essentieel, omdat ze bijdragen aan de culturele geletterdheid tegen de achtergrond van de internationale culturele horizonten waarvan sprake is.

We stippen aan dat onze lokale contexten ook zelf meertalig en superdivers zijn. Onze steden zijn in toenemende mate internationale knooppunten. In een superdiverse en meertalige omgeving, waarin 'Vlaamse' makers niet meer noodzakelijk Nederlandstalig zijn, is het van belang om een herkenbaar en divers aanbod te bieden aan de lokale bevolking. Aanbod is breder dan de presentatie van tentoonstellingen, concerten of voorstellingen: ook op het vlak van talentontwikkeling (bv. kunsten in de vrije tijd, DKO,...) alsook educatie is het belangrijk om een aanbod te hebben dat herkenbaar is voor mensen vanuit verschillende leefwerelden.

3.2.4 Duurzaamheidsoverwegingen

Internationaal werken vergt energie en heeft een ecologische impact (CO₂), in de context van globale klimaatverandering.

- ▶ **Net zoals dat in de bredere samenleving het geval is, wint in de (internationalisering van) culturele ecosystemen het debat over ecologische duurzaamheid aan belang. Beperking van CO₂-uitstoot is in alle sectoren een eerste belangrijk aandachtspunt.**

Daarbij wordt o.a. aandacht gevraagd voor de vermindering van de koolstofuitstoot en voor meer 'groene praktijken' voor wat betreft de grensoverschrijdende mobiliteit van personen en producties, de productieprocessen, culturele infrastructuur en de organisatie van evenementen zoals bijvoorbeeld festivals en tentoonstellingen. In een beperkt aantal landen is het al een randvoorwaarde bij de toekenning van financiering van internationale projecten. ([Towards sustainable arts: European best practices and policies - Boekman Foundation](#))

- ▶ **Naast het verminderen van de ecologische voetafdruk geven verschillende respondenten – zeker binnen design, architectuur en het sociaal-cultureel werk – aan dat ze het zien als hun opdracht om vanuit hun specifieke expertise een positieve rol te spelen in de maatschappelijke transitie op het vlak van mondiale uitdagingen zoals de klimaat- en energiecrisis.**

Culturele ecosystemen hebben het potentieel om een zinvolle bijdrage te leveren aan een rechtvaardigere en duurzamere samenleving door te dienen als een ruimte voor collectieve verbeelding over hoe een meer duurzame toekomst er kan uitzien. Dit vraagt er natuurlijk om dat men zelf ook op een ecologisch duurzame manier werkt.

3.2.5 Persoonsgebonden drijfveren

Internationaal werken is belangrijk voor de erkenning en ontwikkeling van talent. Internationaal werken vergt ook bepaalde professionele skills en competenties, en dus ook de nodige opleiding, delen van kennis en informatie,...

- ▶ **Internationaal werken inspireert, versterkt en motiveert mensen.**

Internationaal werken binnen culturele ecosystemen is een bron van inspiratie, versterking en motivatie, zowel voor individuele actoren als voor gemeenschappen. Dit geldt voor professionals, maar ook binnen de amateurkunsten, inclusief de circusateliers (en productiegroepen waarbij jongeren internationaal hun werk delen), en het sociaal-cultureel werk is het versterken en motiveren van vrijwilligers eveneens een van de belangrijkste motiveringen voor internationaal werken.

- ▶ **Kunsteducatieve organisaties (bijvoorbeeld circusateliers), amateurkunstenorganisaties en (hoger) onderwijsinstellingen bieden een internationale context en voedingsbodem: de 'vonk' en liefde voor het vak, de kennis omtrent internationale netwerken, de eerste contacten en netwerken voor studenten en alumni vinden hier plaats..**

Deze organisaties fungeren als de initiërende vonk die het potentieel van toekomstige kunstenaars en creatieve professionals ontsteekt. Door hun internationale oriëntatie en verbindingen bieden deze instellingen een schat aan kennis, ervaring en wereldwijde netwerken. Studenten en alumni krijgen de kans om zich te laten inspireren door een breed scala aan culturele invloeden en perspectieven, wat hun creatieve ontwikkeling en horizon verbreedt. Deze organisaties spelen dan ook een cruciale rol in het koesteren van opkomend talent en het vormgeven van de toekomst van de culturele sector, zowel op nationaal als internationaal niveau.

- ▶ **Levenslang leren: belang van internationale uitwisseling en kennisdeling voor professionalisering, kennisdeling, inhoudelijke uitwisseling... bij artiesten, beroepskrachten en vrijwilligers.**

Levenslang leren is een hoeksteen in de professionele ontwikkeling van kunstenaars, ontwerpers, creatieven, professionals en vrijwilligers binnen de culturele ecosystemen. Internationale uitwisseling en kennisdeling spelen een cruciale rol in het bevorderen van professionalisering, het delen van kennis en de uitwisseling van inhoudelijke expertise. Zie ook §3.4.1.

- ▶ **Belang van fair practice, toegankelijkheid en inclusief werken op alle niveaus (kunstenaars, cultuurprofessionals, publiek).**

Belangrijk is dat internationale culturele ontwikkelingsmogelijkheden inclusief en toegankelijk zijn, zonder drempels of uitsluitingsmechanismen op vlak van gender, kleur, beperking of sociaal-economische positie... Dat dit soort van overwegingen een steeds belangrijker element wordt in beslissingskaders, manifesteert zich op diverse manieren, bv. aandacht in beleidskaders van culturele instellingen, subsidiemechanismen, het samenstellen van culturele programma's...

3.3. Trends in de internationale culturele ecosystemen

De bovenstaande paragraaf wierp licht op de motiveringen achter internationaal werken. Die motiveringen beïnvloeden mede hoe, waar, met wie en wanneer internationaal wordt gewerkt. Tegelijkertijd hebben ook (externe) trends een impact op internationaal werken. In onderstaande belichten we kort deze verschillende, meer recente trends die voor de deelsectoren van belang zijn. In de sectoranalyses zijn deze trends per deelsector

toegelicht (zie bijlagen).

3.3.1 Het samenspel van technologische en sociale ontwikkelingen

- ▶ **Het samenspel van internationale en meer regionale technologische en sociaal-culturele veranderingen heeft een sterke en soms disruptieve impact op organisatie- en zakenmodellen.**

Technologische ontwikkelingen gaan gepaard met veranderingen in de productie en consumptie van culturele goederen, hetgeen soms leidt tot ontwrichting van bestaande zakelijke modellen in diverse sectoren, zoals muziek, film, games en literatuur. In de muzieksector heeft de opkomst van eerst downloads, dan streamingdiensten en nu ook sociale mediaplatformen (YouTube en TikTok) een sterk disruptieve impact. Dit heeft niet noodzakelijk geleid tot voldoende inkomsten voor artiesten. Binnen zakelijke modellen worden liveoptredens aan belang. Het leidt tot kansen, maar geeft ook druk. Ook in de bij uitstek internationale film-, audiovisuele en game-industrie hebben economische, technologische en sociaal-culturele ontwikkelingen geresulteerd in ingrijpende veranderingen in de productie, consumptie, ontwikkeling en promotie van films en series. In de gamewereld zijn er verschuivingen van fysieke verkoop naar digitale downloads en online distributie. Deze evoluties gaan hand in hand met sociale en culturele ontwikkelingen, waarbij games een steeds prominenter rol spelen in het leven van jongere generaties. Voor meer gedetailleerde trendanalyses verwijzen we naar de [Doорlichting van het Vlaams audiovisueel beleid 2021 | Vlaanderen.be](#), door VUB en imec-SMIT.

In de designsector en de beeldende kunsten zijn nieuwe methoden ontstaan om werk te promoten. Dat zet traditionele platformen voor promotie en ontmoeting zoals beurzen en biënnales onder druk. Het daagt ook uit om nieuwe vormen en inhoud te ontwikkelen voor internationale promotie. Ook het literaire landschap heeft ingrijpende veranderingen ondergaan als gevolg van internationale innovaties en digitalisering – versterkt tijdens de COVID-19-pandemie – waarin de digitalisering van werkprocessen een enorme impuls kreeg. Dit heeft o.a. geresulteerd in de ontwikkeling van (voornamelijk commerciële) internationale boeken- en leesmarkten en -platformen, die steeds meer bepalen wat wordt gemaakt, gedistribueerd, verkocht en gelezen. Deze B2B ‘amazonificering’ van de internationale leesmarkt, zonder tussenkomst van lokale/regionale of landelijke uitgeverijen, winkels of Vlaamse promotieinstrumenten, heeft verstrekkende gevolgen voor de verkoop van Vlaamse literaire producten, in Vlaanderen en in het buitenland.

- ▶ **Digitale kansen zijn veelal ook tegelijkertijd bedreigingen binnen globale waardeketens. Nieuwe productiemogelijkheden zorgen voor een groter speelveld, maar ook voor toegenomen concurrentie.**

Binnen de audiovisuele sectoren hebben technologische ontwikkelingen zoals kunstmatige intelligentie, virtual en extended reality, en doorbraken op het vlak van game-engines (software voor de productie van games) aanzienlijke vooruitgang geboekt. Dit opent deuren voor diverse toepassingen in verschillende sectoren, evenals voor immersive ervaringen binnen muziek, film, podiumkunsten, tentoonstellingen en museumbezoek (zoals het gebruik van technologie door Ristband voor concerten in de Metaverse, de toepassing van AR bij presentatie van tentoonstellingen). Virtuele en augmented reality-technologieën worden steeds gebruikelijker in media en bieden nieuwe mogelijkheden voor internationale interactie en immersive ervaringen. Tevens wordt kunstmatige intelligentie steeds vaker gebruikt om taken zoals het creëren, selecteren en distribueren van ‘content’ te automatiseren. Dit opent deuren naar nieuwe manieren van internationale publieksbetrokkenheid, maar roept ook vragen op over de (on)mogelijkheden rondom auteursrechten bij door AI gegenereerde muziek. Lees bv. [You can't call me AI, een longread van VI.BE](#).

In de architectuur worden technologische toepassingen en software ook toegankelijker voor kleinere bureaus, en daarmee met kansen voor Vlaamse architecten, in binnen- en buitenland. Organisaties zoals CREW richten zich op cross-overs tussen live kunsten en immersive technologie, ook binnen Europese onderzoeksprojecten. Technologische ontwikkelingen zorgen soms voor hypes (die zich niet altijd doorzetten). Zo is de opkomst van NFT's (non-fungible tokens) in de beeldende kunstsector een dubbel verhaal, met een recente hypecyclus die zich niet lijkt door te zetten. Er zijn al NFT's verkocht voor aanzienlijke bedragen in het recente verleden, hoewel er sprake zou zijn van een neerwaartse trend.

Digitale platformen creëren nieuwe vormen van promotie en distributie. Nieuwe technologische ontwikkelingen, zoals e-commerce, sociale media en metaverse zorgen voor nieuwe manieren om internationale doelgroepen te bereiken in diverse sectoren, waaronder muziek, beeldende kunst, design en meer. Deze technologieën maken het mogelijk voor artiesten en producenten om snel en efficiënt internationale publieken en kopers te bereiken – soms ook zonder tussenkomst of bemiddeling door labels of uitgevers en andere gatekeepers. Een voorbeeld hiervan is het gebruik van digitale platformen zoals Bandcamp, die alternatieve distributiekanaalen bieden voor diverse muziekgenres binnen zeer specifieke niches en communities. Ook binnen de gamewereld ontstaan er nieuwe mogelijkheden, niet alleen voor mainstream producties, maar ook voor onafhankelijke en 'atypische' games, die gemakkelijker een globaal nichepubliek kunnen aanspreken.

Flanders DC heeft informatie verzameld over meer dan 30 online platformen van Belgische oorsprong, waar actoren uit verschillende sectoren zoals design, muziek, literatuur, beeldende kunst, mode, games en cultureel erfgoed hun portfolio kunnen delen met geïnteresseerden. Zie [Flanders DC - Meer dan 30 online platformen van Belgische bodem](#).

De nieuwe mogelijkheden leiden ook tot toenemende concurrentie, soms benoemd als 'overaanbod', in markten waar velen actief zijn en blockbusters vaak de meeste aandacht trekken. Het wordt steeds uitdagender om als Vlaamse kunstenaar, muzikant of schrijver te gedijen en zich te onderscheiden in deze uitdijende vijver, zeg maar oceaan. Het is ook een uitdaging om nieuwe bedrijfsmodellen te ontwikkelen die aansluiten bij deze technologische ontwikkelingen en ook op de langere termijn winstgevend en duurzaam zijn. Actoren in het per definitie internationale veld moeten flexibel en aanpasbaar zijn en innovatie in strategie en organisatie nastreven om de nieuwe mogelijkheden te benutten.

Er is een enorm grote nood – zeker ook bij de pioniers op dit vlak in film, muziek, games, podiumkunsten,... – om de innovatie te kunnen vertalen in een duurzaam businessmodel. Goede praktijken in Vlaanderen op het gebied van cultuur en technologie zijn nog relatief beperkt (zie wel [Unwrap](#)), en er wordt vooralsnog minder structureel geïnvesteerd in vergelijking met aangrenzende landen en regio's zoals de Franse Gemeenschap (Wallifonia) en Nederland. Voor velen is het hoogst onduidelijkheid welke mogelijkheden zich gaan tonen in het zich ontwikkelende Vlaamse beleid op dit vlak (bv. Flanders Technology and Innovation) om concrete stappen te zetten.

- ▶ **Er zijn ook nieuwe, digitale impulsen voor internationale kennisdeling en netwerking, ook in de minder technologisch/economisch gedreven sectoren. Dit zorgt voor een meer level playing field, omdat een aantal drempels wegvallen. Maar is iedereen wel mee in de digitale transformatie?**

In zowat alle sectoren zijn er meer mogelijkheden ontstaan voor kennisdeling en de ontwikkeling van netwerken. Niet alleen is de technologie toegankelijker geworden, maar hebben we er tijdens corona ook mee leren werken. De COVID-19-pandemie heeft wereldwijd geleid tot een grotere acceptatie van digitaal vergaderen, bv. op het vlak van het bijwonen en organiseren van congressen, opleidingen, workshops en webinars. Dit heeft een meerwaarde op vlak van ecologische en sociale duurzaamheid. Online en hybride formaten zorgen ervoor dat actoren die anders te maken hebben met barrières voor internationale mobiliteit (financiële beperkingen, fysieke obstakels, enz.) op een laagdrempelige manier kunnen deelnemen aan internationale uitwisseling. De wereldwijde trend om

meer digitaal te werken heeft geleid tot eenvoudigere en kostenefficiëntere deelname aan internationale conferenties en lezingen.

Binnen de amateurkunsten, het sociaal-culturele veld en met name civiele organisaties die zich richten op internationale thema's en uiteenlopende publieksgroepen, worden de mogelijkheden van digitale platformen en sociale netwerken op soms boeiende wijze benut. Wereldwijd verbonden gemeenschappen maken gebruik van laagdrempelige hulpmiddelen om internationale inspirerende praktijkvoorbeelden te delen, zoals bijvoorbeeld VOEM, dat, zoals eerder aangestipt, tijdens de coronapandemie een Metaverse-platform heeft opgezet dat nog steeds fungeert als een internationaal ontmoetingspunt.

Voor presentatieplekken, festivals en andere entiteiten binnen diverse sectoren, zoals muziek, podiumkunsten en vooral ook film, zijn er nieuwe mogelijkheden voor prospectie ontstaan. Om producties te bekijken hoeven programmamakers zich minder vaak fysiek te verplaatsen. "De voordelen van de digitale versnelling manifesteren zich op internationaal niveau: digitale prospectie, online portfolio-beoordelingen en matchmakings, online evenementen voor kennisuitwisseling, internationale partnerschappen met minder reizen, tijdsbesparende digitale fotografiekoeriers - de kansen zijn talrijk" ([Kunsten na Corona](#), p. 24). Overigens zijn er ook steeds meer vragen over de ecologische en sociale duurzaamheid van digitale netwerken en mogelijkheden. Vaker gaan er, internationaal, vragen op met betrekking tot zgn. 'digital degrowth', dus hoe je je digitale footprint (gigabytes, laten draaien van servers etc.) kunt reduceren en daarmee ook solidair bent met gemeenschappen die (nog) niet zijn aangesloten op het oneindig lijkende world-wide-web.

3.3.2 Financiële en economische druk

- ▶ **De stijgende levenskosten hebben een grote impact op de internationale productie en distributie. Inflatie heeft impact op lonen, productiekosten, reis, verblijf, transport... Dit zorgt voor sterke druk op arbeidsintensieve sectoren.**

Een factor met enorme invloed op internationale activiteiten is de economische druk die in de hele samenleving is toegenomen als gevolg van de stijgende kosten van levensonderhoud, waaronder de energiecrisis, inflatie van consumptieprijzen en lonen, de oorlog(en) etc. Deze economische druk vertaalt zich uiteraard ook naar vele culturele sectoren door stijgende arbeidskosten en hogere kosten in verband met productie en distributie: de toenemende kosten voor reizen, accommodatie en transport die komen kijken bij internationaal werken.

De stijgende materiële productiekosten hebben gevolgen voor diverse sectoren, met name voor materieel design, mode, audiovisuele productie, podiumkunsten (bijvoorbeeld productie en vervoer van decors), beeldende kunst en literatuur (waaronder kosten voor papier). Unieke, ambachtelijk vervaardigde objecten hebben hogere productiekosten in vergelijking met industriële productie. De stijgende productie- en distributiekosten kunnen organisaties en bedrijven stimuleren om (een deel van hun productie) naar lagelonenlanden te verplaatsen, hetgeen leidt tot nieuwe vormen van internationale productie en distributie, zoals bijvoorbeeld binnen de Vlaamse gamesector waar sprake is van het uitbesteden van delen van de game-ontwikkeling aan landen met lagere lonen.

Daarnaast zijn de kosten voor reizen, accommodatie en transport toegenomen, met gevolgen voor bezoekersprogramma's, reisbeurzen en de verplaatsing van kunstenaars, muzikanten, auteurs, programmamakers, curatoren, en omkaderende professionals. Stijgende loonkosten hebben effect op de werking van alle culturele organisaties, met name binnen de meest arbeidsintensieve sectoren zoals live podiumkunsten en muziek, circus, audiovisuele productie en games. Bij producerende organisaties resulteren deze stijgende kosten in hogere uitkoopsommen, terwijl presenterende organisaties te maken krijgen met lagere budgetten voor presentatie, programmering en coproductie. Hierdoor wordt het steeds moeilijker om dezelfde prestaties te

leveren met dezelfde financiële middelen. Dit heeft een enorme impact op de internationale spreiding van de podiumkunsten.

- ▶ **We zien groei, maar ook toenemende ongelijkheid op globale kunst- en cultuurmarkten. De globale economische groei binnen bepaalde profit-driven deelsectoren (bv. beeldende-kunstmarkt, muziek- en filmindustrie, games...) gaat samen met schaalvergroting en monopolievorming. Tegelijk neemt de druk op kleine en middelgrote spelers toe. De individueel opererende actoren (kunstenaars, creatieven, ontwerpers) werken vaak op individuele basis en bevinden zich in kwetsbare sociaaleconomische posities.**

De toegenomen economische druk heeft verschillende gevolgen in diverse subsectoren afhankelijk van de waardeketens, de marktsituatie en de gehanteerde zakelijke modellen. In veel sectoren, zoals muziek, beeldende kunst en film, is er sprake van een machtsconcentratie bij grotere, vaak mondiale spelers, terwijl de druk op kleinere en middelgrote spelers toeneemt. In de muziekindustrie wordt een groei op lange termijn voorspeld (bron: [Music Moves Europe](#)). Echter, deze groei wordt grotendeels gerealiseerd door grotere concerns en bedrijven, hetgeen leidt tot vragen over duurzaamheid op de lange termijn, vooral voor kleinere Vlaamse spelers die worden opgekocht door internationale concerns. Welke impact heeft dit op de acts die zij vertegenwoordigen?

De positie van grotere beurzen binnen de designsector is ook verschoven door economische druk en de nieuwe mogelijkheden om internationale promotie te voeren via digitale tools. Beurzen in binnen- en buitenland verliezen hun functie als internationaal promotieplatform voor design, terwijl andere zich toeleggen op een nieuwe rol waar ideeën worden uitgewisseld, partnerschappen tot stand komen of grote internationale vraagstukken worden besproken. Ook de instanties die design uit Vlaanderen/België internationaal ondersteunen, herzien hun promotiestrategieën. Economische druk, overaanbod en toegenomen concurrentie leiden in veel sectoren tot een strijd om exclusiviteit op verschillende gebieden, bijvoorbeeld met betrekking tot intellectueel eigendom. Internationaal is er concurrentie om exploitatierechten van series, films en games. Grote muziekfestivals eisen exclusiviteit van bands die optreden.

Binnen de snelgroeiende wereldwijde gamesector doet zich een specifieke situatie voor, met name met betrekking tot remote werken en de strijd om talent. Financiering lijkt binnen de gamesector volgens onze respondenten minder een probleem te zijn dan het aantrekken van de benodigde mensen om projecten te realiseren. Hoge loonkosten, het verlies van talent en marketingkosten vormen uitdagingen voor de gamesector. Concurrentie met lagelonenlanden en landen die aantrekkelijke fiscale voordelen bieden, speelt hierbij een rol. Ook landen met een lange traditie in het ontwikkelen van games trekken bedrijven en professionals aan, waaronder die uit Vlaanderen. Een belangrijke trend op het gebied van internationaal werken in de gamesector is dan ook remote werken, gerelateerd aan een wereldwijde strijd om talent. Voor Vlaamse bedrijven kan dit een manier zijn om internationaal talent aan te trekken, terwijl Vlaams gametalent de mogelijkheid heeft om voor internationale opdrachtgevers te werken. Alumni van HOWEST werken bijvoorbeeld over de hele wereld.

- ▶ **Er is een steeds sterker transnationale vernetwerking van de ontwikkeling, creatie, productie en distributie in vele culturele ecosystemen. We zien de outsourcing en offshoring van productie, via een diversiteit aan nieuwe organisatie- en productiemodellen. Versnippering van budgetten leidt tot hypermobiliteit bij individuele en kleine actoren, met toenemende druk op het vlak van sociaaleconomische positie en mentaal welzijn.**

In een sterk veranderende en volatiele economische omgeving, zoeken velen naar nieuwe strategieën voor duurzame internationalisering, die passend bij deze dynamische, internationale context. In de live kunsten wordt duurzaamheid bevorderd door het optimaliseren van bestaande modellen voor internationale presentatie en touring, waarbij winst kan worden behaald op zowel economisch als ecologisch gebied. Er wordt bv. gewerkt aan

meer compact georganiseerde tournees binnen de muziek, podiumkunsten en circus. Voorbeelden zijn platformen zoals [CircusLink](#) en nieuwe samenwerkingsmodellen binnen de podiumkunsten die verder gaan dan ad-hocverkoop en spreiding van voorstellingen.

Technologische innovatie, zoals datagedreven marktontwikkeling in de muziekindustrie, helpt managers, platenlabels en presentatieplekken om digitale platformen te gebruiken om het potentieel in specifieke markten te evalueren, bijvoorbeeld met behulp van tools zoals [Soundcharts: Music Analytics Tool](#).

Samenwerking en cofinanciering blijven cruciaal in sectoren zoals de podiumkunsten, circus, audiovisuele productie, en film, maar ook in tentoonstellingen binnen beeldende kunst en cultureel erfgoed. In de film- en televisiesector zijn de afgelopen jaren nieuwe mogelijkheden ontstaan door internationale cofinancieringsmodellen. Internationale samenwerkingsmodellen doen zich ook voor in de filmverdeling, waar festivals uit Vlaanderen, Nederland en Franstalig België samenwerken aan distributie.

In het licht van verschillende uitdagingen, zoals toenemende concurrentie, economische druk en de opkomst van digitale platformen, denken de meeste sectoren (beeldende kunst, design, podiumkunsten, circus, muziek) na over nieuwe benaderingen voor internationale promotieplatformen, zoals beurzen, showcasefestivals, bezoekersprogramma's en filmvertoning. Er zijn tal van voorbeelden van initiatieven van samenwerkingen tussen particuliere organisaties en publieke instellingen, met nadruk op zichtbaarheid in de stad en de keuze om te focussen op specifieke niches of maatschappelijke thema's. Deze initiatieven worden vaak geleid door lokale, meer kleinschalige organisaties die de rol van (internationale) ontmoetingsplaatsen overnemen, zoals bijvoorbeeld Antwerp Design Week, COLLECTIBLE en andere.

- ▶ **Bij de toegenomen druk ontstaan ook experimenten omtrent meer duurzame economische modellen. Er wordt ingezet op de herlokalisering van productie, distributie, en promotie van culturele producten en goederen. Circulair denken doet opgeld. Kunstenaars zetten in op *commons* en werken samen aan een 'fair new world': internationale experimenten met collectieve en solidaire werkmodellen, onder elkaar en samen met andere sectoren (gezondheid, duurzaamheid, veiligheid, onderwijs etc.).**

Parallel aan de versnelling en fragmentatie van processen is er een toenemende interesse in alternatieve en meer duurzamere vormen van internationalisering, met een focus op tragere processen en een nieuwe balans tussen lokale verankering en betekenisvolle internationale uitwisseling. De coronacrisis heeft deze roep urgenter en breder gemaakt. Andere experimentele initiatieven kunnen worden geplaatst in het kader van de overgang naar een meer rechtvaardige en solidaire vorm van internationale samenwerking. Deze initiatieven omvatten bijvoorbeeld zelforganisaties van kunstenaars, zowel op lokaal als internationaal niveau, gebaseerd op principes van solidariteit en wederkerigheid. Voorbeelden hiervan zijn [Common Wallet](#), [Beyond the Now](#) (waarbij onderzoekers en curatoren betrokken zijn), en het [Cross Commons Curatorial Collective](#). Deze initiatieven streven naar het delen van hulpmiddelen, zowel financieel als op het gebied van netwerken en fysieke en digitale infrastructuur, tussen kunstenaars en organisaties. Dit onderzoek richt zich op het bereiken van duurzaamheid op economisch, artistiek, sociaal en menselijk gebied voor kunstenaars en cultuurwerkers die individueel werkzaam zijn. Hoewel collectieve zelforganisatie van kunstenaars op zichzelf niet nieuw is, wint dit idee aan populariteit en worden er experimenten uitgevoerd met nieuwe, eerlijkere werkmodellen gebaseerd op principes van zorg en solidariteit.

Dergelijke experimenten worden voornamelijk opgezet in een internationale context, waaronder Europa en de bredere Euromed-regio. Kunstenaars en organisaties gevestigd in Vlaanderen en Brussel spelen hierin een verbindende rol. Een voorbeeld van een dergelijk initiatief is de recente open call en publicatie van Kunstenpunt, getiteld *A Fair New World*, evenals internationale projecten zoals RESHAPE een experiment in samenwerkingsgerichte verandering in de kunsten. Zie [A Fair New World ?! | Kunstenpunt, Reshape...](#))

3.3.3 Sociale en culturele veranderingen

- ▶ Vlaanderen is vandaag superdivers, internationaal en meertalig. Dit geldt voor kunstenaars, cultuurwerkers én het publiek en lokale gemeenschappen. Hun lokale inbedding en tegelijk globale netwerken bieden voor de internationalisering van culturele ecosystemen een groot potentieel. Inclusief werken doet opgeld, maar is nog niet mainstream. Culturele ecosystemen weerspiegelen geenszins de diversiteit van de Vlaamse bevolking.

In de internationale ecosystemen groeit de aandacht voor inclusiviteit en representatie op verschillende assen: gendergelijkheid, kleur, beperking,... en in mindere mate ook op de assen van leeftijd en sociaal-economisch profiel en klasse. Enerzijds wordt opgemerkt dat de sectoren en organisaties in Vlaanderen nog te homogeen zijn en niet de diversiteit van de Vlaamse bevolking weerspiegelen. Anderzijds is er op de internationale platformen een toenemende aandacht voor kunstenaars binnen verschillende disciplines die voorheen minder zichtbaar waren, zoals vrouwen, non-binaire personen, personen van kleur en kunstenaars die niet able-bodied zijn of neurodivers. Er is groeiende aandacht voor gendergelijkheid in verschillende sectoren, zoals het Keychange-initiatief in de muzieksector laat zien en diverse initiatieven van het Vlaams Audiovisueel Fonds (VAF) op vlak van gendergelijkheid. Het publiek, dat ook steeds diverser wordt, hecht ook steeds meer belang aan representatie in programma's. Met name de Vlaamse presentatieplekken, literaire organisaties, sociaal-culturele instellingen, bibliotheken, enz., benadrukken dat niet alleen de makers en hun werken diverser worden, maar ook dat het publiek diverser en vaak meertalig is.

Internationalisering en superdiversiteit manifesteren zich in toenemende mate op lokaal niveau, zelfs op hyperlokaal niveau. Kunstenaars, curatoren en culturele instellingen richten zich steeds vaker op deze ontwikkeling door middel van initiatieven zoals cocreatie en het actief betrekken van lokale gemeenschappen. In de podiumkunsten worden projecten opgezet met als doel nieuwe verbindingen en interacties te creëren tussen het lokale en het internationale, rekeninghoudend met de diversiteit van actoren en invloeden (bijvoorbeeld door kunstenaars zoals Benjamin Verdonck, Sarah Vanhee, Einat Tuchman).

Binnen het literatuurbeleid ligt er nog steeds, door de scope van het Decreet over het Vlaams Fonds voor de Letteren, een focus op de Nederlandse taal, terwijl Vlaanderen, Brussel, Europa en de wereld in toenemende mate meertalig, divers en digitaal worden. Dit geldt voor makers, distributeurs, uitgevers en publiek. De literaire middenveldorganisaties verbreden alvast de scope en zetten in op meertaligheid in een lokale context. Om de digitale content een breder bereik te geven en bijvoorbeeld een internationaal publiek te bereiken, wordt soms het gebruik van het Engels als wenselijk of noodzakelijk beschouwd. Echter, cultureel-erfgoedorganisaties – en ook andere organisaties binnen de kunsten – rapporteren dat ze druk ervaren om in het Nederlands te communiceren, wat hen belemmert om in de nabije omgeving een internationaal publiek te bereiken.

- ▶ **Debatten omtrent dekolonisering, restitutie, het de-centreren van de Westerse blik... bepalen steeds meer de agenda op internationale fora. Er zijn ook meer experimenten met nieuwe beheermodellen en subsidiemechanismen die principes van solidariteit en wederzijdsheid proberen te introduceren in een wereld waar traditionele machtsverhoudingen en ongelijkheden in vraag worden gesteld.**

Internationale (netwerk)organisaties (en dus ook hun Vlaamse leden en afdelingen) die zich bezighouden met Noord-Zuidverhoudingen werken aan alternatieve beheer- en organisatiemodellen die gericht zijn op gelijkwaardigheid en wederzijdsheid. Dit fenomeen is zichtbaar in verschillende sectoren, waaronder sociaal-cultureel werk – zeker bij organisaties die werken rond Noord-Zuidthema's.

Binnen de kunsten en cultureel-erfgoedsectoren wordt steeds meer gestreefd naar meer aandacht voor niet-Westerse standpunten in het debat over duurzame internationalisering en collecties. Collectiebeheerders, musea en kunsthallen leggen steeds meer nadruk op meerstemmigheid en inclusiviteit, maar ook op ongelijkheid,

structureel racisme, stereotype framing en exotisme binnen een internationale context voor culturele productie en presentatie. In de erfgoedsector is een debat gaande over de mogelijke teruggave van koloniale culturele goederen. Dit onderwerp staat internationaal hoog op de agenda, vooral voor dienstverlenende organisaties, musea en erfgoedcellen. Het debat over dekolonisering, meerstemmigheid en restitutie kwam herhaaldelijk ter sprake in interviews en focusgroepen over sociaal-cultureel werk, kunsten en cultureel erfgoed. Organisaties willen onderzoeken hoe ze meer stemmen kunnen laten horen en dialoog kunnen bevorderen, niet in de laatste plaats omdat internationale partners en financiers daar om vragen en/of dat van hen verwachten.

- ▶ **Artistieke en culturele producties, praktijken en loopbanen veranderen en worden interdisciplinair. Technologische en sociaal-culturele ontwikkeling zorgen ervoor dat uiteenlopende culturele expressievormen (urban, games, podcasts,...) in verschillende disciplines hun plek veroveren. Kunstenaars en organisaties zijn actief op verschillende domeinen en in verschillende disciplines en formats.**

Er is een groeiende trend waarbij makers in verschillende disciplines actief zijn - en een specifieke omkadering nodig hebben die bij deze verscheidenheid past. Het huidige subsidiebeleid is niet altijd toegerust om hiermee om te gaan. Het Kunstendecreet staat er voor open, maar er staan nog schotten tussen dit decreet en de werking van VAF en LV. Voor literatuur is het een uitdaging: er zijn steeds meer auteurs die tegelijk actief zijn in verschillende artistieke disciplines, waaronder theater, lezingen/optredens, scripts, podcasts, opiniebijdragen, boeken en schrijverslabs. Het is een beleidsmatige uitdaging om deze verscheidenheid te erkennen en adequaat te ondersteunen.

3.3.4 (Ecologisch) duurzaam internationaal werken

- ▶ **Wat betreft de inperking van de ecologische impact van internationaal werken (CO2-uitstoot) op het vlak van productie, mobiliteit en infrastructuur worden steeds meer acties en tools ontwikkeld op internationaal vlak. Er zijn ook meer experimenten met innovatieve benaderingen en processen.**

Net als in andere (beleids)sectoren is er ook in het cultuurveld steeds meer aandacht voor energie-efficiëntie en beperking van CO2-uitstoot. In vele culturele deelsectoren wordt gepleit voor een meer circulaire benadering, meer kleinschalige productie, duurzame materiaalkeuzes, site-specific werk en de lokale aanpassing van voorstellingen.

Op het gebied van bewaren, conserveren en presenteren van collecties (op festivals, tentoonstellingen, musea) ligt de nadruk op het vergroenen van de infrastructuur om de energie-efficiëntie te verbeteren. Wat presentatie betreft wordt rekening gehouden met verschillende mobiliteitsopties voor het publiek. Respondenten leggen ook de nadruk op de milieuvriendelijke organisatie van evenementen, met oog voor gebruik van materialen, energie en hulpbronnen. Een aantal culturele festivals en evenementen profileert zich op ecologische duurzaamheid – zeker evenementen met een niche-identiteit, en kleinschalige opzet en specifieke thematische focus, zoals het Horst Arts & Music festival. Een meer duurzame benadering wordt aangewakkerd door wetgeving, zoals het recente verbod op het gebruik van wegwerpbekers.

De internationale mobiliteit van kunstenaars en culturele professionals ondergaat veranderingen, waarbij digitale kanalen en platformen zoals Vimeo en Instagram worden gebruikt voor prospectie en promotie van internationale reizen, soms met de nadruk op treinvervoer. Er is bij veel organisaties een zoektocht naar nieuwe modellen voor de productie en presentatie van culturele content, met een groeiende aandacht voor 'slow touring' in de sectoren waar live presentatie centraal staat (zoals live muziek, circus en podiumkunsten). Bovendien zijn er steeds meer experimenten met ecologische duurzamere processen, waaronder concepten om internationale tours te

organiseren zonder de noodzaak van reizen ([Showing without going](#) is een anthologie van de kunstenaar Ant Hampton die diverse van zulke strategieën oplistte). Recente Europese subsidiekaders zoals Perform Europe en Culture Moves Europe experimenteren met incentives voor meer ecologisch duurzame mobiliteit. In verschillende domeinen, waaronder sociaal-cultureel werk, vormgeving en architectuur maar ook beeldende en podiumkunsten, zien we een verschuiving naar herlokalisering, kortere productieketens en circulaire werkmodellen.

Fondsen en bovenbouworganisaties bieden cultuurspelers tools aan om energie-efficiënter te werken. Het gaat om checklists, workshops, scans, kennisdeling, coaching en (in het geval van de fondsen) dwingende incentives bij het ondersteunen van projecten. Culturele organisaties in Vlaanderen werken samen binnen het Pulse Transitienetwerk om duurzaamheid te bevorderen. [Cultuurzaam](#) is een website die door Pulse is samengesteld en die diverse instrumenten bevat om de cultuur-, jeugd- en mediasector te helpen hun energieverbruik en CO₂-uitstoot systematisch te verminderen. Culturele organisaties werken ook samen met partners in het buitenland om kennis te delen en gezamenlijke initiatieven te nemen.

Duurzaamheid is een uitdaging voor de culturele infrastructuur, vooral op het gebied van erfgoed, waar veel internationale culturele activiteiten worden gehuisvest in monumenten waar energie-efficiëntie, met name vanwege energie-intensieve klimaatsystemen, op zijn zachtst zeer uitdagend is.

- ▶ **Bij internationalisering doet zich een spanning voor tussen enerzijds het streven naar ecologische duurzaamheid en anderzijds de economische en sociale overwegingen.**

Besluitvormingsprocessen in alle culturele sectoren veranderen langzaam. Individuen en culturele organisaties lijken wel selectiever worden in hun keuzes met betrekking tot internationale mobiliteit. Men geeft enerzijds aan dat reizen gebeurt wanneer er echt kansen zijn voor inhoudelijke verdieping en om nieuwe contacten te leggen, aangezien veel vergaderingen, prospectie en netwerkmeetings nu ook online mogelijk zijn. Anderzijds wordt er ook nog veel gereisd door heel wat mensen in sectoren die sterk afhankelijk zijn van internationale mobiliteit. Het maken van selectieve keuzes blijft voor velen een uitdagende taak. Minder reizen brengt immers ook verlies met zich mee op diverse vlakken: inkomensverlies, verminderde netwerk mogelijkheden en beperkte kansen voor persoonlijke ontwikkeling en inspiratie. Voor velen is dit een complexe afweging, vooral wanneer het organisatiemodel sterk afhankelijk is van internationale samenwerking en mobiliteit. 'Minder of anders reizen' is een grote bedreiging wanneer het de continuïteit van activiteiten en inkomsten in gevaar brengt.

Het streven naar ecologische duurzaamheid is, steeds meer, onlosmakelijk verbonden met het debat over historische verantwoordelijkheid, sociale rechtvaardigheid en gelijke kansen binnen een mondiale context. In de internationale kunstwereld zijn er velen die niet over de middelen, documentatie of vrijheden beschikken om internationaal mobiel te zijn. Dat internationaal werken nog steeds een kwestie is van privilege, blijkt uit vele voorbeelden van kunstenaars en intellectuelen uit het globale zuiden die moeilijkheden ondervinden om aan de slag te gaan in een Vlaamse culturele context. Kort- of langdurige engagementen en opdrachten voor mensen uit het globale zuiden leiden niet vanzelf tot residentie permits, hetgeen voor grote onzekerheid zorgt bij alle betrokkenen. Zowel bij de internationale gasten, die moeilijk kunnen begrijpen waarom ze niet welkom zijn als ze uitgenodigd worden, als bij organisaties uit Vlaanderen die hoogst onzeker zijn of hun projecten wel kunnen doorgaan.

In deze context worden aanmaningen om minder of niet te reizen, gezien als de verderzetting van historische ongelijkheid. Lees deze [open brief](#) van de Mexicaanse podiumkunstenaar Lázaro Gabino Rodríguez aan de Franse choreograaf Jérôme Bel.

3.3.5 Een veranderende politieke context

- ▶ **Europese beleidsprioriteiten en ook die in de ons omringende landen/regio's verschuiven op het vlak van (internationaal) cultuurbeleid. Duurzaamheid, digitalisering, inclusief werken, diversiteit en gendergelijkheid krijgen bijvoorbeeld meer aandacht. Dit heeft een impact op de werking van de culturele ecosystemen, in Vlaanderen en het buitenland. Tegelijkertijd kunnen Europese en internationale richtlijnen en regelgeving ook beperkend zijn voor de internationale werking van Vlaamse actoren.**

Europese netwerken en samenwerkingsverbanden zijn belangrijk voor alle deelsectoren. Over het algemeen zijn deze initiatieven van onderuit ontstaan en worden ze soms, maar niet altijd, ondersteund door het Europese beleid (bv. via verschillende subsidiemogelijkheden voor netwerken, platformen en samenwerkingen in het kader van Creative Europe).

Europese subsidiemogelijkheden zijn vaak beperkt toegankelijk voor individuele spelers en kleinschalige actoren. Er zijn echter de afgelopen jaren nieuwe kansen ontstaan voor deze groep, zoals via Culture Moves Europe (voorheen iPortunus) en Erasmus+, waarvan in diverse onderzochte sectoren gebruik wordt gemaakt.

Het subsidiariteitsbeginsel bepaalt dat culturele bevoegdheden in principe op het niveau van de lidstaten liggen en dat de EU alleen initiatieven onderneemt die de capaciteit van de lidstaten overstijgen. Vanuit deze optiek is er binnen het Europese beleid, zowel binnen als buiten de culturele sector, een groeiende aandacht voor thema's zoals duurzaamheid, diversiteit en digitalisering. Dit zijn bredere Europese thema's, die ook centraal staan in het cultuurbeleid. Het New European Bauhaus-initiatief draagt vanuit een cultureel, creatief en interdisciplinair perspectief bij aan de European Green Deal. Duurzaamheid, diversiteit en digitalisering worden gepromoot binnen specifieke sectorale programma's, zoals bijvoorbeeld Perform Europe, dat gericht is op duurzame tournees binnen podiumkunsten en circus, en [MusicAire](#), een initiatief dat inzet op innovatie en herstel voor de muzieksector na Corona. Er is in het Europese beleid ook een groeiende sectorspecifieke aandacht voor verschillende disciplines. cultureel erfgoed heeft ook in de afgelopen tien jaar een prominentere plaats gekregen op de Europese agenda. Ook de muzieksector en muziekexport kreeg een sectorspecifieke focus (Music Moves Europe).

- ▶ **Respondenten spreken over een verzwakte internationale concurrentiepositie van culturele export uit Vlaanderen. In andere landen (doorgaans grotere landen) is er vaak een meer performant exportbeleid en concurrerende promotiemodellen. Dit zou steeds meer de doorslag geven bij keuzes die gemaakt worden op internationale platformen.**

Respondenten in diverse sectoren – vooral in muziek en in de podiumkunsten – brengen de groeiende concurrentie ter sprake tussen het cultuurbeleid uit verschillende landen op het gebied van culturele export. Ze geven aan dat de concurrentiepositie van Vlaamse initiatieven hierdoor verzwakt. In de muziek is er een toename van exportbureaus, showcasefestivals, beurzen, conferenties en andere ondersteunende initiatieven in verschillende buitenlandse landen. Vanuit muziek en podiumkunsten wordt gemeld dat dit soort aanvullende financiering via internationaal cultuurbeleid, gezien de groeiende economische druk en de stijgende kosten van levensonderhoud, steeds meer bepalend is voor de beslissingen van programmatoren. Steeds meer wordt verwacht dat producenten zelf instaan voor reis-, verblijf- en transportkosten. Het financiële aspect zou meer dan ooit meespelen bij de samenstelling van programma's. Ook wordt het businessmodel van showcasefestivals commerciëler: landen die meer betalen krijgen meer toegang en voordelen. Vlaamse actoren staan dan in een benadeelde concurrentiepositie ten opzichte van producties uit grotere landen waar de overheid (ministeries, fondsen, arts councils) sterker financieel bijdragen aan internationale presentaties en tournees van lokale gezelschappen, zoals Frankrijk, Nederland...

- ▶ **Protectionisme doet steeds meer opgeld en wel in twee richtingen. Incoming: Europa (en dus ook Vlaanderen) is steeds minder toegankelijk voor kunstenaars en kunstwerkers van elders. Outgoing: er zijn steeds meer administratieve drempels voor actoren uit Vlaanderen (Brexit, US, Oost- en centraal Europa). In sommige landen worden presentatieplekken aangemoedigd om minder internationaal te programmeren.**

In landen waar het beleid een sterk regionale identiteitsfocus heeft, zoals Polen en Hongarije, wordt steeds vaker van presentatieplekken verwacht dat ze eerst lokale artiesten prioriteit geven alvorens internationaal werk te programmeren. Het groeiende protectionisme uit zich in toenemende administratieve, juridische en financiële obstakels in strategisch belangrijke markten voor bepaalde culturele organisaties en deelsectoren, zoals het Verenigd Koninkrijk (als gevolg van de Brexit) en de Verenigde Staten.

Dit protectionisme heeft ook gevolgen in de tegenovergestelde richting. Kunstenaars en cultuurwerkers uit het globale zuiden, met name uit Afrika, ondervinden steeds meer moeite ondervinden om aan de slag te gaan in een Europese, ook Vlaamse context.

- ▶ **Oorlogen en politieke conflicten hebben impact op het Vlaamse cultuurveld in zijn internationale relaties. Culturele organisaties hebben langlopende samenwerkingen met partners in conflictgebieden. Vele internationale kunstenaars en cultuurwerkers zijn op de vlucht, door diverse conflicten, discriminatie, economische noodzaak of klimaatveranderingsgevolgen. Hoe kan het Vlaamse cultuurveld zich open en gastvrij opstellen, ten aanzien van *peers* die zich door dergelijke conflicten in een kwetsbare positie bevinden?**

Het aantal gevluchte kunstenaars in Vlaanderen en Brussel is gestaag toegenomen als gevolg van internationale conflicten. Verschillende culturele instellingen onderhouden banden met organisaties in zowel Oekraïne als Rusland, maar deze relaties bevinden zich in een onzekere situatie. Tijdens de periode van sectorconsultatie riep dit de vraag op hoe culturele organisaties solidariteit kunnen tonen met hun partners in Oekraïne en hoe ze moeten omgaan met die in Rusland. Het conflict tussen Hamas en Israël en de humanitaire catastrofe in Gaza was in die periode nog niet aan de orde, maar riep nadien ook soortgelijke positioneringsvragen op.

3.3.6 Corona als versneller: internationaal werken op een kantelpunt?

- ▶ **De shock van de lockdowns: het wegvallen van mobiliteit en inkomsten en impulsen voor digitalisering en herlokalisering.**

Tijdens de wereldwijde Coronapandemie zorgden de lockdowns voor een shock op het vlak van internationaal werken. Dat fysieke internationale verplaatsingen sterk werden beperkt, gaf impulsen aan digitale kennisdeling en netwerken en aan de herlokalisering van productie, presentatie en promotie van culturele producten en processen. Er waren teruglopende publieksaantallen, zowel in Vlaanderen als buitenland, en grote onzekerheid of het 'vaste' publiek zou wel zou terugkomen. Sommige sectoren zagen een braindrain van professionals (naar andere sectoren). Er deed zich een generatiewissel voor bij gatekeepers. Sinds de poorten weer opengingen, zindert de impact hiervan nog na.

- ▶ **Corona als versneller: toenemende concurrentie versus de nood aan een alternatieve benadering van internationalisering.**

In zekere zin was corona ook en vooral een versneller van bewegingen die zich eerder hebben ingezet, en die in de bovenstaande alinea's aan bod zijn gekomen. Sociale en technologische ontwikkelingen werkten en werken

sterk disruptief, omdat ze voor nieuwe mogelijkheden zorgden, maar ook voor een 'overaanbod' en een sterkere competitiviteit, een zwakkere sociaaleconomische positie voor de zwakkere spelers in de keten, met een toenemende uitputting en druk op mentaal welzijn en welbevinden tot gevolg. Er is een toenemende concurrentie die van de actoren vraagt om zich te positioneren in sterk competitieve omgeving, en leidt tot een versnelling (hypermobiliteit) en fragmentering van internationaal werken. Velen zien de noodzaak om mee te gaan in die versnelling, competitie en strijd om zichtbaarheid. De nood aan nieuwe, flexibel en adaptief beleid is evident, omdat disrupties elkaar opvolgen in sneltreinvaart. Anderzijds krijgen ook de contouren van een 'ander' en meer duurzaam internationaal werken vorm. Een verlangen naar nieuwe relaties tussen het lokale en internationale, een ecologisch duurzaam, sociaal-inclusieve, en eerlijke internationale praktijk, die niet vertrekt vanuit competitie, maar vanuit de erkenning van transnationale interdependenties in globale culturele ecosystemen.

3.4. Noden op het vlak van internationalisering

Hierboven werd geschetst *waarom* de actoren internationaal werken en wat het belang is van internationaal werken voor hun praktijk, de ontwikkeling van de (deel)sectoren en de samenleving. Zowel intrinsieke (artistieke, culturele) doelstellingen kwamen aan bod, als financiële en zakelijke, persoonsgebonden, sociale en ecologische overwegingen. Vervolgens werd een aantal trends die impact hebben op de manier waarop actoren internationaal werken, in kaart gebracht. In 3.4. gaan we in op de noden die de actoren en sectoren hebben om de vele mogelijkheden, die hierboven beschreven werden, aan te boren of intensiever te benutten en verder te ontwikkelen. Wat internationaal werken betreft, kunnen er verschillende doelstellingen, logica's, waardenkaders en perspectieven zijn. Maar internationaal werken vereist in alle gevallen en in alle sectoren de nodige financiering, kennis, netwerken, skills en natuurlijke hulpbronnen.

In 3.4. benoemen we de noden vrij kort, in Hoofdstuk 4 gaan we meer uitgebreid in op de lacunes die de actoren hierbij ervaren.

3.4.1 Financiële en infrastructurele noden

- ▶ Er is nood aan financiering voor internationaal werken, zowel in buitenland als in Vlaanderen. En dit voor diverse internationale activiteiten (productie en presentatie, en zeker ook ontwikkelings- en netwerkgerichte activiteiten, op diverse schaal) voor diverse types van actoren (kunstenaars, en ook curatoren, vertalers, omkadering) en deelsectoren, en in verschillende fasen van de loopbaan- of organisatieontwikkeling.

Internationaal werken biedt uitzicht op diverse vormen van waarde en betekenis, ook op het financiële vlak. Zoals hierboven betoogd, genereert internationaal werken inkomsten en fungeert het als een katalysator voor duurzame economische activiteiten. In sommige gevallen kan een internationale doorbraak ook winstgevend zijn. Maar het vergt ook een investering om internationaal actief te kunnen zijn. Er zijn diverse types van financiële

noden, die kunnen verschillen naargelang van de sectoren, institutionele posities, de schaal van de werking, de functies die men opneemt en ook de fase van ontwikkeling waarin een organisatie of een loopbaan zich bevindt. Er is een nood aan de verschillende types van actoren en de verschillende types van activiteiten zoals die in 3.1 zijn omschreven. Het blijkt daarbij dat vele van deze activiteiten niet zomaar door de markt gefinancierd worden. Dat geldt bijvoorbeeld voor (hoogst onzekere) investeringen in opkomende artiesten of de internationale doorbraak van acts in een competitieve omgeving, voor arbeidsintensieve processen en producties (bijvoorbeeld de opvoering van een opera) of voor activiteiten die louter gericht zijn op praktijkontwikkeling, kennisdeling, of netwerkontwikkeling.

- ▶ **Producenten hebben nood aan zichtbaarheid, exposure en erkenning in het buitenland. Dit werkt als een hefboom voor de ontplooiing van verdere inkomsten. Er is zowel nood aan flexibele instrumenten op de korte termijn als voor ambitieuze projecten op de grotere schaal.**

Zichtbaarheid en erkenning werken als hefboom voor de ontplooiing van verdere inkomsten, thuis en in internationale context. Een zichtbare aanwezigheid bij showcase-gelegenheden, festivals, biënnales... creëert kansen. Dit zijn ook de platformen waar aan collectieve promotie kan worden gedaan. Bovenbouworganisaties proberen een meer algemene positieve beeldvorming te creëren in het buitenland omtrent de onderscheidende kwaliteit en dynamiek in 'hun' sector. Een positieve internationale dynamiek in het buitenland kan ook leiden tot een positieve dynamiek in eigen land, zowel bij de beleidsmakers als bij een breder publiek (bv. de bredere beeldvorming omtrent hedendaagse dans of hedendaags circus).

- ▶ **Internationaal actieve actoren hebben nood aan een solide sociaaleconomische positie, fair pay en fair practice.**

Deze nood aan een eerlijke vergoeding en een meer solide sociaaleconomische positie – in het bijzonder voor de meer kwetsbare posities in de ecosystemen – wordt steeds nadrukkelijker geargumenteerd, precies omdat er in de praktijk veel probleemsituaties zijn.

Vergoedingen die worden ontvangen via uitkoopsommen en bijdragen aan coproducties zijn ontoereikend in vergelijking met de tijd en inzet die vereist zijn, zoals bijvoorbeeld vergoedingen voor reisdagen. In de live podiumkunsten, waaronder circus, muziek en theater, ervaren gezelschappen toenemende druk om naast voorstelling onbetaalde (omkaderende) activiteiten op te nemen. Op het Vlaamse niveau zijn er al betekenisvolle stappen gezet wat betreft de ontwikkeling van kaders en standaarden voor een faire verloning en een duurzame sociaaleconomische positie voor kunstenaars en kunstwerkers (www.juistisjuist.be). Op het internationale niveau ontbreken deze standaarden, en wordt de situatie als complex ervaren (bv. wegens verschil in levensduurte in verschillende contexten).

- ▶ **Ook culturele infrastructuur (fysiek en digitaal) is een noodzakelijke voorwaarde om internationaal te werken.**

Fysieke infrastructuur is een noodzakelijke infrastructuur in eigen land voor residenties, de meer grootschalige presentatiegerichte activiteiten zoals tentoonstellingen in de musea, platformen voor de presentatie van grotere podiumvoorstellingen etc.). Bij digitale infrastructuur kan men denken aan hybride meetings, digitale platformen voor kennisdeling, matchmaking en distributie,... Digitalisering speelt bijvoorbeeld in erfgoed een essentiële rol in de registratie en het beheer van collecties, maar biedt eveneens mogelijkheden om, indien op een doordachte manier uitgevoerd, internationaal een breder publiek en professionals toegang te verschaffen tot de collecties. Dit draagt bij aan internationaal bruikleenverkeer en maakt aansluiting mogelijk op internationaal onderzoek.

3.4.2 Nood aan artistieke en culturele ontwikkeling

- ▶ Actoren hebben voldoende nood aan tijd en ruimte voor ontwikkeling op het vlak van artistieke vaardigheden, vakmanschap en methodologische expertise die hen in staat stellen om een betekenisvolle rol en positie in te nemen in een internationale context.

Het verwerven van artistiek-technische vaardigheden speelt een cruciale rol bij het bevorderen van internationalisering en duurzame carrièreontwikkeling. Internationaal werken kan ook helpen die skills en vaardigheden op en uit te bouwen. In alle sectoren wordt internationale kennisdeling als inspirerend en verrijkend ervaren.

- ▶ In een sterk competitieve internationale omgevingen, is er nood aan een onderscheidende producten, producties en vaardigheden.

Zoals aangegeven, is er voor de ontwikkeling van duurzame internationale loopbaan nood aan een eigen stempel of artistieke handtekening, een onderscheidend product (dat momentum kan creëren) of oeuvre/repertoire, aan onderscheidende skills, aantrekkelijke 'content' om de concurrentie te kunnen aangaan... In vele sectoren is de internationale situatie immers sterk competitief. Wat geldt voor de ontwikkeling van vaardigheden, geldt ook voor de ontwikkeling en rijping van artistieke en culturele creaties. Het ontwikkelen van projecten die de internationale toetssteen en competitie aankunnen, vraagt de nodige tijd, infrastructuur en middelen. Toonmomenten, showcases, presentaties, talentwedstrijden en festivals (amateurkunsten),... zijn betekenisvolle momenten waarin kunstenaars en creatieven hun feedback krijgen op hun werk vanuit de internationale communities.

- ▶ Er is nood aan kennisopbouw en monitoring van ontwikkelingen en mogelijkheden op het vlak van internationalisering.

Eenzijds is er nood aan monitoring en nadere analyse van meer algemene bewegingen/naar binnen en naar buiten, over wie welke internationale activiteiten onderneemt en waar. Er is nood aan kennisopbouw op dit vlak, en met name ook de vertaalslag voor praktijk en beleid, zowel binnen als tussen sectoren/disciplines. Bovenbouworganisaties willen graag benchmarken om de eigen mogelijkheden en situatie te kunnen evalueren vanuit een vergelijking met internationale initiatieven. Er is ook nood aan kennisopbouw over de 'vraagkant', over de ontwikkelingen, mogelijkheden en bedreigingen in de internationale ecosystemen, zeker in de volatiele en snel veranderende situatie die we hierboven beschreven. Er is een grote nood aan kennisopbouw bij veldactoren over internationale contexten, mogelijkheden en markten (hoe en wie), een datagedreven exploratie van internationale mogelijkheden,...

3.4.3 Nood aan netwerkontwikkeling en samenwerking

- ▶ Er is nood aan vernieuwing en verduurzaming van professionele netwerken. Toegang en introductie tot internationale netwerken is belangrijk, maar ook de tijd en de capaciteit om internationale, professionele netwerken verder te kunnen opvolgen en ontwikkelen.

De facto zijn vele culturele organisaties sterk internationaal vernetwerkt. Ze doen dit doorgaans via werkingssubsidies of op eigen kracht. Dit gebeurt vanuit diverse types van organisaties: gezelschappen, ensembles, managementbureaus, artist-run organisaties, werkplaatsen en residentieplekken, sociaal-culturele

verenigingen... Sommige van die organisaties hebben een sterk uitgebouwd internationaal netwerk en een structureel internationale werking (bv. dansgezelschappen die producties maken door het poolen van coproductiemiddelen, sociaal-culturele verenigingen die deel uitmaken van transnationale netwerkstructuren (bv. Amnesty International Vlaanderen)). Ook organisaties die werken rond specifieke thema's of met doelgroepen engageren zich in internationale netwerken, met oog op kennisdelen en praktijkontwikkeling. Dat geldt ook voor de culturele bovenbouwactoren, de steunpunten en de fondsen, die via internationale netwerking kansen creëren voor hun achterban en aan kennisdeling doen voor wat betreft gedeelde uitdagingen.

Het verwerven van internationale erkenning en toegang tot internationale netwerken en markten vormt een grote uitdaging. De opbouw en onderhoud van een relevant internationaal netwerk is van essentieel belang voor het succes van individuen en organisaties in de culturele sector. Dit vereist niet alleen tijd om deze netwerken te ontwikkelen, maar ook de mogelijkheid om deel te nemen aan internationale festivals, evenementen en netwerkactiviteiten. Deze drempel is sterk voor opkomende makers en gezelschappen, die nog een reputatie en een netwerk op te bouwen hebben en zelden de capaciteit om hierop in te zetten. In sommige gevallen hebben bestaande netwerken een gesloten karakter. Om deze obstakels te overwinnen, is matchmaking van groot belang, met als doel artiesten te introduceren in nieuwe markten en hen te verbinden met de juiste professionals. In de verschillende disciplines zijn er vele organisaties die hierbij helpen (werkplaatsen, residenties, kunstencentra, productiehuizen) en ook *peers* helpen elkaar.

- ▶ **Er is nood aan synergie en krachtenbundeling op het vlak van internationale relatieontwikkeling, en dit op verschillende niveaus: binnen de sectoren (o.a. via de ondersteuning door bovenbouworganisaties), tussen de instanties en beleidsdomeinen die betrokken zijn bij het Internationaal Cultuurbeleid,...**

Ook de culturele bovenbouworganisaties – vooral de sectorale steunpunten – nemen een rol op bij de collectieve ontwikkeling van internationale relaties, vanuit hun zogenoemde platformfunctie. Omdat hierbij meer slagkracht te kunnen ontwikkelen, is er samenwerking met en tussen de verschillende overheidsinstanties betrokken bij het internationaal cultuurbeleid (beleidsdomeinen, bovenbouw). De aanwezigheid van de buitenlandposten van het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken, Flanders Investment & Trade en Toerisme Vlaanderen is in principe een troef, zowel voor het leggen en verduurzamen van contacten als voor kennisopbouw over de ontwikkelingen en mogelijkheden in een specifieke regio. Ook een pragmatische samenwerking met de 'buren' als bevoorrechte partners verhoogt de slagkracht in een sterk internationale context, om in te zetten op zichtbaarheid en netwerkopbouw. Vele bovenbouwactoren ontwikkelen dan ook gezamenlijke projecten met hun tegenhangers in Brussel, de Franse Gemeenschap en Nederland.

- ▶ **Er is nood aan tijd en ruimte voor contextualisering van het werk, het verdiepen van de relatie met lokale gemeenschappen, zowel culturele gemeenschappen als het publiek.**

Om de meerwaarde van internationaal werken aan te boren, volstaat het niet activiteiten in het buitenland te ontplooiën, maar is het ook nodig om hierover een uitwisseling te hebben met artistieke en culturele gemeenschappen en een geïnteresseerd publiek. Dit werd in verschillende sectorale contexten op tafel gelegd als een nood en een reële uitdaging. Bijvoorbeeld in de letteren, waar het niet volstaat om een vertaling te publiceren, als die niet gaat leven in de context waar de doeltaal gesproken wordt (als die geen aandacht krijgt, niet wordt gekocht, niet het voorwerp is van gesprek). Bijvoorbeeld in de muziek, waar zich een nood voordoet aan slow touring. Bijvoorbeeld in de kunsten, waar gepleit wordt voor meer langdurige residenties om een betekenisvolle uitwisseling in een lokale context mogelijk te maken. In de podiumkunsten wordt ook gepleit voor langere speelreeksen op eenzelfde plek, om een meer diepgaande uitwisseling met lokale contexten mogelijk te maken, zodat ze daadwerkelijk resoneren en een betekenisvolle impact hebben in de lokale culturele context.

Hierdoor wordt het cruciaal om voldoende tijd en ruimte te bieden voor deze processen om te gedijen en waarde toe te voegen aan internationale samenwerkingen.

3.4.4 Benodigd menselijk kapitaal

- ▶ Er is nood aan 'zorgzaam' internationaal werken, met oog voor veiligheid, mentaal welbevinden, work-life balance, de nood aan sociale relaties, transparantie, fair practice.

In de huidige context, waarin internationaal werken een grote druk legt op betrokkenen (zie boven), krijgen thema's als mentaal welzijn en faire praktijken meer aandacht. Er is een nood aan zorgzaam internationaal werken, met oog voor een gezonde work-life balance.

- ▶ Individuen en organisaties in de culturele sector moeten beschikken over de nodige competenties en capaciteit om op internationaal niveau actief te zijn.

Het gaat hierbij over artistieke en inhoudelijke vaardigheden (zie boven), en ook over professionele skills en ondernemerschap, over een kennis van de internationale context in specifieke disciplines of niches, digitale skills, en zo meer. De nood aan deskundigheidsbevordering op het gebied van internationale netwerking en samenwerking wordt in alle sectoren aangestipt. Het is belangrijk om de nodige terreinkennis te hebben, zowel sectororiëntatie als inzicht in beleidsinstrumenten en ondersteuningsmogelijkheden voor internationaal werken. Professionalisering omvat ook een visie en strategie op het vlak van internationalisering op de langere termijn. Een essentiële behoefte is de ondersteuning van organisaties bij de ontwikkeling van een doordacht internationaal beleid als integraal onderdeel van hun overkoepelend beleid.

- ▶ Er is nood aan een professionele omkadering en gekwalificeerd personeel.

Steunpunten en bovenbouworganisaties zorgen voor een aanbod op dit vlak en zetten in op sectororiëntatie en toeleiding naar ondersteuningsmogelijkheden, aanvullend op initiatieven die inzetten op zichtbaarheid. Tegelijk is het essentieel dat ook veldactoren beschikken over voldoende capaciteit en draagkracht om in te spelen op kansen die zich aandienen. Een professionele omkadering – bijvoorbeeld door managers, boekers, verkoopbureaus en andere vertegenwoordigers,... - is dus essentieel, zeker wanneer er een toenemende interesse is uit het buitenland en actoren recurrente internationale activiteiten ontplooiën. Omkaderende medewerkers hebben eveneens nood aan middelen en mogelijkheden voor prospectie en internationale netwerkontwikkeling.

De functie van zakelijk leider is in vele sectoren een knelpuntberoep. De post-corona periode heeft geleid tot een tekort aan gekwalificeerd personeel in de muziek en podiumkunsten, en in diverse deelsectoren (animatie, games, vertaling en cultureel-erfgoedsectoren). Het is van essentieel belang om dit aan te pakken door te investeren in opleidingen die goed aangesloten zijn op wat het veld nodig heeft, in kennis, expertise en onderzoek, en tegelijkertijd is het belangrijk om uitdagende projecten en competitieve verloningen aan te bieden.

3.4.5 Ecologische noden

- ▶ Er is nood aan bewustere omgang met natuurlijke hulpbronnen, vanuit het perspectief van klimaatverandering.

Zoals hierboven al aangestipt, vereist dit kennis, sensibilisering en tools voor een energiezuinigere praktijk op het vlak van live-evenementen, tours, tentoonstellingen, infrastructuur enz. Er is behoefte aan richtlijnen voor ecologisch duurzame praktijken in productie, distributie en internationale mobiliteit, alsook aan experimenten voor meer inclusieve en ecologisch duurzame internationale praktijken. Sensibilisering en het creëren van urgentie voor ecologische duurzaamheid binnen de sector en de samenleving zijn eveneens noodzakelijk. De impact van de beperking van CO₂-uitstoot kan gepaard gaan met een fundamentele heroverweging van productie- en distributieprocessen binnen de verschillende deelsectoren.

4 / Het huidige internationaal cultuurbeleid: lacunes

In wat volgt beantwoorden we Onderzoeksvraag 2: 'Hoe verhouden de internationaliseringsnoden van de culturele en creatieve sectoren zich tot het huidige Vlaamse en internationale cultuurbeleid?' Welke lacunes worden gepercipieerd met betrekking tot de uitgangspunten van het Strategisch Kader Internationaal Cultuurbeleid? In de onderstaande deelhoofdstukken geven we voor de voornaamste uitgangspunten telkens weer welke lacunes op dit vlak zijn gepercipieerd. We volgen daarbij de opbouw van het Strategisch Kader Internationaal Cultuurbeleid: de uitgangspunten van het ICB (§4.1), lacunes met betrekking tot de sectorgedreven benadering (§4.2), de strategische keuzes die worden gemaakt met betrekking tot het 'aanvullende' ICB (zoals geografische focusgebieden, zie §4.3) en ten slotte de complementaire samenwerking tussen de betrokken overheidsinstanties en de culturele bovenbouw (§4.4).

Binnen dit onderzoek is omwille van de onderzoeksvraag en de daaraan gekoppelde methodologie geen evaluatie mogelijk van het sectorspecifiek instrumentarium. De bovenbouwactoren hebben een goed veldoverzicht en maken een inschatting van het sectorspecifieke, internationale instrumentarium. Tegelijkertijd leidt hun (soms beperkte) opdracht ertoe dat zij slechts beperkt kunnen ageren op wat de zeer uiteenlopende internationale behoeften van het veld zijn. Er werd daarnaast per sector met een beperkt aantal veldactoren gesproken; zij hadden weliswaar een goed overzicht over hun specifieke deelsector of subdiscipline, maar waren niet per se in alle gevallen volledig op de hoogte van de mogelijkheden voor internationalisering van hun praktijk of het strategische ICB-kader (zie voor de details met betrekking tot de deelsectoren, de bijlagen).

4.1. Lacunes met betrekking tot de uitgangspunten van het Internationaal Cultuurbeleid

4.1.1 De sectorale scope van het internationaal cultuurbeleid

Wat zegt het Strategisch Kader?

Het Strategisch Kader Internationaal cultuurbeleid omschrijft de sectorale scope van het ICB als 'de culturele en creatieve sectoren' en definieert die sectoren. Het kader bepaalt tevens dat het ICB in de eerste plaats sectorgedreven is:

- "(1) De doelsectoren van het internationaal cultuurbeleid zijn de culturele en creatieve sectoren: de professionele kunsten (incl. letteren, audiovisueel, architectuur, vormgeving en circuskunsten); - de cultureel erfgoedwerking en cultureel erfgoedorganisaties; en het sociaal-cultureel volwassenwerk en amateurkunsten."
- "(2) Het Vlaams internationaal cultuurbeleid is in de eerste plaats sectorgedreven. Internationale samenwerking en oriëntatie stimuleren is een onlosmakelijk deel van het cultuurbeleid in Vlaanderen. Internationalisering en internationaal werken zijn noodzakelijk voor de professionalisering, de duurzame carrièreopbouw van cultuurprofessionals en de relevantie van cultuurgoederen en -praktijken, culturele actoren en organisaties. Bovendien is de deelname aan een internationaal project een verrijkende ervaring die vaak een springplank is tot meer uitwisseling en nieuwe partnerschappen. Het Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM) faciliteert, ondersteunt en stimuleert de sector hierin." (p. 1-2)

De sectorgedreven invalshoek is dus de basis van het ICB; die elders ook "follow-the-actor-gedreven internationalisering" wordt genoemd. Deze aanpak wordt binnen het Strategisch Kader ICB gecompliceerd met een aanvullende benadering, cultuurbrede instrumenten en samenwerking met andere beleidsdomeinen, ontplooid "om de internationale slagkracht en het bereik van de culturele actoren, goederen en praktijken verder te vergroten." (Strategisch Kader, p. 3) Het Strategisch Kader vermeldt hierbij initiatieven genomen door DCJM, naast ook DKBUZA (zendingen), FIT (ondersteuning door FIT van de culturele en creatieve sectoren, vanuit de kernopdracht van FIT) en TVL.

Welke lacunes worden op dit vlak gepercipieerd?

- ▶ **Er bestaat een onevenwichtige verdeling van middelen en rollen in de bovenbouw tussen verschillende sectoren in Vlaanderen. Bepaalde sectoren, waaronder amateurkunsten, circus en games, en immaterieel erfgoed hebben recent sterke impulsen gekregen op het gebied van internationalisering, andere niet.**

Door veldactoren en bovenbouworganisaties wordt aangekaart dat er 'geen level playing field' is tussen de sectoren in Vlaanderen wat betreft de middelen en de rol van de bovenbouw. Er zijn historische achterstanden voor sommige sectoren, terwijl er voor andere sectoren recent nieuwe beleidsimpulsen waren. Binnen een aantal sectoren zagen we de voorbije jaren sterke impulsen op het vlak van internationalisering. Bijvoorbeeld in de amateurkunsten (meer middelen voor de amateurkunstenkoepels, uitbouw van het internationaal instrumentarium), in het circus (focus op Frankrijk), of in games (waar in het kader van de beleidsvisie en actieplannen omtrent gaming een specifieke opdracht is gelegd bij de belangenbehartiger FLEGA en FIT), en (een strategische nota voor) immaterieel erfgoed. Binnen andere brede sectoren (Kunsten, Cultureel Erfgoed) waren er financiële injecties die niet expliciet gekoppeld waren aan internationalisering als focuspunt.

In het huidige en vorige ICB speelt sociaal-cultureel werk een beperkte rol, terwijl er vanuit de praktijk wel degelijk een serieuze internationale werking is. Dit is al meermaals aangekaart door het steunpunt, door belangenbehartigers en ook de SARC¹. Het discours en de doelstellingen uit de huidige beleidsstrategie lijken volgens sociaal-culturele actoren sterker gericht op kunsten en cultureel erfgoed. Ook al wordt SCW en Amateurkunsten wel vermeld binnen de scope van het ICB, in het huidige strategische kader komt de sector niet aan bod bij doelstellingen en actielijnen (deze deelsectoren zijn in deze veldtekening wel meegenomen).

- ▶ **Er zijn sectorale verschillen voor wat betreft het type ondersteuning vanuit de bovenbouw. De ondersteuning vanuit de bovenbouw vertoont aanzienlijke verschillen, waarbij sommige sectoren geen steunpunt hebben of te maken hebben met ondersteuning met een beperkte scope, opdracht en slagkracht en/of versnippering in de ondersteuning.**

Voor dit onderzoek kijken we naar de internationale opdracht van sectorale steunpunten, fondsen en andere intermediairen (VAi, Flanders DC). De sectorale steunpunten geven aan hun kerntaken (praktijkondersteuning, praktijkontwikkeling, platform, beeldvorming) een internationale dimensie, waarbij de accenten sterk verschillen. Niet alle sectoren hebben een steunpunt (letteren, film, design, architectuur bv. niet) en/of de ondersteuning is versnipperd (design). De opdracht(en) aan de verschillende steunpunten lopen ook uiteen; dit geldt ook voor het al dan niet verzamelen en analyseren van gegevens over internationaliseren.

Fondsen en andere intermediaire spelers (VAI, Flanders DC) geven aan beperkte middelen te hebben voor bredere ondersteuning buiten hun kernopdrachten (zoals een ecosysteem- of loopbaanbenadering, inzetten op de professionalisering van veldactoren). Ook vanuit de sector wordt aangegeven dat er door de succesvolle ondersteuning van audiovisuele producties (film, series,...) door de jaren heen een ecosysteem is uitgebouwd van

culturele en bedrijfsmatige actoren, die ook initiatieven nemen los van door VAF ondersteunde projecten. Het veld is veel breder geworden en er ontstaan noden waar VAF vanuit de combinatie van kerntaken en daaraan gekoppelde mogelijkheden moeilijk op kan inspelen.

Literatuur Vlaanderen geeft aan meer te willen inzetten op een loopbaan- en ecosysteembenadering, omdat de activiteiten van auteurs vandaag sterk gediversifieerd zijn (naast boeken, optredens, ook podcasts, games of theaterstukken etc.) en omdat er vanuit Literatuur Vlaanderen oog is voor de contextuele en institutionele inbedding van de literaire praktijk. "Er is nood aan een holistisch perspectief op wat het betekent om een auteur te zijn in de samenleving vandaag." (Interview Literatuur Vlaanderen)

Wat de sectorale steunpunten betreft, hebben FARO en Kunstenpunt een budgettaire 'correctie' gekregen na eerdere besparingen op de bovenbouw (interview DCJM). Socius heeft vergeleken met vroeger minder middelen om in te zetten op de internationalisering van de sociaal-culturele praktijk. Na besparingen op de werkmiddelen van Socius is de huidige internationale werking van Socius sterk afgebouwd. Een projectsubsidie-aanvraag om sterker in te zetten op het internationale werd recent negatief bejegend.

Er is versnippering in de sectorale ondersteuning voor design: wie welke rol opneemt, is voor de doelgroep niet altijd duidelijk, en daarmee ook op het internationale vlak. Sinds het verdwijnen van Design Vlaanderen zijn er ondersteuningsmogelijkheden weggevallen, deels overgenomen door Flanders DC, vanuit een nieuwe opdracht. Flanders DC heeft eveneens een opdracht met betrekking tot mode, dat niet binnen de scope van het (internationaal) cultuurbeleid valt. Naast Flanders DC zijn er ook diverse regionale actoren actief op het domein van design. Ondersteuning van (internationalisering van) design wordt geboden door diverse actoren met lokale of regionale focus (Designregio Kortrijk, MAD, Vaklab Kortrijk, Ministry of Makers, Antwerp Powered by Creatives). Design Museum gaat bovendien een rol opnemen als expertisecentrum voor design.

- ▶ **De processen van strategische beleidsvisieontwikkeling (en doorvertaling ervan) verschillen sterk van sector tot sector. Dit geldt voor het geheel van de strategische visieontwikkeling, maar ook voor de internationale dimensie ervan.**

Het Strategisch Kader gaat niet dieper in op de verdere sectorspecifieke doorvertaling van de overkoepelende visie op internationalisering. De strategische visieontwikkeling en implementatie daarvan verschilt van sector tot sector. Dat geldt voor het bredere cultuurbeleid en ook voor de internationale dimensie ervan.

In een aantal deelsectoren is wel een sectorspecifieke visieontwikkeling (breder, en ook m.b.t. internationalisering), opgenomen in een Strategische Visienota (Kunsten, Cultureel Erfgoed), in andere sectoren bestaat dit niet. Voor games is er een visie en actieplan, *Level Up*. Specifiek voor immaterieel erfgoed is er een visienota op Vlaams niveau en ook voor cultureel erfgoed als brede sector is er binnen de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed expliciet aandacht voor internationale werking. Binnen de Strategische Visienota Kunsten ligt de visie op internationalisering dicht bij de uitgangspunten van het Strategisch Kader. Internationalisering is toegevoegd als aanvullend beoordelingscriterium bij de beoordeling van vijfjarige werkingssubsidies. Van organisaties die meerjarige subsidies aanvroegen, wordt daardoor verwacht dat ze aangeven hoe ze bijdroegen tot de strategische beleidsvisie. De focuslanden worden ook gebruikt bij de beoordeling van internationale presentatieprojecten.

In de gesprekken omtrent cultureel erfgoed noteren we de vraag om de strategische visie door te vertalen naar een sterker actiegebaseerd sectorspecifiek beleid. Er is een vraag om de samen met de sector ontwikkelde strategie om te zetten in een uitvoerbaar beleid, zoals dat samen met WIE voor het immaterieel erfgoed is gedaan. Nadere analyse van recente (beleids)rapporten, inventarisaties en visies plus de gevoerde gesprekken, maken duidelijk dat de zeer verschillende betrokkenen in/bij deze zeer verscheiden sector, het in hoofdlijnen over een aantal noden eens is. Tegelijkertijd lijkt het er sterk op dat een doorvertaling ontbreekt naar beleidsmiddelen/-instrumentarium en het (nog) niet-omzetten van visies in acties en budget.

Fondsen hebben een relatief grote autonomie om – binnen de budgettaire beperkingen en in overleg met overheid en sectoren – doelstellingen, prioriteiten en instrumenten voor hun internationale werking uit te tekenen en af te stemmen (zie [Scenario's voor het beheer van de dynamische ruimte Cultuur \(vlaanderen.be\)](#)). Met een vijfjarige cyclus (meerjarenplannen en beheersovereenkomsten) gaan de fondsen in gesprek met het beleid over strategische doelstellingen en het budget dat hiertegenover staat. Met de sector gaan de fondsen vervolgens in gesprek over de implementatie van het beleid en ontwikkeling van het instrumentarium. Veel meer dan DCJM kunnen de fondsen rekening houden met de beheersmatige kant van de zaak. Fondsen kunnen hun opdrachten op vlak van het steunen van projecten én de internationale promotie sterk op elkaar afstemmen.

- ▶ **Vanuit de sectoren (bovenbouworganisaties en veldactoren) capteren we terugkerende opmerkingen dat de sectorspecifieke instrumenten 'niet sectorspecifiek' genoeg zijn en is er een vraag naar een verdere diversificatie en sectorspecifieke fijnmazigheid, liefst ook op maat van nichepraktijken en oeuvres – juist omdat die internationaal sterk onderscheidend en kansrijk zijn.**

Bijvoorbeeld cultureel erfgoed is een verzameling van uiteenlopende disciplines/deelsectoren met vele actoren, die zowel op buurt, lokaal, regionaal, landelijk als op internationaal vlak actief (kunnen) zijn. Op het vlak van internationalisering zijn de noden van de deelsectoren erg verschillend (bv. musea en archieven). De internationalisering van immaterieel erfgoed (onder impuls van WIE) wordt gezien als good practice.

Ook voor het brede domein van de kunsten zijn noden erg verschillend en noteren we vragen om een meer fijnmazige benadering. Bij kunsten in de vrije tijd zijn er telkens grote verschillen tussen artistieke disciplines. Zo is het binnen de podiumkunsten veel moeilijker en ongebruikelijker om een (internationale loopbaan) uit te bouwen zonder professionele kunstopleiding, dan bijvoorbeeld in de pop-, rockmuziek en elektronische muziek. Autodidacten groeien moeilijker door en stellen minder de vraag om te internationaliseren.

VI.BE is sterk pleitbezorger van instrumenten-op-maat van de muzieksector: “De huidige instrumenten om internationalisering te bevorderen zijn te weinig afgestemd op de realiteit van de muzieksector.” Aspecten die genoemd worden, zijn o.m. de omvang van tegemoetkomingen, de termijn tussen het indienen en goedkeuren van steunaanvragen, de beoordelingsmechanismen en exportinstrumenten die niet alleen gericht zijn op artiesten, maar ook op hun entourage, zoals managers en bookers. Bovendien is er behoefte “aan bredere ondersteuning voor internationalisering, waaronder domeinen als publishing/sync, songwriting camps, en marketing/pr van releases, en niet uitsluitend gericht op het live circuit” (input VI.BE). In principe zijn dit zaken die vallen binnen de scope van de projectsubsidies in het Kunstendecreet. In de focusgroep met veldactoren in muziek horen we de vraag naar een sterke diversificatie *binnen* het brede muzieklandschap, dat bestaat uit zeer diverse niches met eigen circuits en gebruiken. De kans op internationale impact neemt toe als men verder kan diversifiëren op vlak van nichepraktijken.

Vanuit architectuur én vormgeving wordt het als een drempel ervaren dat het jargon in het Kunstendecreet niet aansluit bij de zelfprofilering van de actoren op het terrein, waardoor de mogelijkheden voor sectorspecifieke ondersteuning te weinig worden aangeboord. Beide sectoren vinden het beperkend om binnen de procedures voor het Kunstendecreet binnen één disciplinecluster te worden behandeld (waardoor de sectorspecifieke expertise binnen beoordelingsprocedures mogelijk te kort komt). In de bronnen en uit de gesprekken komt naar voren dat financiële ondersteuning voor de sector om internationale initiatieven te ontplooiën een grote lacune is. Architecten herkennen zich slecht in de termen die gebruikt worden in de subsidieaanvragen van Kunstendecreet, waar vaak gesproken wordt over “kunstenaars” en “artistieke praktijken” (Bron: Landschapstekening Kunsten en focusgroep architectuur). Ook “kunnen industriële vormgevers niet terecht bij het Kunstendecreet omdat hun werk in de meeste gevallen beoordeeld wordt als niet artistiek genoeg (ook al is het op technisch vlak bv. verdienstelijk of zelfs baanbrekend) en commercieel (want bedoeld voor de markt).” (Bron: [Veldverkenning vormgeving | Vlaanderen.be](#))

- ▶ **Vanuit de overheid (DCJM) wordt aangegeven dat de capaciteit (mensen en middelen) na opeenvolgende besparingen te beperkt is om een proactief internationaal cultuurbeleid te ontwikkelen, bovenop de sectorgedreven aanpak.**

In gesprekken met medewerkers van Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM) worden andere uitdagingen en aandachtspunten aangestipt met betrekking tot de spanning tussen een sectorspecifieke en cultuurbrede benadering binnen het Internationaal Cultuurbeleid (ICB). De primair sectorgedreven benadering en besparingen binnen het departement zorgen voor drempels bij de uitbouw van een performant ICB. Er heerst het gevoel dat het huidige beleid rond ICB grotendeels verankerd is in decreten, waardoor het moeilijk is voor de medewerkers van DCJM bevoegd voor het ICB om een regierol op te nemen, zoals wat betreft de afstemming binnen het departement (met sectorale medewerkers, tussen Cultuur en Media) als met de bovenbouw. Bij de vormgeving van het sectorspecifieke instrumentarium wordt weinig rekening wordt gehouden met het beheer daarvan door DCJM. De middelen voor het overkoepelend ICB dalen en zijn bovendien grotendeels toegewezen aan doorlopende engagementen, bijvoorbeeld in het kader van de Vlaams-Nederlandse samenwerking. Zo wordt het initiatief om te internationaliseren de facto bijna exclusief bij de sectoren gelegd. Al deze beperkingen vormen volgens DCJM een hindernis voor de ontwikkeling van een sterk overkoepelend ICB.

Momenteel heeft DCJM overall te maken met een afname van personeelscapaciteit. Dit heeft geleid tot druk op activiteiten met betrekking tot beleidsvoorbereiding en -ontwikkeling, waarbij de focus vooral op beleidsuitvoering is gaan liggen. Na bezuiniging op personeel wordt de meeste tijd besteed aan het opvolgen van reguliere opdrachten (bv. opvolgen Taalunie) of inspelen op ad hoc vragen (bv. samenwerking rond zendingen). Er is nood aan afstemming tussen team Internationaal en de medewerkers binnen DCJM die verantwoordelijk zijn voor de opvolging van het sectoraal/decretaal beleid. Die afstemming is er wel, maar ook hier zijn er minder middelen en meer taken, waardoor internationalisering minder aandacht krijgt.

- ▶ **Binnen het sectorgedreven cultuurbeleid wordt gemis gevoeld aan een cross-sectorale benadering, met oog voor a) de raakvlakken / schotten tussen de sectoren binnen het cultuurbeleid (bv. literatuur en theater), b) betekenisvolle verbindingen met sectoren die niet binnen de scope van het cultuurbeleid vallen maar er wel raakvlakken mee hebben (bv. mode, onroerend erfgoed) en c) domeinoverschrijdende samenwerkingen op het vlak van culturele ecosystemen, innovatie, digitalisering en technologie.**

Schotten tussen de culturele disciplines zorgen voor drempels. Zo dragen de schotten tussen Kunstendecreet en literatuurbeleid bij aan de perceptie van inconsequenties. De vertaling van theater teksten van auteurs uit Vlaanderen krijgt wel steun van Literatuur Vlaanderen, terwijl de productie ervan door een internationaal theatergezelschap dan weer niet wordt ondersteund. Voor een auteur is het moeilijk om subsidies aan te vragen buiten de context van Literatuur Vlaanderen.

Er is nood aan incentives voor cross-sectorale samenwerking - cultuur en technologie. Met betrekking tot diverse sectoren (muziek, audiovisueel, games, cultureel erfgoed) wordt gepleit om meer in te zetten op cross-sectorale innovatie op het vlak van digitalisering en technologie. Zoals boven geargumenteed, hebben technologische ontwikkelingen een impact op de culturele, sociale, economische en ecologische dimensies van internationaliseren. In andere regio's (Nederland, Wallonië) wordt sterker ingezet op innovatie door cross-sectorale netwerking en research & development. In Vlaanderen demonstreren initiatieven zoals Flanders Technology and Innovation en [Unwrap](#) interesse, maar is er alsnog geen sprake van structurele inzet op deze cross-overs.

Er is nood aan synergie met belendende percelen. Men pleit voor meer inhoudelijke synergie met sectoren buiten de scope van het ICB. Flanders DC betreurt dat mode niet meegenomen is in de scope van het Internationaal Cultuurbeleid, en dus ook niet binnen deze oefening. Nochtans zijn er wel vele raakvlakken en mogelijke synergiën, die Flanders DC vanuit haar opdracht kan aanboren. Wat cultureel erfgoed betreft, wordt gewezen op

de evidente links met onroerend erfgoed (monumenten en landschappen), zeker wanneer men internationalisering door de bril van toerisme en het aantrekken van bezoekers (uit binnen- en buitenland) bekijkt.

4.1.2 Vlaanderen en Europa

Wat zegt het Strategisch Kader?

Het Strategisch Kader erkent dat het Vlaamse internationale cultuurbeleid zich moet verhouden tot internationale beleidsplatformen.

- ▶ "(3) Daarnaast wordt het internationaal cultuurbeleid beïnvloed en geïnspireerd door het Europees en multilateraal beleid."
- ▶ "Op niveau van de EU worden beleids- en financieringskaders gecreëerd en regelgeving aangenomen die inspelen op internationale tendensen en ontwikkelingen. In het belang van de sector waak ik erover dat deze aansluiten bij het Vlaamse beleid ter zake en breng ik het Vlaamse beleid waar opportuun in lijn met Europese prioriteiten. Ik respecteer hierbij steeds het subsidiariteitsbeginsel. Op die manier wil ik een context creëren waarin de mogelijkheden die de EU biedt, ook als subsidieverstrekker, maximaal benut worden. Multilaterale Organisaties en meer specifiek UNESCO en de Raad van Europa zijn dan weer belangrijk omwille van de juridische en soft law kaders die er gecreëerd worden, en bieden de mogelijkheid om het beleid internationaal te benchmarken, te versterken en te vernieuwen. De aanwezigheid bij deze instellingen biedt mogelijkheden om inspiratie op te doen, Vlaamse kennis, expertise en excellentie internationale weerklank te geven en uit te dragen." (p. 2)

Het belang van internationale platformen en de wisselwerking met het Vlaamse beleid wordt ook beklemtoond in de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed. Met name de internationale verdragen en conventies van de Europese Unie, de Raad van Europa, UNESCO... hebben het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid in belangrijke mate mee vorm gegeven en blijven een belangrijk referentiepunt.

Welke lacunes worden op dit vlak gepercipieerd?

- ▶ **De impact van internationale beleidsmatige beslissingsfora blijft groot en manifesteert zich in regelgeving die soms stimulerend en soms remmend werkt, en in impulsen voor grote thema's zoals digitalisering, duurzaamheid en inclusiviteit.**

Het blijvend belang van de wisselwerking met transnationaal beleid wordt helder in de ontwikkeling van de beleidskaders omtrent Immaterieel Erfgoed. UNESCO heeft vooral focus op cultureel en onroerend erfgoed, en met name Werkplaats Immaterieel Erfgoed, DCJM en Agentschap Onroerend Erfgoed zijn op dit vlak actief. Door de Vlaamse overheid is laatste jaren veel geïnvesteerd in de relatie met UNESCO/ICOM (netwerken, deelname aan commissies etc.); deze transnationale gremia bepalen ook een belangrijk deel van de spelregels in erfgoed. Men geeft aan dat de voortrekkersrol die Vlaanderen op sommige vlakken speelt, sterker benadrukt mag worden, bijvoorbeeld op het vlak van het nadenken over én implementeren van een werking rond immaterieel erfgoed, waarmee Vlaanderen uitvoering geeft aan de UNESCO-Conventie 2003.

Vanuit de deelsectoren wordt aangegeven dat Europese regelgeving een impact heeft op de werking van organisaties en sectoren. Het is dus zeker nodig om hierop te wegen, liefst in overleg met bovenbouw en belangenbehartigers. Een voorbeeld uit het sociaal-cultureel werk: bovenop het federale-, Vlaamse-, provinciale- en lokale niveau, komen (sociaal-)culturele organisaties steeds meer in contact met Europese regelgeving. De invloed van Europese maatregelen ondervindt de sector onder andere in de dossiers over fiscaliteit en btw, vrijwilligersstatuten, het Koninklijk Besluit leenrecht. De EU-copyright *directive* versterkt een deel van het cultuurveld, maar heeft mogelijk een negatieve impact op de investeringsbereidheid van buitenlandse financiers

in de gamesector in Vlaanderen (aangegeven in gesprek met Flanders Game Hub). De Europese aandacht voor grote thema's als diversiteit & inclusie (en dekolonisering), duurzaamheid, fair practice etc. heeft ook steeds meer invloed op Vlaamse actoren. Europese beleidskaders binnen en buiten de cultuursector (New European Bauhaus, Creative Europe, Perform Europe, Culture Moves Europe) zetten hier steeds nadrukkelijker op in.

- ▶ **Het blijft belangrijk om actoren te versterken in de toeleiding naar Europese subsidiekaders en ondersteuningsprogramma's. Dit is niet alleen een kwestie van een ondersteuningsaanbod (toeleiding, coaching) maar ook van voldoende capaciteit voor organisaties om aanvragen te ontwikkelen en deel te nemen aan Europese partnerships.**

De Vlaamse cultuursector maakt gebruik van Europese financiering. Een rondvraag door IDEA Consult bij gebruikers en toeleiders maakte duidelijk dat "vandaag vooral Creative Europe gebruikt wordt voor het indienen van financieringsaanvragen, aangevuld door Erasmus+, Horizon 2020/Horizon Europe, EFRO/INTERREG en ESF. Binnen het Horizon-programma worden voornamelijk onderzoeks- en innovatieprojecten gefinancierd. Er is vandaag echter geen duidelijk zicht op hoeveel Vlaamse cultuurorganisaties participeren in EU-projecten, hoe ze zich informeren over EU-financieringsmogelijkheden en welke drempels ze ervaren bij het (willen) aantrekken van EU-financiering." [Eindrapport toeleiding EU financiering \(vlaanderen.be\)](#)

Bij de sectorconsultatie voor deze veldtekening ICB wordt vaak aangestipt dat binnen de sectoren te weinig "draagkracht" is om toegang te krijgen tot het instrumentarium (zie ook onder 'professionalisering'). Weliswaar stimuleren bovenbouwactoren het aanvragen binnen EU-programma's, maar ze zijn tegelijkertijd ook kritisch op de haalbaarheid en effectiviteit; staat de investering van tijd (en daarmee geld) wel in verhouding tot een mogelijk positieve uitkomst? Op EU-niveau is de planlast hoog en slaagkans laag. Er zijn vooral mogelijkheden voor organisaties met voldoende capaciteit en reeds uitgebouwde netwerken. Het punt werd opgetekend in gesprekken omtrent de meeste deelsectoren (circus, amateurkunsten, sociaal-cultureel werk, kunsten, cultureel erfgoed, film...). Het zogenaamde cofinancieringsinstrument in het Decreet Cultureel Erfgoed is hierop een antwoord, zie [Internationale projecten die cofinanciering vereisen | Departement Cultuur, Jeugd & Media \(vlaanderen.be\)](#). Er wordt aangegeven dat de cofinanciering als instrument binnen het huidige Amateurkunstendecreet niet werd gebruikt (bron: DCJM).

Bij EU-programma's zijn aanzienlijke verbeteringen op vlak van planlast doorgevoerd; het imago van de hoge planlast is evenwel hardnekkig. Binnen Erasmus+ en Creative Europe (Culture Moves Europe) zijn er meer laagdrempelige mogelijkheden ingevoerd. Maar het is een complex vraagstuk: het gebrek aan capaciteit en draagkracht bij de organisaties maakt dat de informatie hen niet goed bereikt.

Administratieve planlast werd geregeld aangestipt als drempel bij het Vlaamse sectorale instrumentarium (vaak opgemerkt, maar zelden uitgewerkt). We merken in gesprekken dat het Vlaamse instrumentarium niet altijd goed bekend is. Dit voldoende bekend maken bij de sectoren blijft een permanent aandachtspunt.

4.1.3 Internationaal cultuurbeleid zowel in Vlaanderen als in buitenland

Wat zegt het Strategisch Kader?

Het Strategisch Kader ICB erkent dat het internationale cultuurbeleid zich afspeelt in binnen- en buitenland. Weliswaar ligt de klemtoon binnen het Strategisch Kader heel sterk op het exportperspectief. "Het internationaal cultuurbeleid speelt zich af in binnen- én buitenland. De kern van deze nota betreft evenwel de activiteiten die in het buitenland plaatsvinden. Een performant internationaal cultuurbeleid heeft ook een sterk intern – binnenlands – luik: o.a. het uitbouwen van een referentiebeleid op vlak van evenementen, congressen etc. die de

internationale netwerking en uitstraling van de sector versterken. Onder meer de werking van Event Flanders sluit hier bij aan." (p. 2)

Welke lacunes worden op dit vlak gepercipieerd?

- ▶ **Het Strategisch Kader ICB kijkt vooral naar export, minder naar de internationale dimensie in Vlaanderen. In een veranderende samenleving is er om diverse redenen (de meertalige en superdiverse realiteit van Vlaanderen, het ontstaan van transnationale waardeketens, de mondiale vernetwerking van lokale culturele praktijken,...) een nood om het louter op exportgerichte perspectief van het ICB te herbekijken, met meer oog voor import en wederzijdse uitwisseling.**

We capteren in vele gesprekken een nadrukkelijke vraag en nood om binnen het kader van het ICB meer oog te hebben voor de internationale dimensie van sector en samenleving "bij ons". Hoe kan men die verdisconteren binnen het toekomstige internationaal cultuurbeleid? Hoe open is het systeem en zijn we (veld en overheid) bereid daar opnieuw met een frisse blik naar te kijken?

Daarbij gaat het deels om "import", "het buitenland naar hier halen". Wederzijdsheid wordt door een aantal actoren (bovenbouw, veldactoren) naar voor geschoven als een belangrijke voorwaarde die ervoor zorgt dat "het buitenland" ook meer receptief zal zijn voor culturele actoren en goederen uit Vlaanderen. Een respondent: "We verwachten dat het buitenland open, gastvrij en toegankelijk is, maar hoe open zijn we zelf, hoe gastvrij en ontvankelijk is het internationaal cultuurbeleid?"

Enkel binnen architectuur wordt vermeld dat "import" vandaag meer gestimuleerd wordt dan export. Binnen deze sector zijn er juist sterke impulsen om de internationale dimensie in Vlaanderen/Brussel te versterken. Het instrument van de Open Oproep van de Vlaamse Bouwmeester is er nadrukkelijk op gericht om bouwopdrachten in Vlaanderen aantrekkelijker te maken voor internationale bureaus. Dit zorgde voor een sterke kwaliteitsinjectie wat betreft architectuurcultuur in Vlaanderen. Respondenten uit architectuur (VAi, focusgroep) geven aan in andere landen vaak een meer protectionistische reflex te zien is, die zich bv. uit in strenge verwachtingen op het vlak van noodzakelijke referenties. Het is moeilijker voor Vlaamse architecten om kansen te krijgen in het buitenland, dan vice versa.

- ▶ **Er is in het ICB weinig aandacht voor de meertalige en superdiverse realiteit van de samenleving in de Vlaamse context.**

In de hedendaagse geglobaliseerde netwerksamenleving zijn door diverse maatschappelijke factoren (migratiegeschiedenis, de globalisering van waardenetwerken, technologische en sociale ontwikkelingen), *binnen- en buitenland* niet eenvoudig van elkaar te (onder)scheiden. Dit is sterk zichtbaar in artistieke en culturele praktijk, waarvan makers, producten en processen niet meer in termen van "nationale"/"regionale" achtergrond te begrijpen zijn.

Hetzelfde geldt ook voor het publiek, dat superdivers en meertalig is. Het internationale publiek hoeft niet per se alleen "ingevlogen" te worden. Het publiek in steden, buurten en wijken is soms diverser/breder/internationaler dan het publiek dat men bereikt in buitenlandse zalen of tentoonstellingsplekken. En er zijn ook steeds meer digitale, internationale B2B-platformen waar, zonder tussenkomst van een overheid of bovenbouworganisatie, direct internationale cultuurproducten gekocht, gehuurd, gezien of verkocht kunnen worden. Dit betreft muziek, boeken, podcasts, films, series etc., maar in feite is de lijst met deelsectoren oneindig.

"Vlaams" zijn is ook veranderd en is niet altijd of uitsluitend ook Nederlandstalig. Hoe kan de diversiteit van de samenleving in Vlaanderen en Brussel meer zichtbaar zijn in het ICB? Vele culturele organisaties zetten in op een (super)divers publiek en makers. Taalwetgeving is ook van belang met oog op participatie van zowel de lokale bevolking als internationaal toerisme. Om het bereik van de digitale content te vergroten, en bijvoorbeeld ook

een internationaal publiek te bereiken, kan het aangewezen zijn om in Vlaanderen ook in het Engels te kunnen werken. Sommige organisaties geven aan druk te ondervinden wanneer ze in het Engels werken.

Het beleid rond literatuur laat zien dat de twee punten van wederzijdsheid/import en meertaligheid/diversiteit van elkaar verschillen. Literatuur Vlaanderen kan bijvoorbeeld voorzien in vertaalsubsidies, een instrument om literatuur uit andere talen en landen bij ons ingang te doen vinden ('import'). Anderzijds kan Literatuur Vlaanderen geen initiatieven nemen voor auteurs die in Vlaanderen wonen en werken, maar niet in het Nederlands schrijven. De wetgeving werkt hier als barrière. Literatuur Vlaanderen is decretaal verplicht om Nederlandstalige boeken te steunen. In principe is er geen steun voor Vlaamse auteurs hier die in andere talen schrijven. Literaire middenveldorganisaties zijn minder gebonden op dit vlak en kunnen wel initiatieven nemen op vlak van meertaligheid, niet-Nederlandstalige auteurs uitnodigen voor programma's (presentatie, talentontwikkeling,...). Passa Porta neemt de meertalige realiteit in Brussel als vertrekpunt. In mindere mate is taal een barrière bij VAF; meertalige projecten zijn mogelijk, met selecties in diverse taken (Engels, Frans, Arabisch, Italiaans)... VAF gaat hier op een vrije manier mee om. "De geloofwaardigheid van het project staat voorop" (interview VAF).

- ▶ **Het Strategisch Kader ICB kijkt vooral naar export van aanbod, minder naar de 'vraagkant'. Ook voor de sectoren geldt dat vooral wordt gedacht vanuit 'wat wij het buitenland te bieden hebben'. Er is vaak weinig oog voor de vraag in de markt, noch voor de maatschappelijke en culturele context waar culturele goederen of praktijken uiteindelijk landen.**

Zowel in het ICB als in de gesprekken met bovenbouw- en veldactoren is er veel aandacht voor de aanbodbkant (makers, producten, processen) volgens het principe van "follow the actor". Die actor is binnen dit denken dan een Vlaamse producent. In het algemeen is er zeer weinig aandacht voor afname/vraagkant. Terwijl de vraagkant (zowel in het meer conventionele exportbeleid van afname/aankoop, als in een digitale wereld 'zonder grenzen') juist zoveel meer te kiezen heeft en niet meer per se gebonden is aan de conventionele gatekeepers, die al dan niet op de Vlaamse en/of Nederlandstalige herkomst wijzen.

Er is ook algemeen weinig zicht op de afname (lees: vraag/publiek) kant van het internationale werken en ook weinig feitelijk inzicht in hoe internationale werking in het buitenland uiteindelijk tot stand komt: is het op nadrukkelijke vraag uit het buitenland, is het op eigen initiatief (met alle risico's van dien), is het een "uitgelokte" vraag of samenwerking? Het werd slechts door een zeer beperkt aantal van onze respondenten op tafel gelegd. Overall weten we daar veel te weinig van, zeker ook qua mapping en cijfers. Nochtans zijn er op dit vlak ook nieuwe mogelijkheden door de opkomst van digitale platformen. Zeker binnen muziek zijn er meer mogelijkheden (zie bijvoorbeeld [Soundcharts: Music Analytics Tool | Analyze All the Music Industry Data](#)) en VI.BE bepleit dat culturele sectoren ondersteund kunnen worden op het vlak van data-driven internationalisering.

De afzetmarkt biedt zeker binnen niet-gesubsidieerde/profit context een nuchter perspectief. In de focusgroep literatuur stelt een uitgever: "Het perspectief van alle uitgeverijen is ook profit. Alle uitgeverijen hebben ook een ideëel verlangen, maar de rekening moet aan het einde van de rit wel kloppen." De uitgever benadrukt dat het aandeel en dus ook de impact van een vertaalsubsidie in het beslissingsproces over een project vrij beperkt is, en dat het beleidsmatig misschien prioritair is om in te zetten op leesbevordering, ook voor internationale literatuur in Vlaanderen. Literatuur Vlaanderen is met name in samenwerking met het Nederlandse Letterenfonds, bezig met onderzoek naar de vraagkant (belangstelling voor vertalingen, buitenlandse uitgevers, podia, persaandacht) én in nauwe samenwerking met (derde) buitenlandse partners om Vlaamse auteurs/vertalingen in buitenland te promoten/verkoppen. Daar komt ook de belangstelling voor de Duitstalige markt vandaan. Tegelijkertijd wordt toch soms ook de focus gelegd op een heel klein taalgebied (bv. Slovenië) waarvan de buitenwereld (uitgeverijen) dan niet altijd goed begrijpt welke (toegevoegde) waarde dat heeft.

4.1.4 De uitstraling en de economische ontwikkeling van Vlaanderen

Wat zegt het Strategisch Kader?

Naast de follow the actor-gedreven benadering, wordt cultuur volgens het ICB ook instrumenteel ingezet voor de uitstraling en de economische ontwikkeling van Vlaanderen. Cultuur is ook een instrument binnen het bredere Vlaamse buitenlandbeleid en economische beleid.

"Internationale culturele projecten worden ook ingezet om het internationale beleid, de internationale positionering en uitstraling van Vlaanderen te versterken. Dat is zo bij culturele diplomatie, waaronder alle projecten van internationale culturele samenwerking worden bedoeld die bijdragen aan de realisatie van de beleidsdoelen van het Vlaams buitenlands beleid. Het Departement Kanselarij & Buitenlandse Zaken (DKBUZA), Flanders Investment & Trade (FIT) en Toerisme Vlaanderen (TVL) benutten de internationale uitstraling van culturele en creatieve sectoren bij het realiseren van hun internationale doelstellingen." (p. 2)

Welke lacunes worden op dit vlak gepercipieerd?

- ▶ De beleidsdoelstelling waarbij ingezet wordt op het versterken van praktijken en netwerken in de sector 'van onderuit', staat op gespannen voet met het beleid dat inzet op de uitstraling van Vlaanderen, omdat bovenbouwactoren graag pragmatisch willen samenwerken met Franstalige tegenhangers.

Terwijl er beleidsmatig veel aandacht gehecht wordt aan de branding van Vlaanderen in buitenland, is er in vele sectoren een grote behoefte aan pragmatisme: samenwerken met Wallonië-Brussel of Nederland in het buitenland of anderszins kan effectiever zijn om impact te hebben op het terrein, want bovenbouwspelers kunnen dan middelen, kennis en contacten poolen en zo meer impact hebben op het terrein. Minder om ideologische dan wel om pragmatische redenen wordt in de collectieve internationale promotie ook gekozen voor een branding die vertrekt vanuit 'België', zoals 'Belgium Booms' (muziek) of 'Belgium is Design'.

- ▶ Door de doelstelling om Vlaanderen internationaal op de kaart te zetten, komt in de praktijk veelal de klemtoon te liggen op 'gevestigde waarden' binnen kunsten en erfgoed, terwijl het internationale potentieel van andere sectoren onderbenut blijft.

Interne analyses bij DKBUZA over de inzet van de ad hoc subsidies laten zien dat bepaalde sectoren de facto meer in aanmerking komen om Vlaanderen internationaal op de kaart te zetten, dan andere. De ad hoc subsidies *culturele diplomatie* ondersteunen voornamelijk projecten in de klassieke muziek, musea en podiumkunsten (daarbinnen ook veel dans). Er zijn weinig projecten in de hedendaagse muziek, film, circus, literatuur, mode en architectuur (bron: interne analyse van DKBUZA over de ad hoc subsidies 2014-2022). Onderstaande lijnen zijn het resultaat van enerzijds het potentieel dat men ziet voor de eigen doelstellingen, anderzijds ook historiek en connecties. We citeren uit de interne nota van DKBUZA:

- Betreffende podiumkunsten: "Na 2000 zijn deze producties in de podiumkunsten ook steeds meer in het buitenland beginnen spelen - voornamelijk Europa, maar Nederland en Frankrijk blijven de belangrijkste afzetmarkten. Internationale samenwerking is voor de Vlaamse podiumkunsten veel belangrijker geworden. De dans- en theatergezelschappen vinden gemakkelijk de weg naar de diplomatieke vertegenwoordigers. Bovendien is de samenwerking tussen CJM, Kunstenpunt -die deze sector ondersteunt- en het diplomatieke netwerk heel sterk."
- "Klassieke muziekconcerten zijn sterk vertegenwoordigd. Men zou kunnen stellen dat een dergelijke betrokkenheid in lijn is met de traditionele gebruiken in de diplomatieke wereld."

- "Het belichten van oude (en hedendaagse) Vlaamse Meesters in samenwerking met buitenlandse musea is een gevestigde praktijk vermits men de rijke Vlaamse kunstgeschiedenis kan koppelen aan de algemene uitstraling van Vlaanderen, huidige toeristische troeven, en het gebruik van museumzalen voor eigen evenementen."
- Geografische verschillen spelen ook mee. "In Parijs wordt een hele waaier aan verschillende disciplines ondersteund. Berlijn legt voornamelijk focus op klassieke muziek en literatuur. Zuid-Afrika legt sterke focus op multidisciplinaire kunsten. cf kunstfestival en street art. Vooral bij de posten in New York en Wenen is sterk ingezet op Vlaamse Meesters." (DKBUZA, Analyse 2014-2022 subsidies culturele diplomatie).

Vanuit de sector wordt gewezen op het gevaar dat men binnen het ICB enkel inzet op 'bewezen' kwaliteit en excellentie. Meermaals (o.a. in workshop met de bovenbouw) wordt aangestipt dat excellentie slechts het resultaat is van jaren investeren in ontwikkeling. De kans bestaat dat het talent opdroogt als enkel op bewezen kwaliteit wordt ingezet.

► **Overheidsinstanties ervaren weerstand tegen de doelstelling om Vlaanderen te positioneren.**

Vanuit andere beleidsdomeinen (Toerisme Vlaanderen) ervaart men dat er in het cultuurveld weerstand is om bij te dragen aan de doelstelling om Vlaanderen te positioneren. Tegelijk wordt daar vanuit de sector vaak ook heel pragmatisch omgegaan; als er zich vanuit het instrumentarium van DKBUZA of Toerisme Vlaanderen concrete opportuniteiten voordoen op zichtbaarheid en netwerkontwikkeling, lijkt dit vaak geen probleem om daarbij aan te sluiten.

4.1.5 Thematische lacunes in de uitgangspunten

- **Het Strategisch Kader Internationaal cultuurbeleid maakt geen of nauwelijks melding van ecologische duurzaamheid, diversiteit/ meerstemmigheid en dekolonisering, of faire samenwerking, thema's die centraal staan in het internationale debat.**

Dergelijke thema's, die centraal staan in het internationale debat, komen nauwelijks aan bod in het Strategisch Kader maar deels wel in de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed¹⁴. Ecologische duurzaamheid, diversiteit/meerstemmigheid en dekolonisering, fair practice, digitalisering en de relatie tussen cultuur en internationale conflictsituaties zijn kernthema's die vandaag het internationale debat over internationaal cultureel samenwerken en internationaal cultuurbeleid bepalen. Uit de bovenstaande veldtekening komen deze thema's naar voren als belangrijke aandachtspunten voor veldactoren. Ze spelen ook steeds meer mee als criteria binnen transnationale beleidskaders alsook op internationale presentatieplekken. In het huidige Strategisch Kader ICB zijn deze thema's afwezig of weinig uitgewerkt.

Internationaal zijn er zeer intensieve, internationale discussies rond diversiteit, inclusie en (de)kolonisering, in erfgoed maar ook in andere sectoren. Het beleid is daarover (zeer) terughoudend, maar daarmee verdwijnt het onderwerp niet van tafel. Vlaamse culturele instellingen waar dit speelt of gaat spelen, zullen hier in hun Vlaamse én internationale praktijk 'iets' mee moeten. De realiteit in Vlaanderen en Brussel voor bijvoorbeeld letteren- en erfgoedinstellingen (bv. collecties) is er een met onder meer grote, internationale vraagstukken rondom het

¹⁴ "Duurzaamheid, zowel de sector als het beleid nemen reeds acties om de ecologische duurzaamheid te versterken en de kennis hierover te delen. Zo biedt het Pulse Transitienetwerk instrumenten aan om systematisch het energieverbruik en de CO2-uitstoot van organisaties te verlagen en onderzoeken onder meer mijn departement, FARO en het Instituut voor Kunstpatrimonium samen methodes om klimaatsystemen energie-efficiënter te maken. Mijn departement neemt ook deel aan een Open Method of Coordination groep 'Strengthening Cultural Heritage Resilience for Climate Change', wat tot relevante internationale kennisuitwisseling en concrete beleidsvoorstellen kan leiden." Daarnaast staat er ook het een en ander over meerstemmigheid en koloniaal erfgoed in de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed, maar dit is weinig uitgewerkt in relatie tot de internationale werking. Hetzelfde geldt voor de visie omtrent het immaterieel erfgoed.

koloniale verleden, meerstemmigheid en diversiteit. De Vlaamse overheid ziet dit mogelijk niet als een (uitsluitend) 'Vlaamse' opgave, maar wegglijden leidt niet tot een serieuze positie/prestige van Vlaamse erfgoed in internationaal verband.

4.2. Follow the actor? Lacunes vanuit sectorperspectief

Het ICB vertrekt vanuit een 'sectorgedreven', 'follow-the-actor' aanpak. Hierbij wordt aangegeven dat het ICB de sectoren wil versterken op het vlak van de internationale aanwezigheid, zichtbaarheid en netwerkontwikkeling¹⁵. In het onderstaande vertrekken we vanuit de vraag welke lacunes daarbij worden aangestipt in de doorgenomen studies en documenten (deskresearch) en/of gepercipieerd door de bevraagde sectorale actoren (bovenbouw, veldactoren). We werken daarbij verder op het kader in het vorige hoofdstuk § 3 waarin de waarde en betekenis, motiveringen en de noden van de sectoren werden bekeken vanuit vijf dimensies (artistiek-cultureel, sociaal, persoonsgebonden, economisch en ecologisch). Precies omdat het hier de "sectorgedreven" kant van het ICB betreft, leunen we vooral op sectorale bronnen; de input uit de consultatie van de overheidsinstanties wordt verwerkt in de andere deelhoofdstukken (4.3 en 4.4).

Wat de sectorale bronnen betreft, merken we op dat het brede cultuurveld 'meerstemmig' is, en dat pleidooien, opinies en percepties van lacunes sterk kunnen verschillen naargelang het perspectief van de respondent. Daarbij zien we niet enkel verschillen *tussen* sectoren, maar ook *binnen* sectoren, naargelang de achtergrond en institutionele positie van de verschillende respondenten; zij leggen andere accenten en percipiëren (uiteenlopende) lacunes. De benadering vanuit de verschillende dimensies stelt ons in staat al die pleidooien samen te nemen binnen een consistent kader, dat zo goed als mogelijk, recht doet aan verschillende perspectieven en opinies.

4.2.1 Lacunes op het vlak van artistieke en inhoudelijke ontwikkeling

- ▶ Er is te weinig oog voor artistieke en culturele ontwikkeling en 'groeipaden' op lange termijn in het ICB. Als er louter wordt gekeken naar de grote namen van vandaag, dan vergeten we om te investeren in ontwikkeling op de lange termijn. Het gevaar bestaat dat het succes van bepaalde producties, oeuvres, namen of bredere bewegingen kortstondig zijn. Er moet dus actief werk gemaakt worden van ontwikkelingstrajecten, groeipaden en talentontwikkeling, met oog voor de verschillende loopbaanstadia.

In een workshop met bovenbouwactoren waarbij expliciet werd gekeken naar het ICB-kader en de noden in de praktijk, is sterk de aandacht gevestigd op de nood aan groei- en ontwikkelingspaden om talentuitputting te voorkomen. Er wordt een gebrek aan capaciteit en draagkracht ervaren voor internationale groeipaden en ontwikkeling in het ICB, en te weinig ondersteuningsmogelijkheden. Men ervaart een te beperkte aandacht voor internationalisering *als middel tot* professionalisering en onvoldoende erkenning van de benodigde tijd voor internationale groeipaden. Internationaal werken draait niet alleen om productexport maar ook om het circuleren van en de opbouw van kennis en expertise. Internationale uitwisseling met andere organisaties (zoals 'job shadowing', mentoringtrajecten) zou veel meer kunnen gebeuren dan nu het geval is.

¹⁵ Het Strategisch Kader internationaal Cultuurbeleid schuift, naast het bevorderen van zichtbaarheid en aanwezigheid, ook de netwerkdimensie nadrukkelijk naar voor: "Doelstelling 2: Internationale samenwerking, netwerken en uitwisseling stimuleren", "Die uitwisseling gebeurt zowel via individuele contacten als via internationale netwerken voor professionals en netwerkbijeenkomsten, in binnen- en buitenland." (Strategisch Kader ICB, p. 4).

Fondsen ervaren een sterke focus op productgerichte activiteiten vanuit hun kernopdracht en streven naar meer mogelijkheden voor loopbaan- en talentontwikkeling en expertiseuitwisseling. Bijvoorbeeld, beperkte budgetten resulteren volgens VAF in een lacune op het vlak van scenario-ondersteuning. Literatuur Vlaanderen geeft al langer aan haar productiegerichte focus te willen complementeren met loopbaan-, traject- en procesondersteuning, ook in internationale context.

Het bevorderen van loopbaan- en talentontwikkeling wordt als cruciaal beschouwd, niet alleen voor startende kunstenaars, maar ook voor die in het midden van hun carrière. Zo is er bezorgdheid over het te vroeg blootstellen van jong talent aan de internationale markt, terwijl ze nog niet klaar zijn voor de internationale confrontatie. Er is ook bezorgdheid over de noden van *midcareer* kunstenaars, die te oud zijn voor het aanbod voor starters en nieuw opkomend talent, maar nog steeds ondersteund kunnen worden op het vlak van internationalisering.

- ▶ **Er is een nood aan 'opschalen', zowel projectmatig als structureel, op het niveau van projecten, budgetten en ambities. Men ervaart te weinig ruimte voor grootschalige en internationaal onderscheidende projecten en evenementen, noch voor het opschalen van bestaande sterktes en expertise zodat de grotere instellingen (musea) structureel kunnen meespelen op internationaal niveau.**

Met de huidige budgetten is het niet mogelijk om langdurig in te zetten om mee te spelen op internationale schaal, c.q. een betekenisvolle rol te spelen op de belangrijke fora. Zo werd door experts vanuit cultureel erfgoed gesteld dat de overheid onvoldoende weet welke fora/platformen/netwerken/top 10 musea van de wereld relevant zijn en in hoeverre de overheid middelen moet vrijmaken om op deze niveaus mee te kunnen spelen/praten.

Binnen muziek wordt dan weer aangegeven dat er vele kansen zijn voor de spreekwoordelijke 'humuslaag', maar te weinig mogelijkheden om in te zetten op doorbraken, om door te stoten tot de spreekwoordelijke 'Champions' League', hetgeen een andere strategie en andere budgetten vereist.

Binnen de kunsten kan het nuttig zijn om niet alleen kleinschalige maar ook meer grootschalige en langetermijnprojecten mogelijk te maken. Internationale presentatieprojecten zouden op langere termijn ingezet moeten kunnen worden en met grotere budgetten. Een grote tentoonstelling vraagt om financiering op de langere termijn en grotere budgetten. Voor musea geldt dat er ook nog veel kosten zijn rond verzekeringen en het uitlenen van werken. De meeste kunstmusea worden lokaal gefinancierd en voor internationale (coproducties) tentoonstellingen moet er meestal Vlaams geld bij. Inmiddels is ook voor Vlaanderen nu een indemniteitsregeling afgesloten. De indemniteitsregel is er enkel voor de grote musea/tentoonstellingen maar voor de onderlaag blijft dit probleem bestaan.

Het 'optillen' en opschalen kan ook betekenen: leren van elkaar, tussen opkomende en ervaren actoren, delen van know-how-kennis en resources. Maar het is zeker ook een kwestie van budgetten en de wil om samen te werken en middelen te mobiliseren rond een gedeelde doelstelling. Soms is het lastig daarin een goede weg te vinden. Zo financiert de Vlaamse overheid (DKBUZA) wel een fellowship in Boston bij het [Center for Netherlandish Art](#) maar musea/erfgoedinstellingen in Vlaanderen kunnen zelf geen of nauwelijks middelen van dezelfde overheid voor een vergelijkbaar initiatief vinden. De middelen zijn beperkt en komen niet vanuit cultuurbudgetten, maar door de sector wordt dit als weinig consistent gezien.

Ook vanuit andere beleidsdomeinen dan cultuur (DKBUZA, TVL) is er een vraag om in te zetten op meer grootschalige projecten, omwille van hun mobiliserende kracht. Ook daarin is het nog zoeken naar een goede samenwerking binnen en buiten de cultuursector. Zo is het voor een grote internationale conferentie of netwerkorganisatie nodig dat intensief samengewerkt wordt tussen de verschillende partijen. Voorbeeld waarbij dat goed gelukt is, is de internationale conferentie over digitale preservatie, iPRES 2024 (<https://ipres2024.pubpub.org/>).

Binnen Event Flanders zijn er mogelijkheden in principe mogelijkheden om in te zetten op internationale culturele topevenementen in eigen land. In 2024 gaat een onderzoek van start waarbij mogelijkheden worden onderzocht en begeleiding wordt voorzien voor een groeitraject rond één of meerdere kunstenfestivals tot een internationaal topevenement.

- ▶ **Binnen het Internationaal Cultuurbeleid is er weinig expliciete aandacht voor de waarde van cultuur als motor voor sociale en maatschappelijke innovatie. Nochtans beschikt Vlaanderen over troeven, en het is een thema op Europees gebied en bij Unesco.**

Binnen het internationaal cultuurbeleid ligt er een grote klemtoon op makers, producten, oeuvres... Er is binnen het huidige beleid minder aandacht voor transversale maatschappelijke thema's. Dat hierdoor kansen worden gemist om cultuur uit Vlaanderen internationaal op de kaart te zetten, wordt ook door veldactoren op tafel gelegd, in het bijzonder binnen architectuur, design, cultureel erfgoed en sociaal-cultureel werk. Sociaal-culturele organisaties zijn lokaal en binnen transnationale netwerken bezig met thema's die te maken hebben met de transitie naar een meer duurzame en sociaal-rechtvaardige samenleving. Daar liggen kansen in de transnationale en bilaterale werking, met vergelijkbare organisaties, bijvoorbeeld in het VK, Duitsland of Nederland. Zeker binnen architectuur en design is er op de toonaangevende internationale platformen een shift naar een meer maatschappelijke benadering, vanuit perspectief op duurzaamheid. Hier liggen kansen voor het ICB, omdat Vlaamse architecten en designers op dit vlak een goede reputatie hebben. Op het vlak van citymarketing maken vele de steden de shift van citymarketing via spektakelarchitectuur ('Bilbao') naar een benadering die de leefbaarheid van steden accentueert. Zijn er ook mogelijkheden om Vlaanderen te *branden* als een regio die - ook middels cultuur - inzet op duurzaamheid en leefbaarheid? We verwijzen naar de sectorale bijlagen voor architectuur, design en sociaal-cultureel werk.

4.2.2 Lacunes op vlak van persoonlijke ontwikkeling en werkomstandigheden

- ▶ **Het ICB bevat nog weinig stimulansen voor fair practice, zorgzaam internationaal werken.**

In heel wat sectoren is 'fair practice' een grote uitdaging. Kunstenaars, makers, muzikanten en ontwerpers worden vaak te weinig vergoed voor hun werk en bijdragen. Er is in de praktijk vaak geen sprake van faire verloning, en dat geldt bij uitstek ook met betrekking tot internationale kansen die zich aandienen. Het Kunstendecreet bevat wel incentives op dit vlak, maar het ICB besteedt geen aandacht aan fair practice. De analyse in 3.3 laat zien dat er een grotere aandacht is voor dit aspect, dat niet wordt aangeraakt door het huidige internationaal cultuurbeleid¹⁶. Dat komt doordat het Strategisch kader geen subsidiekader is, maar het kan in de uitgangspunten wel worden aangestipt als een belangrijke randvoorwaarde voor duurzaam internationaal werken.

- ▶ **Organisaties hebben te weinig draagkracht om kansen te grijpen en om in te zetten in op professionalisering en ondernemerschap omtrent internationalisering. Men ervaart te weinig incentives of ondersteuning voor organisaties en omtrent de (internationale dimensie van) strategisch management, ondernemerschap en innovatie op dit vlak.**

¹⁶ Fair pay is soms wel een onderscheidende troef van verschillende Vlaamse actoren. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Open Oproep van de Vlaamse Bouwmeester. "Unlike the toxic culture of open international competitions, which see countless architects waste days of unpaid labour to compete in a beauty contest of novelty forms, the Open Call is focused – and paid." ([The Flanders phenomenon: how Belgian buildings went from joke to genius. The Guardian](#)) Ook Literatuur Vlaanderen besteedt veel belang aan kwalitatieve vertalingen én aan fair pay. Kunstenpunt staat internationaal bekend om de expertise op het vlak van fair practice, naar aanleiding van diverse toonaangevende research and development-projecten (A Fair New Idea, RESHAPE, Do it Together...).

Het heeft weinig zin om kansen te creëren in het buitenland, als veldactoren niet over de competenties en de capaciteit beschikken om die kansen te grijpen. Organisaties ervaren een beperkte draagkracht (tijd/middelen) voor internationale activiteiten, inclusief tijd en financiering voor personeelsinzet om in te zetten op de ontwikkeling van knowhow en netwerken en het ontwikkelen van subsidieaanvragen (in het bijzonder ook EU-subsidies). Er bestaat wel een aanbod om de actoren *te informeren* over de mogelijkheden omtrent EU-subsidies, maar velen hebben te weinig capaciteit om op dit aanbod in te gaan, aanvragen te ontwikkelen of de daartoe benodigde netwerken uit te bouwen.

Er is een dringende noodzaak voor professionalisering en stimulatie van ondernemingszin, met oog voor de ontwikkeling van zakelijke modellen met een internationale dimensie. Maar ook vele actoren hebben nood aan ondersteuning op dit vlak en dat wordt in het sectorale beleid en het ICB gemist.

De sterke ontwikkeling van audiovisuele producenten in Vlaanderen vraagt om een nieuw perspectief, dat niet louter oog heeft voor de ontwikkeling en zichtbaarheid van producties, maar ook voor de bedrijfsmatige strategie van producenten en het bredere potentieel hiervan voor het bredere Vlaams audiovisueel beleid. Op welke manier kunnen de netwerken en expertise die ontwikkeld is door Vlaamse audiovisuele producenten ook gevaloriseerd en ingezet worden binnen het audiovisueel beleid?

Het werken met meerjarige beleidsplannen voor werkingsubsidies wordt in het sociaal-cultureel werk gezien als een "zeggen en een vloek". Internationalisering is een proces dat (heel veel) tijd, aandacht, uitwisseling, uitproberen, fouten maken nodig heeft. Het belang van witruimte wordt benadrukt.

► **De link met onderwijs wordt in het internationaal cultuurbeleid nog niet gelegd. De rol van onderwijsinstellingen is echter belangrijk voor internationalisering, maar komt in de Vlaamse internationale beleidsstrategie niet aan bod.**

Hierboven ging het over het belang van kennisopbouw, professionalisering en internationale groeipaden. Het is niet duidelijk in welke mate de artistieke opleidingen hier voldoende op inspelen. Ook op andere vlakken spelen onderwijsinstellingen (en soms ook academische onderzoeksunits) een belangrijke rol op het vlak van internationalisering van de culturele sectoren. Ze brengen studenten in contact met internationale netwerken van professionals. Soms zijn ze ook zelf een internationale aantrekkingspool. Denk bijvoorbeeld aan P.A.R.T.S. (dat mede van Brussel een internationale aantrekkingspool maakt), of HISK binnen de beeldende kunsten,... Binnen circus werkt het omgekeerd, en zorgt juist de afwezigheid van hogere circusopleidingen in Vlaanderen ervoor dat circusartiesten zich scholen aan buitenlandse opleidingen. Hierdoor hebben circusalumni met een Vlaamse achtergrond tijdens en na hun studie al onmiddellijk een internationaal netwerk. Dit aspect kan meer aan bod komen in visieontwikkeling.

We noteren diverse punten, wat betreft de instroom van specifieke profielen vanuit opleidingen naar de culturele ecosystemen:

- Opleidingen kunnen een belangrijke schakel zijn, als het gaat om een meer diverse instroom in het culturele landschap.
- Er is een war on talent in games. In een wereldwijd boomende sector, zo wordt verteld, is financiering van projecten minder ingewikkeld dan het vinden van geschoold personeel om die projecten te ontwikkelen. Aan HOWEST is er een opleiding die internationaal hoog aangeschreven staat. Maar in een wereldwijde war on talent is het moeilijk om die alumni te binden aan projecten voor Vlaamse studio's. Binnen muziek en podiumkunsten is er sprake van een 'braindrain' van technische profielen uit de sector na Corona en de lockdowns.
- Audiovisuele opleidingen zetten sterk in op creatieve profielen maar er is een tekort aan technische en ondersteunende profielen. Ook de Vlaamse animatiesector ervaart een tekort aan ervaren arbeidsprofielen (animatoren, technische coördinatoren, regisseurs, etc.). Hierdoor zijn de Vlaamse studio's genoodzaakt buitenlandse freelancers aan te werven die niet belastingplichtig zijn in België en

niet vergoed mogen worden met Tax Shelter-financiering" (Doorlichting audiovisueel beleid 2021, p. 152)

4.2.3 Economische lacunes

- ▶ Ondanks de economische en export gerichtheid van het Vlaamse ICB, wordt gewezen op een lacune aan instrumenten en middelen om de internationale positie, zichtbaarheid en aanwezigheid van actoren te versterken.

Het Strategisch Kader Internationaal Cultuurbeleid heeft een sterk exportgericht perspectief en die focus wordt door diverse actoren (zeker bovenbouwactoren) als eenzijdig ervaren. Maar ondanks het sterk exportgerichte discours in het Strategisch Kader ICB is er – in de context van de toegenomen economische druk – tegelijkertijd ook een heel sterke vraag om uitbouw en versterking van de exportsteun aan actoren en producten uit Vlaanderen. In zowat alle focusgroepen met veldactoren noteren we de vraag naar een performanter instrumentarium voor 'export'.

De vraag doet zich nadrukkelijk voor binnen muziek. Het strategisch plan rond internationalisering waaraan VI.BE werkt samen met het Muziekoverleg, gaat juist over export. Om de nood aan een exportbureau te argumenteren, deed VI.BE een benchmarking met exportbureaus in Europa. Binnen de bovenbouw is vooral VI.BE pleitbezorger van een sectorspecifiek exportbeleid: "In zowat alle Europese landen zijn de exportmiddelen binnen één organisatie gegroepeerd (muziekexportbureaus) die zelf ook rechtstreeks exportsubsidies verleent aan muzikanten en entourage. In Vlaanderen zijn die middelen verspreid en niet alle instrumenten zijn gekend of goed afgestemd op de specificiteit van de culturele sectoren." (Input van VI.BE)

Ook VAF argumenteert de behoefte aan een groter budget voor export middels internationale vergelijking: VAF beschikt over een kleiner productie- en promotiebudget dan veel andere internationale spelers (bron: interview VAF). Ook voor architectuur is er te weinig financiële steun voor innovatie en 'de ongevraagde praktijk', waarbij verwezen wordt naar Nederland (Stimuleringsfonds voor Creatieve Industrie). Literatuur Vlaanderen staat in gezamenlijke projecten met het Nederlandse letterenfonds in een zwakke onderhandelingspositie, omdat er met kleinere budgetten wordt gewerkt.

De vraag naar 'exportsteun' kwam ook in andere interviews en focusgesprekken sterk aan bod. Men wijst erop dat in een steeds competitiever internationaal landschap Vlaamse actoren aan concurrentiekracht inboeten, juist omdat het ICB in andere landen kapitaal- en slagkrachtiger is (en dit speelt bij de toenemende economische druk een steeds meer decisieve rol). Respondenten uit de podiumkunsten (focusgroep) argumenteren dat Vlaamse podiumkunstenaars en gezelschappen door het prestige van de Vlaamse Golf jarenlang "boven hun gewicht hebben gebokst", maar dat voor programmatoren tussenkomsten in reis-, verblijf- en transportkosten belangrijker zijn geworden bij de keuzes die ze maken. Dat geldt uiteraard sterk in landen waar de presentatieplekken niet beschikken over een sterke financiering voor de programmering (voor een overzicht van de ondersteuning van internationale tournees in 41 Creative Europe landen, zie [Research Results of Perform Europe | IETM](#)). Dit zou vandaag een grote impact hebben op de speelkansen van Vlaamse producenten en gezelschappen.

- ▶ Er is een sterke vraag om in te zetten op (collectieve) visibiliteit voor verschillende (deel)sectoren en niches. Wat meer algemeen geldt voor de vraag naar exportsteun, geldt in het bijzonder ook voor de vraag vanuit sectoren om in te zetten op (collectieve) visibiliteit, in een context van de toegenomen competitiviteit en het protectionisme die men op het internationale vlak ervaart.

Er wordt aandacht gevraagd voor Vlaamse aanwezigheid op zoveel mogelijk belangrijke sectorale hotspots: biënnales, showcases, beurzen... (dit verschilt naargelang van sectoren en deelsectoren). Hierbij is het belangrijk ook te diversifiëren: verschillende deelsectoren en niches hebben specifieke events. Hieraan gekoppeld wordt ook aandacht gevraagd voor initiatieven die inzetten op gezamenlijke internationale communicatie (bv. over het geheel van het museumveld) en gezamenlijke initiatieven en afstemming met diverse betrokkenen (veldactoren, bovenbouw, overheidsinstanties, zoals DKBUZA waar interesse is in focusinitiatieven in de ambtsgebieden van de diplomatieke vertegenwoordigers).

Het is belangrijk om rond dit soort van initiatieven strategische en pragmatische partnerships te ontwikkelen. Vele bovenbouworganisaties werken samen met partners uit binnen- en buitenland (in het bijzonder tegenhangers in Franstalig België en Nederland) om capaciteit, middelen, netwerken en expertise te poolen, en zo samen meer slagkracht te ontwikkelen in de competitie met veel grotere landen met veel grotere budgetten.

- ▶ **Er is een sterke vraag om – naast kunstenaars - ook in te zetten op “omkaderende” functies en die profielen in de culturele ecosystemen die een essentiële rol spelen als schakels in internationale netwerken, zoals managers, vertalers, curatoren.**

Professionalisering van de internationale werking betekent ook dat artiesten niet alles zelf moeten doen en kunnen beschikken over een professionele omkadering. In het Kunstendecreet krijgen enkel kunstenaars toegang tot bepaalde instrumenten, en niet de personen die hen ondersteunen (bv. de entourage van muzikanten, kunstwerkers, curatoren). Nochtans zijn zij essentiële schakels in processen van internationalisering. Literatuur Vlaanderen wijst op het belang van vertalers als schakels in de internationalisering, een beroepsgroep die soms slecht verloond wordt.

- ▶ **Er is een nood aan nieuwe organisatorische en zakelijke modellen die inspelen op veranderende omstandigheden: technologische ontwikkelingen, economische en sociale verschuivingen en nieuwe culturele mogelijkheden en zakelijke modellen. Het ICB bevat geen incentives voor innovatie op het vlak van zakelijke modellen voor internationale zichtbaarheid, promotie en distributie/spreiding.**

De sterk veranderende maatschappelijke context (technologise disrupties, inclusief werken, klimaatuitdaging, toenemende competitiviteit...) zetten de huidige businessmodellen onder druk. Er is behoefte aan innovatie, research en development op het vlak van nieuwe, duurzame zakelijke modellen (en internationale strategieën daarbinnen). Verschillende respondenten benadrukken hierbij het potentieel van nieuwe technologische ontwikkelingen zoals immersive technologieën, virtuele concerten en AI om (op termijn) nieuwe inkomstenmodellen te genereren. De snelle evolutie op dit gebied vereist vaak aanzienlijke investeringen die soms voornamelijk haalbaar zijn voor grote (internationale) spelers. Er zijn naast technische ook zakelijke en juridische vraagstukken, niet zelden met betrekking tot rechtenkwesities (een essentiële bouwsteen van verdienmodellen). Initiatieven als Flanders Technology and Innovation en het beleid voor digitale transformatie bieden hierop voorlopig geen antwoord.

Verder wijst de cultureel-erfgoedsector op de uitdagingen van het verdienen aan digitale content in het buitenland. Taal is een barrière: zolang online activiteiten zich richten op een Nederlandstalig, binnenlands en kleiner publiek, blijft de betalingsbereidheid voor digitale content in het buitenland beperkt en wordt het realiseren van een duurzaam verdienmodel bemoeilijkt.

- ▶ **Er is behoefte aan flexibele en laagdrempelige instrumenten voor internationale processen en projecten, met een korte- en langetermijnperspectief, zowel groot- als kleinschalig.**

We merken boven al de grote nood aan flexibele en laagdrempelige instrumenten op. In zowat alle sectorale focusgroepen wordt aangegeven dat er een grote nood is aan zulke instrumenten en middelen om kansen te creëren in het buitenland (en in Vlaanderen). Diverse suggesties met betrekking tot een sectorspecifiek instrumentarium gaan over mogelijkheden voor internationale presentatie, maar ook ontwikkelingsgerichte activiteiten (artistiek, cultureel, methodologisch onderzoek, prospectie, netwerkontwikkeling). Hierbij is er nood aan zowel kleinschalige, laagdrempelige projecten met een zeer lange planlast en snelle procedures, op maat van de soms verschillende processen in de verschillende deelsectoren en *seed money* (zie pleidooien binnen muziek, waar soms op zeer korte termijn wordt gepland). Vergelijk ook met de mobiliteitssteun binnen Culture Moves Europe.

Hiernaast is er ook nood aan strategische doorbraakprojecten met een langetermijnperspectief, ambitieuze budgetten die inzetten op reputatie-opbouw, netwerkontwikkeling, kennisopbouw.

4.2.4 Sociaal en netwerkgerelateerde lacunes

- ▶ **Ondanks het feit dat netwerkontwikkeling een doelstelling is in het Strategisch Kader ICB, geven respondenten aan dat de netwerkdimensie onderbelicht blijft.**

Respondenten stippen aan dat het ICB te projectmatig georiënteerd is en dat er te weinig tools en instrumenten zijn voor netwerkontwikkeling. Nochtans is dit een belangrijk aspect van een langetermijnperspectief op internationalisering. De facto zijn vele culturele organisaties sterk internationaal vernetwerkt. Ze doen dit doorgaans via werkingssubsidies of op eigen kracht. Andere actoren beschikken (nog) niet over reeds uitgebouwde internationale contacten en hebben nood aan instrumenten om duurzame netwerken op te bouwen. Ook wie sterk vernetwerkt is, moet blijven investeren in netwerkontwikkeling. Binnen de internationale sectorale waardenetwerken is er een grote personeelsmobiliteit, waardoor een internationaal netwerk permanent moet onderhouden worden. Respondenten ervaren een nood aan ondersteuning en vinden dat het belang van die netwerkdimensie in het Internationaal Cultuurbeleid te weinig aandacht krijgt, hoewel de netwerkdimensie nog belangrijker wordt in de boven geschetste veranderende context. Men vindt dit te weinig zichtbaar in het instrumentarium en/of de druk op de middelen zet internationaal netwerken verder onder druk. "De netwerken zijn de voedingsbodem voor duurzame internationale contacten en de motor achter internationale samenwerkingen. Vaak ontbreekt het echter aan mankracht en middelen om de input uit netwerken ten volle te benutten, om deel te nemen aan uitwisselingsprogramma's of om buitenlandse markten te verkennen." (VI.BE)

Netwerking komt in het Strategisch Kader ICB aan bod met betrekking tot de werking van Event Flanders en de mogelijkheid om internationale netwerkevents naar Vlaanderen te halen. Maar ook dit is een projectmatige benadering van netwerking en stelt actoren niet in staat zich vanuit een langetermijnperspectief in netwerken te organiseren.

Het Strategisch Kader ICB vermeldt eveneens de rol van de Vlaamse diplomatieke vertegenwoordigers, buitenlandkantoren van FIT en TVL. In principe is er vanuit de sectoren een grote vraag om meer samen te werken met de buitenlandposten. Dat er een permanent internationaal netwerk is dat de belangen van Vlaamse actoren behartigt, is interessant. Maar men geeft aan dat de buitenlandposten niet altijd over de sectorspecifiek relevante contacten beschikken en dat er te weinig tijd/capaciteit is om die contacten te ontwikkelen.

- ▶ **Er is sprake van ongelijke toegang tot de instrumenten van het internationaal cultuurbeleid, er is nood aan een meer inclusief internationaal cultuurbeleid.**

Individuele actoren hebben minder toegang tot de ICB-instrumenten in vergelijking met organisaties, en er is een issue wat betreft kansen voor opkomende namen in plaats van uitsluitend bewezen talent. We capteren een nood aan voldoende ondersteuning en financiering voor opkomende stemmen en kleinere structuren. Verder kan worden opgemerkt dat er onvoldoende aandacht is voor cruciale parameters zoals kleur, gender, mensen met een beperking, kansarmoede,... Dit zijn thema's die steeds belangrijker worden in internationale beleidskaders en belangrijke fora. Vele instellingen stellen zich in een veranderende samenleving de vraag aan wie zij een stem en een podium geven - en wie niet. Ook het publiek (lezers, toeschouwers, bezoekers) en media hechten hieraan steeds meer belang. Europese beleidskaders, projecten en netwerken zetten ook nadrukkelijker in op inclusief werken. Bijvoorbeeld [Europe Beyond Access - disability challenging the status quo on stage | British Council](#), het grootste transnationale initiatief dat inzet op kansen voor kunstenaars en publiek met een beperking. Of Keychange, dat inzet op gendergelijkheid binnen muziek ([Keychange](#)). Internationaal samenwerken en uitwisselen is een manier om hier stappen te zetten.

- ▶ **De focus binnen het ICB ligt te veel op punctuele ondersteuning en evenementen, en te weinig op mogelijkheden om diepere en betekenisvolle relaties te ontwikkelen, om de impact van die projecten en evenementen te verduurzamen.**

Algemeen leeft de frustratie dat internationaal aanwezig en zichtbaar zijn te veel een geval is van 'hit & run', van een kortstondige aanwezigheid en een te beperkte blijvende impact. Vaak ontbreken de middelen voor voorbereidende en omkaderende activiteiten, of initiatieven die erop gericht zijn om een bepaalde opportuniteit ook meer te valoriseren en impact te creëren. Kansen hiertoe kunnen te weinig worden gegrepen.

We geven een voorbeeld uit literatuur. Een vertaling hebben is belangrijk. Maar respondenten geven aan dat de verantwoordelijkheid voor de valorisering en opvolging te veel bij de auteur ligt; de beleidsmatige structuur hiervoor ontbreekt nog te vaak. Hieruit spreekt (opnieuw) een nood aan trajectomkadering, eerder dan een losstaande en productgebaseerde benadering. Binnen muziek, podiumkunsten en circuskunsten is er nood aan 'slow travel' en 'slow touring', met oog voor langere speelreeksen en compacte tournees, waarbij ook meer ruimte is voor omkaderende activiteiten, workshops en initiatieven gericht op kennisdeling.

4.2.5 Ecologische duurzaamheid

- ▶ **Het ICB heeft nog weinig aandacht voor ecologische duurzaamheid.**

Internationaal neemt de urgentie toe omtrent een meer klimaatbewuste culturele praktijk. Vanzelfsprekend is er een spanning op het vlak van internationalisering, zeker in sectoren/waardeketens waarbinnen internationale mobiliteit en distributie belangrijk zijn. Duurzaam/ecologisch touren vraagt echter de nodige investeringen die voor (kleine) spelers niet altijd evident of haalbaar zijn. Binnen het Strategische Kader ICB is er al bij al nog weinig aandacht voor ecologische duurzaamheid. Ook in de sectorale kaders krijgt ecologische duurzaamheid nauwelijks aandacht in relatie tot internationalisering. Een studie van IDEA Consult uit 2022 ([Research Results of Perform Europe](#)) laat zien dat het Vlaamse ICB daarin niet alleen staat, dit geldt voor het ICB in verschillende landen binnen de scope van het Creative Europe programma. Sindsdien zijn er wel meer internationale good practices, zoals bijvoorbeeld de Europese programma's Culture Moves Europe en Perform Europe.

4.3. Lacunes betreffende strategische keuzes

Wat zegt het Strategisch Kader?

In het verlengde van de actor- en sectorgedreven aanpak worden er in het Internationaal Cultuurbeleid aanvullende initiatieven ontplooid. Om daarbij impactvol te zijn, stipt het Strategisch Kader aan dat het a) belangrijk is om relevante strategische keuzes te maken, en b) slagkracht te ontwikkelen vanuit "een complementaire aanpak". In de volgende twee paragrafen gaan we in op de lacunes die op dit vlak worden gepercipieerd, vanuit het perspectief van de culturele sectoren en vanuit de verschillende overheidsinstanties die betrokken zijn bij het Internationaal Cultuurbeleid; in §4.3 voor wat betreft de strategische keuzes die gemaakt worden (in het bijzonder de geografische focusgebieden); in §4.4 voor wat betreft de complementaire samenwerking tussen overheidsinstanties en bovenbouwspelers betrokken bij het ICB.

Enkele relevante citaten uit het Strategisch Kader:

- "Dit internationaal cultuurbeleid ligt in het verlengde van mijn Vlaams cultuurbeleid en is complementair aan de follow-the-actor-aanpak die karakteristiek blijft voor de sectorale cultuurdecreten en hun internationale ondersteuningsinstrumenten. Door prioriteiten te stellen wil ik, binnen de budgettaire context, slagkracht tonen en op een coherente, duurzame en impactvolle manier werken." (p. 1)
- "Beleid haalt baat uit continuïteit en een langetermijnvisie. Dat is zeker zo voor internationaal beleid. Het uitbouwen van internationale contacten, wederkerige relaties en netwerken vraagt immers tijdsinvestering en aangehouden inspanningen. Om maximaal in te kunnen zetten op volwaardige partnerschappen en wederzijdse engagements, werken we met een lijst van prioritaire landen en regio's." (p. 5)
- Kortom, het Strategisch Kader ICB wil slagkracht en duurzaamheid puur uit geografische prioriteiten, maar tegelijk ook open blijven staan voor nieuwe ontwikkelingen en kansen. "Het geografisch kader biedt focus in de beleidsinspanningen, zonder de realiteit uit het oog te verliezen dat er zich ook buiten de focusgebieden relevante ontwikkelingen voordoen. Vanuit die optiek laat de focus ruimte om nieuwe scènes te verkennen en in te spelen op opportuniteiten." (p. 5-6)

Welke lacunes worden op dit vlak gepercipieerd?

4.3.1 Algemeen

- ▶ **Ondanks het bestaan van een Strategisch Kader Internationaal cultuurbeleid met geargumenteerde (geografische) keuzes, worden de strategische keuzes als weinig transparant en te ad hoc gezien. Het is voor betrokkenen veelal niet duidelijk hoe concrete keuzes (bv. internationale projecten, ad hoc subsidies, zendingen) relateren aan de in het Strategisch Kader beschreven strategie.**

Ondanks het bestaan van een Strategisch Kader ICB worden keuzes ervaren als te ad hoc. Vanuit sectoren wordt aangegeven dat het aan transparantie ontbreekt. Het Strategisch Kader bevat wel een lijst van focusgebieden. Echter, wanneer specifieke keuzes worden gemaakt over wie kan deelnemen aan zendingen, in aanmerking komt voor ad hoc subsidies binnen het kader van de culturele diplomatie of ondersteuning door de Diplomatieke Vertegenwoordiging in het buitenland, of als er specifieke aanvullende initiatieven worden genomen vanuit cultuur, dan is niet duidelijk op welke visie, procedures en uitgangspunten die keuzes juist gebaseerd zijn. Er zijn geen duidelijke criteria voor de ondersteuning van projecten. Er is vraag om transparantie en helderheid over de grondslagen van beslissingen omtrent welke projecten wel en welke niet worden ondersteund.

4.3.2 Geografische focusgebieden

Wat zegt het Strategisch Kader?

Voor de keuze van de landen en regio's geeft het strategisch kader 'diverse redenen' aan als vertrekpunt: de artistieke en economische mogelijkheden voor de Vlaamse culturele en creatieve sectoren; het belang van de culturele scene in het land; de prioriteiten van het Vlaams buitenlands beleid en historische en maatschappelijke banden.

Zo komt men tot volgende focusgebieden: "de Franse en Duitstalige Gemeenschap; de buurlanden (Nederland, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk) en Ierland; sterke regio's zoals Catalonië, Baskenland, Schotland en Wales; de Noordelijke landen (Denemarken, Finland, Noorwegen, Zweden) en de Baltische staten (Letland, Estland en Litouwen); Italië en Oostenrijk; de Noord-Amerikaanse grootsteden, die zeker voor kunsten een belangrijke exportbestemming zijn, maar door de omvang en de aard van de markt (sterke Angelsaksische focus) voornamelijk voor meer gevestigde actoren haalbaar zijn; Zuid-Afrika, als langdurig partnerland waarbij cultuur een belangrijk onderdeel vormt van de samenwerking; Marokko, waarbij de samenwerking rond het Vlaams-Marokkaans culturenhuis Darna een aanknopingspunt kan bieden voor andere dossiers.

Alle ambtsgebieden van de Diplomatiek Vertegenwoordigingen van Vlaanderen behoren eveneens tot de geografische focus, ook indien ze niet zijn opgenomen in bovenstaande opsomming." (p. 5) Binnen het Strategisch Kader Internationaal Cultuurbeleid zijn de andere gemeenschappen in België, en dus ook de Franse Gemeenschap, een focusgebied.

Welke lacunes worden op dit vlak gepercipieerd?

- ▶ **De keuze voor de geografische focusgebieden wordt vanuit de sectoren gepercipieerd als niet altijd relevant en als te weinig flexibel. De internationale positie en aanwezigheid van culturele goederen, actoren en praktijken versterken, vergt flexibiliteit en maatwerk.**

Kritiek op de focusgebieden richt zich op een gebrek aan transparantie en overleg bij de selectie van geografische prioriteiten, waarbij ter discussie staat of de focusgebieden – zeker wanneer de argumentaties eerder geopolitiek zijn – wel overeenkomen met de werkelijke behoeften en interesses van de sectoren. Die zijn echter niet zo eenduidig vast te stellen. Zo kunnen geografische hotspots verschillen naargelang artistieke disciplines, genres en niches - waarbij sectorale hotspots (Avignon, Milaan, New York, Venetië,...) soms verschillen per sector. Maar ook binnen de sectoren zijn er verschillende visies op welke regio's van belang zijn, waarop het beleid zou moeten inzetten en welke principes en logica's daarbij richtinggevend zijn.

Achter de kritiek op en argumentaties voor bepaalde de focusgebieden schuilen heel uiteenlopende besognes, zowel economische als culturele en maatschappelijke.

- Sommigen zijn pleitbezorger om in te zetten op economisch sterke regio's. Men vraagt zich dan bv. af waarom Azië, dat potentieel een belangrijke markt is in bepaalde sectoren, volledig buiten beschouwing wordt gelaten.
- Anderen pleiten voor een logica waarbij de maatschappelijke relevantie (bijvoorbeeld de link met migratiegeschiedenis) wordt meegenomen, of andere mogelijkheden op vlak van kennisdeling, inspiratie en inhoudelijke interesses. Marokko wordt wel als focusgebied genoemd, maar er zijn ook andere relevante regio's die inspirerend kunnen zijn voor kunstenaars, muzikanten, ontwerpers, of het erfgoed in het licht van de herkomst van collecties en gemeenschappelijke geschiedenissen, maar wellicht over het hoofd worden gezien.

- Ecologische motiveringen leiden tot de suggestie om ook afstand mee te nemen als argument in een geografisch overwegingskader en bijvoorbeeld om in te zetten op buurlanden en -regio's en juist niet op andere continenten. Daar staat tegenover dat in een globaliserende samenleving de internationale horizon niet kan ingeperkt worden tot West-Europa.
- Er wordt soms gepleit voor een aanpak op maat, die niet alleen rekening houdt met een diversificatie op niveau van niches, maar zelfs ook op het niveau van oeuvres en producties. Welke is de meest geschikte afzetmarkt en doelpubliek voor deze specifieke documentaire, dansproductie of dichtbundel, die het potentieel heeft om een internationaal publiek aan te spreken? Is het bij strategische keuzes niet aangewezen om meer te vertrekken vanuit de *vraag vanuit de markt*, dan vanuit het aanbod? Binnen welke markten is er potentieel voor een specifiek sterk "Vlaamse" uniek aanbod of specifiek album of boek? Is daar ook evidentie voor vanuit data (bv. streamingplatformen?). Bijvoorbeeld: "We werken met prototypes – bepaalde series zouden het goed doen in VS, en niet in Azië en vice versa." (interview VAF)
- Er wordt ook gepleit voor een focus op landen vanuit actuele specifieke (Vlaamse) thema's en waarover men expertise wil uitwisselen met buitenlandse partners/landen waar die thema's al langer hoog op de agenda staan. Dat gaat van cultuureducatie, diversiteit en inclusie, tot ook andere inhoudelijke en/of maatschappelijke actuele thema's. Vlaanderen kan zich natuurlijk ook zelf als voorbeeldstellende regio profileren op specifieke thema's en/of deelsectoren/aspecten.

De facto wordt door de bovenbouw en het veld pragmatisch omgegaan met de geografische focusgebieden. Sommige focusgebieden zijn zo evident, dat daar in de sector geen discussie over is. Dit geldt zeker voor (samen)werking in/met de buurlanden, maar ook voor een aantal internationale metropolen. Men zal vaak pragmatisch bekijken welke mogelijkheden zich aandienen binnen samenwerkingsakkoorden of andere *windows of opportunity* (bv. de Brexit Adjustment Reserve regeling). Als zich een kans aandient, zullen bovenbouwactoren en actoren in het veld bekijken wat dit kan betekenen voor het werk.

De focus op circus in Frankrijk leent zich ertoe om in te zetten op zichtbaarheid, netwerking met oog op speelmogelijkheden, gezien de grote markt voor circus in Frankrijk. Anticiperend op een evaluatie kijkt het Team Internationaal beleid van DCJM positief naar Focus Frankrijk, een pilotproject gericht op de promotie van circuskunsten in Frankrijk. Deze [pilot](#) kwam voort uit de context van de coronapandemie en had als specifieke focus één sector in één land. In afwachting van een finale evaluatie wordt het project door medewerkers bij DCJM alvast als succesvol beschouwd, met betrokkenheid van alle relevante partijen, waaronder de sector zelf, de diplomatieke post en het steunpunt. Toch wordt ook aangegeven dat het een eenmalig project was en dat het moeilijk is om hier toekomstige initiatieven op te enten. Het project was nuttig en waardevol voor de specifieke sector waarop het gericht was, maar er rijzen vragen over de toepasbaarheid op de bredere sector.

De mogelijkheden die de BAR-regeling bracht, werden dan weer sterk gebruikt om in te zetten op kennisdeling tussen actoren uit Vlaanderen en het VK omtrent inclusiviteit en diversiteit, zowel binnen circus als de bredere podiumkunsten. De initiatieven rond BAR worden door velen gezien als een goed praktijkvoorbeeld omtrent de samenwerking tussen verschillende overheidsdepartementen en de bovenbouworganisaties, om de sector te versterken en te mobiliseren rond geografische en thematische prioriteiten. Doordat er binnen dit kader ook extra middelen kwamen voor cultuur, konden er programma's worden opgezet waarbij bovenbouworganisaties en culturele diplomatie samenwerkten met extra middelen. In overleg werden die samenwerkingsverbanden sterk ingezet op thema's als meerstemmigheid en inclusief werken, waar bij veldactoren een wederzijdse interesse was om expertise te delen. Op basis van onderzoek en werkbezoeken in het VK heeft bijvoorbeeld Kunstenpunt "in de Britse culturele sector sterktes geïdentificeerd die ook actueel zijn in Vlaanderen: [duurzaamheid](#), [kunst en handicap](#) en [cross-sectorale praktijken \(kunst en gezondheid/welzijn\)](#)." ([\(Re\)Connect with the UK: leg contact met kunstprofessionals en -organisaties in het VK | Kunstenpunt](#))

- ▶ Franstalig België en de Duitse Gemeenschap worden in het ICB gezien als focusgebieden, met een gelijksoortig statuut als andere focusgebieden in het buitenland. Samenwerkingsakkoorden met projectoproepen stimuleren een betere internationale uitwisseling binnen België. Maar aanvullend is er bij de bovenbouw een grote vraag om flexibel te kunnen samenwerken met Franstalige tegenhangers in initiatieven gericht op promotie en netwerkontwikkeling, om samen meer impact te genereren.

Opvallend is tenslotte dat in vele sectoren de intracommunautaire, Belgische/Franstalige markt nauwelijks bediend wordt. 'Internationaal werken' lijkt vlotter te gaan buiten België dan tussen de gemeenschappen. Soms staan beleidsmatige hinderpalen in de weg. Zo kan Literatuur Vlaanderen geen subsidies geven aan een Vlaamse uitgever die een Waalse auteur uitgeeft. Diverse literaire organisaties in Brussel zijn wel actief op deze meertalige markt, in ieder geval in Brussel, zowel wat betreft makers als publiek (bv. Passa Porta, deBuren).

In het kader van een cultureel samenwerkingsakkoord tussen de Vlaamse en Franse Gemeenschap organiseren DCJM en de Administration Générale de la Culture jaarlijks een projectoproep voor samenwerking tussen Vlaamse en Franstalige culturele organisaties ([cultuurculture](#)). De projectoproep wordt geschraagd door een samenwerkingsplatform met experts uit beide landsdelen. We noteren positieve ervaringen met deze mogelijkheden door wie er ervaring mee heeft, maar het strekt zeker tot aanbeveling die breder bekend te maken in de sector. Jaarlijks wordt ook een oproep gedaan voor vergelijkbare samenwerkingsprojecten tussen organisaties uit de Vlaamse en Duitstalige Gemeenschap.

Er bestaat een behoefte aan pragmatische partnerships met Wallonie-Bruxelles bij de promotie in het buitenland. Ondanks het bestaan van een samenwerkingsakkoord met de Franse Gemeenschap, wordt er een nood geconstateerd aan pragmatische samenwerking binnen België.

- Om diverse redenen werkt Kunstenpunt pragmatisch samen met Franstalige tegenhangers, bijvoorbeeld rond "Belgian photography".
- Onder de noemer Belgium is Design zijn Flanders DC, MAD Brussels en Wallonie-Bruxelles Design Mode gezamenlijk aanwezig op beurzen. Zie [Belgium is design](#): "Het project BELGIUM IS DESIGN promoot Belgisch design over de hele wereld en is een initiatief van 3 instellingen: Flanders DC, MAD – Home of Creators en Wallonie-Bruxelles Design Mode. Deze gezamenlijke aanpak is actief sinds 2011 en stimuleert en ontwikkelt initiatieven om Belgische ontwerpers, fabrikanten en producenten op buitenlandse markten in de kijker te zetten."
- Belgium Booms is een samenwerking tussen VI.BE (Vlaanderen) en Wallonie-Bruxelles Musiques (Wallonië), met de steun van Sabam for Culture en PlayRight+. Zie [Belgium Booms](#). En een recent verslag van een workshop rond internationaal muziekbeleid: "Onze staatsstructuur is wat hij is, maar die communautaire versnippering is wel een handicap naar het buitenland toe. De voorkeur gaat uit naar een Belgisch exportbureau met een Vlaamse en Waalse vleugel. Zo kunnen we wel met een Belgisch merk naar buiten treden, zonder afbreuk te doen aan de bevoegdheden van de gemeenschappen." ([ingredie-nten-voor-de-toekomst-van-vlaamse-muziek-in-het-buitenland-1-.pdf \(vi.be\)](#))
- Ook Literatuur Vlaanderen zette samenwerkingen op met Franstalige partners, o.m. in het kader van een publieksbeurs (Flirt Flamand)
- Ook in het erfgoed wordt graag met Franstalige partners samengewerkt, maar lukt dat niet altijd (om vergelijkbare bovenstaande redenen); op zijn minst is er regelmatig uitwisseling met federale organisaties op het vlak van cultureel erfgoed.

De motieven achter deze samenwerkingen zijn velerlei. Middelen en knowhow poolen genereert impact, de porositeit van de taalgrens is soms groot en men kan uitpakken met een sterker portfolio. Men is daarbij op zoek naar een merk dat impact heeft in het buitenland en daarbij kan een label gerelateerd aan België ook inspelen op bestaande percepties in het buitenland. Op dit punt staan de verschillende doelstellingen in het Strategisch

Kader ICB - enerzijds de zichtbaarheid van specifieke actoren versterken, anderzijds Vlaanderen op de kaart zetten - met elkaar op gespannen voet.

- ▶ Ook in een veranderende samenleving en in het licht van ingrijpende sectorale ontwikkelingen, blijven er argumenten om een prioritaire samenwerking met Nederland voort te zetten. Het is belangrijk om in te zetten op zowel culturele uitwisseling binnen het Nederlandse taalgebied, op een manier die inspeelt op de in het vorige hoofdstuk gecapteerde ontwikkelingen: hoe kunnen het Vlaamse en Nederlandse Internationaal Cultuurbeleid (pragmatisch) samenwerken in een meertalige en superdiverse samenleving, waarin ook culturele waardeketens globaliseren?

Er zijn voor de hand liggende redenen om ook Nederland als een prioritaire partner te zien in het internationaal cultuurbeleid. Actoren op het terrein zoeken om diverse redenen samenwerking op: de taal, de nabijheid, gemeenschappelijke erfgoedaspecten of een bedrijfsmatige nood om op grotere schaal te kunnen werken (zoals samenwerking op het vlak van filmdistributie of speelkansen voor live podiumkunsten en muziek in Nederland). Bovenbouwactoren werken doorgaans ook nauw samen met Nederlandse tegenhangers, met oog op kennisdeling en praktijkuitwisseling.

Bij uitstek is samenwerking aangewezen voor taalgerelateerde sectoren. Binnen literatuur is er een evidente en vergaande samenwerking tussen beide literaire fondsen. De samenwerking met Nederland tussen Literatuur Vlaanderen en het Nederlandse Letterenfonds wordt overigens als niet-symmetrisch ervaren. De budgetten zijn in Nederland veel groter, waardoor toch in de uitwerking van de samenwerking asymmetrische verhoudingen binnen sluipen.

Binnen het ICB ligt er een specifieke focus op Nederland die zich uit in structurele ondersteuning voor verschillende, specifieke initiatieven, vanuit een structureel partnership met de Nederlandse overheid en het Nederlands cultuurbeleid. Denk onder meer aan De Brakke Grond in Amsterdam (financiering DCJM, deels ook Vlaams Buitenlandbeleid, maar met veel Nederlandse fondsenprojectsubsidies), deBuren (financiering DCJM en Nederlandse OCW en Buitenlandse Zaken), Taalunie of Ons Erfdeel (grotendeels DCJM, beperkt en OCW).

Belangrijke vraag is hoe deze bilaterale initiatieven zich positioneren in een veranderende culturele en maatschappelijke context, waarin er enerzijds om bovenstaande redenen specifieke impulsen voor de Vlaams-Nederlandse uitwisseling kunnen worden geargumenteed en anderzijds de internationale samenwerking zich ook steeds meer multi- en transnationaal heeft ontwikkeld. Denk bijvoorbeeld aan de positie van Nederlandstalige literatuur in de context van online *retail*, ontwikkeld door multinationals op platformen waar de oorspronkelijke taal van ondergeschikt belang is. Bovendien kan nog veel meer gebruik worden gemaakt van de 'lokale' expertise van bovenvermelde organisaties (wat betreft kennis van de 'vraagkant', pers/media, nieuwe trends, potentiële kansen, expertise uitwisseling etc.).

4.3.3 Kennisgebaseerde beleidsontwikkeling

Wat zegt het Strategisch Kader?

Het Strategisch Kader ICB gaat niet in op de nood aan monitoring en evaluatie van ontwikkelingen op het vlak van internationalisering en internationaal cultuurbeleid.

Welke lacunes worden op dit vlak gepercipieerd?

- ▶ Het ICB is te weinig 'evidence-based'. Dataverzameling en analyse zijn belangrijk om overzicht te creëren voor veldactoren en als fundament om visieontwikkeling en de uitwerking van het ICB te voeden, het ICB te

monitoren en te evalueren. Er is nood aan zowel kwalitatieve als kwantitatieve monitoring én regelmatige analyse en vertaling daarvan naar de sector en aanpassing van de strategie, zodat actoren samen kunnen leren over internationale ontwikkelingen in een snel veranderende maatschappelijke context. Maar robuuste dataverzamelingen en actuele analyses ontbreken. Het gebrek aan capaciteit en versnipperde opdrachten en/of ontbreken van specifieke opdrachten binnen de bovenbouw zijn hier debet aan.

Dataverzameling en analyse zijn belangrijk om overzicht te creëren voor veldactoren en als fundament om visieontwikkeling en de uitwerking van het ICB te voeden, het ICB te monitoren en te evalueren. Er zijn op sectoraal niveau nauwelijks actuele overzichten beschikbaar van welke actoren in het buitenland actief zijn en welke ontwikkelingen zich voordoen op het vlak van internationalisering. Weliswaar zijn er diverse sectorale steunpunten bezig met landschapstekeningen, waarbij internationalisering een kennisthema is. DCJM beschikt zelf ook over gegevens op het vlak van werkings- en projectsubsidies en ook TVL heeft projectsubsidie-informatie met betrekking tot internationale werking in buitenland en Vlaanderen, maar het is niet duidelijk is of deze worden gemonitord en/of nader geanalyseerd.

Op dit moment ontbreekt een robuuste dataverzameling die (lieft vergelijkbaar en vanuit een langetermijnperspectief op monitoring) data verzamelt over internationalisering van culturele activiteiten. Voor de verschillende deelsectoren geldt dat er wel relevante gegevens beschikbaar zijn. Bijvoorbeeld in jaarverslagen, nieuwsbrieven, de monitoring van binnen- en buitenlandse pers,... Maar die gegevens worden slechts zelden doorvertaald naar inzichten en trendanalyses die de verdere ontwikkeling van het internationaal cultuurbeleid kunnen voeden, laat staan dat er sprake zou zijn systematische monitoring met een langetermijnperspectief (vgl. met de [database/ vh Buitengaats](#) van DutchCulture of de [Cultuurmonitor van de Boekmanstichting](#)).

Bovenbouwactoren geven aan dat niet tot hun kernopdracht behoort en/of dat het hen aan capaciteit ontbreekt om hier sterker op in te zetten. Interessante praktijk is wel die van Socius, waar een systematische screening gebeurt van beleidsplannen en beleidsrapportering – ook met oog op internationalisering – van erkende sociaal-culturele verenigingen ([Stromen in de civiele samenleving](#)). En van Kunstenpunt, waarbij duurzame (decennia teruggaande) datasets over podiumkunstenproducties en CV's van beeldend kunstenaars met terugkerende intervallen worden aangesproken om internationale ontwikkelingen in kaart te brengen - om discussies binnen sector en beleid te voeden ([Re/framing the international | Kunstenpunt](#), [Cijferboek Kunsten 2018 | Kunstenpunt](#)).

Literatuur Vlaanderen en VAF brengen al hun subsidies in kaart (ook online, zie bv. [Internationale rechtenverkoop | Vlaams Audiovisueel Fonds \(vaf.be\)](#)), maar analyseren deze niet of slechts in beperkte mate; ogenschijnlijk heeft FARO wel een opdracht voor het voeren van een [projectdatabank](#), maar dat blijkt in de praktijk te gaan om het 'aanvinken' van een mogelijkheid bij de aanvraag van een projectsubsidie (bij DCJM). De informatie wordt niet nader geanalyseerd.

Er is ook een nood om hierbij meer gebruik te kunnen maken van gegevens die verzameld worden op digitale platformen. Er zijn op dit vlak interessante experimenten, die weliswaar aanlopen tegen grenzen. Kunstenpunt en VI.BE werken samen met WBM (Wallonie-Bruxelles Musique) aan *Have Love Will Travel*, een datatool die de internationale aanwezigheid van muziek uit België in kaart brengt, als tool om ontwikkelingen te monitoren en voor de actoren op het terrein om hun strategie te ontwikkelen. Maar het blijkt steeds moeilijker om de data van commerciële platformen te kunnen hergebruiken.

Gegevensverzameling die het beleid kan voeden, is best niet alleen kwantitatief. Belangrijk is ook dat actoren samen kunnen leren over internationale ontwikkelingen in een snel veranderende maatschappelijke context. Het kan interessant zijn om een gezamenlijke leeromgeving te creëren voor overheid en bovenbouwactoren omtrent internationaal werken. Ook hier zijn interessante praktijkvoorbeelden. Kunstenpunt organiseert bijvoorbeeld regelmatig informatiebijeenkomsten rond internationalisering en (soms) wordt daarvan verslag gedaan op de site. Personen of organisaties die deelnemen aan werkbezoeken delen met Kunstenpunt en online wat ze geleerd hebben.

Daarnaast gaat het niet alleen om het in kaart brengen van ontwikkelingen in het buitenland, maar ook om een beeld krijgen van ontwikkelingen (actoren, goederen, praktijken, expertise) in Vlaanderen met potentieel om de doelstellingen van het internationaal cultuurbeleid te versterken. Zie ook deze opmerking in de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed: "De bestaande internationale structuren en kernspelers zijn vaak onvoldoende gekend. Veel cultureel-erfgoedorganisaties zijn internationaal goed vernetwerkt en nemen internationale mandaten op, maar dat wordt niet systematisch in kaart gebracht. (...) Op het vlak van kennisdeling blijft het ook belangrijk internationale evoluties op te volgen en expertise in Vlaanderen binnen te brengen." ([Strategische Visienota Cultureel Erfgoed \(vlaanderen.be\)](#), p. 44)

4.4. De samenwerking tussen en binnen overheid en bovenbouw

4.4.1 Algemeen

Wat zegt het Strategisch Kader?

Het Strategisch Kader Internationaal Cultuurbeleid wil slagkracht halen uit het feit dat er strategische keuzes worden gemaakt die ook richtinggevend zijn voor de verschillende actoren die betrokken zijn bij de uitvoering van het Internationaal Cultuurbeleid: "Het internationaal cultuurbeleid geeft richting aan zowel de activiteiten die door de overheid zelf worden geïnitieerd, als de activiteiten van de culturele bovenbouworganisaties." (p. 3) Verder geeft de minister aan dat alle partners bijdragen "vanuit hun eigen opdracht en doelstellingen" (p. 6):

- "Een sterke afstemming tussen de verschillende overheidsactoren onderling en tussen de overheid en de culturele bovenbouworganisaties is van groot belang om versterkend te kunnen optreden. De departementen DCJM en DKBUZA zetten samen met de agentschappen FIT en TVL in op een grotere samenhang tussen ieders instrumenten zodat het inzetten van Vlaamse culturele actoren, goederen en praktijken in internationale context naast visibiliteit, reputatie en toeristische of economische waarde, ook aanzet geeft tot het opbouwen van duurzame cultuurnetwerken. Ze werkten hiertoe een samenwerkingskader uit."
- "De structurele afstemming met de culturele bovenbouworganisaties gebeurt zowel op individuele wijze als gezamenlijk. In samenwerking met de culturele bovenbouworganisaties zetten de overheden trajecten uit voor de uitbouw (of verdieping) van de internationale relaties en samenwerkingen." (p. 3).

De gewenste samenwerking tussen de overheidsinstanties wordt uitgewerkt in een "samenwerkingskader": "De departementen DCJM en DKBUZA zetten samen met de agentschappen FIT en TVL in op een grotere samenhang tussen ieders instrumenten zodat het inzetten van Vlaamse culturele actoren, goederen en praktijken in internationale context naast visibiliteit, reputatie en toeristische of economische waarde, ook aanzet geeft tot het opbouwen van duurzame cultuurnetwerken. Ze werkten hiertoe een samenwerkingskader uit." (Bron: Strategisch Kader ICB). Het "Samenwerkingskader tussen het departement Cultuur, Jeugd en Media, het departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken en de agentschappen Flanders Investment & Trade en Toerisme Vlaanderen" omschrijft drie engagementen: structureel planningsoverleg, operationele samenwerking en gezamenlijke standpuntbepaling.

Welke lacunes worden op dit vlak gepercipieerd?

- ▶ Ondanks het feit dat het Strategisch Kader Internationaal Cultuurbeleid de "complementaire aanpak" en "afstemming" als speerpunten naar voor schuift - met respect voor ieders kernopdrachten - wordt dit punt

door alle betrokkenen als een grote lacune ervaren. Vele initiatieven zijn weggevallen en er is nood aan een nieuw elan voor dit overleg.

Het gaat hierbij zowel over de afstemming tussen de verschillende overheidsinstanties onderling (DCJM, DKBUZA, FIT en TVL), de afstemming binnen de culturele bovenbouw (inclusief de betrokkenheid van veldactoren bij het Internationaal Cultuurbeleid) en de afstemming tussen de culturele bovenbouw en de verschillende overheidsinstanties.

De vraag om afstemming is op zich niet nieuw. Met name tien à vijftien jaar geleden was dit ook al een aandachtspunt. In 2010 en 2011 organiseerden de kunstesteunpunten en -fondsen een traject onder de titel *Joining the dots* omtrent de 'bouwstenen voor een duurzaam internationaal kunstenebeleid'. De samenwerking en afstemming tussen de bovenbouw en relevante overheidsorganisaties/beleidsdomeinen was een aandachtspunt. Rond dezelfde tijd werden er ook diverse overheidsinitiatieven genomen, o.a. een structureel overleg op managementniveau tussen de verschillende beleidsdomeinen. Een nota rond internationaal cultuurbeleid van Joke Schauvliege bepleitte de oprichting van een CINT (Cel Internationaal Cultuurbeleid).

De kunstesteunpunten maakten werk van Arts Flanders, een platform om binnen de kunsten internationaal af te stemmen en samen te werken met de relevante beleidsdomeinen. Arts Flanders werd verbreed tot Flanders Culture, met ook FARO en VKC rond de tafel, "een samenwerking tussen de Vlaamse Overheid en cultuursteunpunten en -fondsen over Vlaamse culturele acties in het buitenland. Bedoeling is om internationale culturele samenwerking te stimuleren en de zichtbaarheid van Vlaamse kunst, cultuur en erfgoed te vergroten. Een centrale database 'plantool' bundelt de geplande activiteiten, deze is enkel toegankelijk voor de partners." ([Homepage | Flanders Culture](#)) De plantool was erop gericht om ervoor te zorgen dat alle betrokken actoren informatie kunnen uitwisselen over plannen en activiteiten op de langere termijn, zodat kansen en opportuniteiten op samenwerking beter gegrepen kunnen worden.

Vandaag wordt echter geconstateerd dat veel van deze initiatieven zijn weggevallen.

Flanders Culture is niet operationeel. De dynamiek is vastgelopen op issues met betrekking tot de dataverzameling binnen de planningstool, omdat het moeilijk blijkt de nodige data te verzamelen om de doelstelling van afstemming te realiseren. De nood aan afstemming van de diverse planningen blijft echter aan de orde.

- Zowel door bovenbouwactoren als door overheidsinstanties wordt op tafel gelegd dat de afstemming moeizaam verloopt en dat initiatieven weggevallen zijn.
- Vanuit het Strategisch Kader wordt DCJM geacht om een coördinerende rol op te nemen. De beperkte personeelscapaciteit bij Team Internationaal van DCJM beperkt de mogelijkheden tot afstemming. De zoektocht naar samenwerking en synergie met andere beleidsdomeinen en de overheid vergt een capaciteit die nu niet voorhanden is. (Interview DCJM)

4.4.2 Samenwerking met bovenbouw

Welke lacunes worden op dit vlak gepercipieerd?

- Er is behoefte aan een actieve afstemming tussen overheidsinstanties en de culturele bovenbouw (op individuele basis en gezamenlijk), zowel op het vlak van strategieontwikkeling als implementatie. Vandaag ontbreekt het veelal aan systematiek op dit vlak.

We noteren vanuit de verschillende sectorale bovenbouworganisaties – en ook gezamenlijk – de wens om meer betrokken te worden bij de ontwikkeling van het internationaal cultuurbeleid, zowel wat betreft het uittekenen van de strategie als de implementatie. De mogelijkheden hiervoor verschillen van sector tot sector. Zo hebben de

fondsen binnen de ontwikkeling van hun meerjarenplannen a) een overleg met de overheid over doelstellingen in relatie tot hun overall-budget en b) een permanent overleg met sectorvertegenwoordigers over hun strategie. In de andere sectoren is die wisselwerking tussen sector en beleid minder gestroomlijnd. Steeds meer wordt gewerkt met sectorale "landschapstekeningen" (waar internationalisering een thema is) en strategische visienota's. De aanpak is echter niet consistent over de verschillende sectoren, zoals boven aangestipt (4.1.1).

Specifieke projecten en initiatieven in het kader van het ICB zorgen wel voor een operationele samenwerking tussen DCJM en de culturele bovenbouw. Bijvoorbeeld de focus op circus in Frankrijk, de Vlaamse aanwezigheid op de Biënnale van Venetië en nu ook de initiatieven in het kader van de Brexit Adjustment Reserve.

Overheidsinstanties kunnen er baat bij hebben als er binnen de deelsectoren overeenstemming is over de gezamenlijke prioriteiten op het vlak van internationalisering. Het is niet duidelijk hoe zo een consensus tot stand zou moeten komen. Sectorale steunpunten hebben wel een goede kennis van de ontwikkelingen op het terrein, maar het is niet zo dat ze 'de sector vertegenwoordigen'. In een aantal sectoren is er wel één belangenbehartiger die betrokken kan worden bij internationalisering (bv. FLEGA, bij games). In vele sectoren zijn er verschillende belangenbehartigers actief. Er zijn initiatieven die hierop een antwoord willen bieden. Eind 2022 werd binnen het MuziekOverleg (een overleg van de verschillende belangenbehartigers binnen de muzieksector) een werkgroep Internationalisering opgestart. "Het doel is de creatie van een gedragen en strategisch plan voor internationalisering van de muzieksector en het voeden van het Internationaal Cultuurbeleid." "Internationalisering staat hoog op de prioriteitenlijst van veel stakeholders in de sector, maar het ontbreekt nog aan een duidelijke, eengemaakte stem die het muziekbeleid kan voeden." [De toekomst van Vlaamse muziek in het buitenland: de belangrijkste inzichten | Nieuws | VI.BE](#)

Binnen DCJM wordt opgemerkt dat binnen de bovenbouw divergente visies leven omtrent het waarom en de betekenis van internationaal werken (interview DCJM) en dat hier afstemming nodig is. Team Internationaal Beleid geeft aan dat er ook binnen DCJM meer afstemming nodig is tussen de medewerkers binnen transversale en sectorale teams, en met de beleidsafdeling Media. Ook dit kan de consistentie binnen het sectorale internationaal cultuurbeleid ten goede komen.

4.4.3 Samenwerking tussen overheidsinstanties

4.4.3.1 Culturele diplomatie/ DKBUZA

Schets van het beleidskader

De doelstellingen van het Vlaamse buitenlandbeleid is om volop te investeren in een ambitieus, impactvol en coherent internationaal beleid dat de belangen, welvaart en welzijn van de Vlaamse burgers behartigt. Daarnaast streeft het beleid ernaar de concurrentiepositie van het Vlaamse bedrijfsleven te verbeteren, Vlaanderen wereldwijd als een sterke kenniseconomie te positioneren en buitenlandse investeerders naar Vlaanderen te trekken. De ambitie is om Vlaanderen een onbetwiste referentie te maken in het Europa van de jaren twintig, zowel op economisch als maatschappelijk gebied, met een specifieke focus op vergelijking met samenlevingen als Nederland en Scandinavië. (Bron: Beleidsnota 2019-2024: Buitenlands Beleid en Ontwikkelingssamenwerking, p. 5)

Daarbinnen hecht Vlaanderen veel belang aan de culturele dimensie in zijn internationale relaties. De doelstellingen van de Vlaamse culturele diplomatie worden als volgt omschreven:

- ▶ ondersteun de culturele sector en creatieve industrieën waar nuttig in hun internationale ambities en netwerking met het oog op het bevorderen van samenwerking en uitwisseling,
- ▶ zet de uitstraling van de Vlaamse kunst- en erfgoedsector in als instrument om de internationale naamsbekendheid en reputatie van Vlaanderen te versterken,

- ▶ beschouw cultuur als drager van waarden in de internationale relaties van Vlaanderen en de Europese Unie,
- ▶ bevorder wederzijds begrip en vertrouwen in de relaties met het buitenland." (Bron: [Cultuur | Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken \(fdfa.be\)](#))

De instrumenten om dit te realiseren zijn:

- ▶ Diplomatieke vertegenwoordiging: "Het departement Buitenlandse Zaken vervult een brugfunctie tussen het brede culturele middenveld en het diplomatiek netwerk van de Vlaamse Regering." [Cultuur | Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken \(fdfa.be\)](#) De verschillende diplomatieke posten kunnen mee ondersteunen en hebben vaak ook een grote kennis en netwerk van de culturele sector in hun ambtsgebieden.
- ▶ Zendingen: "Zendingen van de minister-president ondersteunen de sector in de internationale ontwikkeling." sluit aan op de doelstelling in het SK ICB: "Versterken en uitdiepen van (bestaande) relaties met toonaangevende organisaties en instellingen." (Strategisch kader ICB, p. 3)
- ▶ Projecten van culturele diplomatie: "die hetzij de gedeelde belangen van culturele sector en overheid behartigen of aan de hand van uitwisseling van ideeën, waarden of tradities de relaties met andere landen bevorderen."

De *Beleidsnota 2019-2024: Buitenlands Beleid en Ontwikkelingssamenwerking* (p. 43) geeft de volgende speerpunten aan: "Herkenning en erkenning zijn een gevolg van herhaling en herinnering. Vlaanderen presenteert zich daarom zoals het van oudsher in de wereld bekend staat: als handelsnatie, als maritieme natie, en als centrum van cultuur, erfgoed, en innovatie. Ik vraag mijn diensten bevoegd voor buitenlands beleid en cultuur om mij in nauwe samenwerking culturele initiatieven voor te stellen die Vlaanderen op de interessantste plaatsen in het buitenland voor het voetlicht brengen als State of the Art. Dit doen we aan de hand van onze culturele toppers (Meesters) uit heden en verleden." ([32213 \(vlaanderen.be\)](#))

Momenteel wordt gewerkt aan een bijgewerkt kader voor de "culturele en academische diplomatie", die "verbeterde aanpak" voorstelt. "We richten ons op een langere termijn, meer focus per jaar en per ambtsgebied, in samenspraak met de meest relevante belanghebbenden binnen en buiten de Vlaamse overheid. Deze aanpak kan sowieso toegepast worden op de besteding van de middelen uit het werkingsbudget van de buitenlandposten, en bij voorkeur op termijn ook voor de ad hoc subsidies, in samenspraak met het nieuwe kabinet dat in 2024 zal aantreden." (Bron: Nota – Beheerskader voor projecten voor culturele & academische diplomatie, 9 november 2023, p. 1)

Welke lacunes worden op dit vlak ervaren?

- ▶ In de cultuursectoren (veldactoren en bovenbouw) leeft de perceptie dat de Vlaamse culturele diplomatie een sterk ad hoc-verhaal is, dat zich manifesteert in weinig transparante selecties met betrekking tot zendingen, de toekenning van ad hoc subsidies en het mobiliseren van de buitenlandposten.

De indruk bestaat dat de mogelijkheden die er zijn tot ondersteuning bij de Diplomatieke Vertegenwoordigingen sterk fluctueren en afhankelijk zijn van persoonlijke contacten en interesses van de vertegenwoordigers. Er is behoefte aan meer netwerking en overleg met Vlaamse vertegenwoordiging, zowel met de culturele bovenbouw alsook een betere vertrouwdheid en bekendheid met de sectoren zelf. De Beleidscommissie 2020 constateerde dat het cultureel-erfgoedveld nog onvoldoende bekend bij de Vlaamse vertegenwoordigers is. Er is wel een eerste kennismaking geweest, maar dit zou structureel opgenomen moeten worden. Omgekeerd zijn veldactoren vaak niet bekend met de mogelijkheden die er zijn.

- Sommige bovenbouwspelers geven aan goede relaties te hebben met bv. culturele diplomatie, voor andere lijkt de relatie meer afstandelijk. Er wordt soms gesproken van een 'rechtstreekse lijn', maar er is geen

sprake van wat men 'structureel overleg' noemt. DKBUZA heeft wel de reflex om bovenbouworganisaties en DCJM te contacteren wanneer er zich opportuniteiten voordien (bijvoorbeeld in het kader van zendingen).

- Met betrekking tot de diplomatieke posten zijn er onderling grote verschillen: de posten in de buurlanden (Frankrijk, VK, Nederland) lijken over een iets grotere budgettaire slagkracht te beschikken dan andere om in te spelen op concrete mogelijkheden (of zijn eerder geneigd om budgetten in te zetten voor cultuur).
- ▶ **DKBUZA wil enerzijds flexibel en ad hoc kunnen inspelen op opportuniteiten en kansen tot samenwerking zoals die zich aandienen binnen specifieke situaties en contexten. Anderzijds is ook DKBUZA vragende partij om meer vanuit een langetermijnperspectief te werken, bijvoorbeeld door op de langere termijn focusthema's te bepalen, waarop de diplomatieke posten zich op kunnen oriënteren. Het uitzetten van lijnen met scherpe keuzes zou de doelstellingen van de culturele diplomatie kunnen vooruithelpen. Die wens staat op gespannen voet met de huidige bottom-up aanpak.**

Vanuit het perspectief van culturele diplomatie (DKBUZA), noteren we volgende punten.

- In het kader van culturele diplomatie hanteert het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (DKBUZA) voornamelijk ad hoc-subsidies, afhankelijk van de prioriteiten van het kabinet, met de mogelijkheid van gemeenschappelijke projectoproepen. De instrumenten omvatten ook werkingsbudgetten voor buitenlandkantoren, zendingen en bezoekersprogramma's, waarbij de laatste vaak bredere doelen dienen dan enkel culturele aspecten.
- DKBUZA heeft geen hierbij nu geen speerpunten en maakt keuzes afhankelijk van specifieke opportuniteiten in specifieke situaties, mede vanuit gesprek met buitenlandposten en de bovenbouworganisaties. Het totale budget dat wordt toegekend aan ad hoc subsidies voor culturele diplomatie verschilt over de jaren heen in grootteorde: tussen 657.000 euro en 1,16 miljoen euro, tussen de 15 en 25 culturele projecten per jaar.
- Wederzijdse kennis, middelen en personeel bij zowel buitenlandkantoren, als bij DKBUZA zijn een drempel voor culturele diplomatie. De Diplomatieke Vertegenwoordigers werken vaak met beperkte teams van 2-3 mensen voor alle Vlaamse bevoegdheden. Er ontbreekt structureel overleg en er zijn geen duidelijke top-down richtlijnen in het beleid van DKBUZA. Wel ligt omwille van de doelstellingen van culturele diplomatie de focus vooral op kunsten en erfgoed. Sociaal-cultureel werk en amateurkunsten staan minder op de radar. Persoonlijk engagement lijkt een belangrijke driver te zijn; zo valt via sociale media op dat in Parijs de laatste tijd veel aandacht voor kunst, talentontwikkeling en erfgoed (o.a. Unesco) is.
- Voor buitenstaanders is het niet altijd mogelijk om de keuzes te kunnen volgen. Jaarverslagen dienen voor intern gebruik en er zijn interne ex post facto analyses over culturele diplomatie, waaruit achteraf bepaalde lijnen naar voor komen (zie boven). De website van DKBUZA gaf een overzicht van geselecteerde projecten, maar is momenteel niet up-to-date als gevolg van de fusie van departementen.
- Bij DKBUZA ziet men er de waarde van om 'ad hoc' te kunnen werken en keuzes te kunnen maken. Tegelijkertijd is DKBUZA ook vragende partij om meer vanuit een langetermijnperspectief te werken, bijvoorbeeld door op de langere termijn focusthema's te bepalen, waarop de diplomatieke posten zich op kunnen oriënteren. Het uitzetten van lijnen met scherpe keuzes zou de doelstellingen van de culturele diplomatie kunnen vooruithelpen.
- Ook vanuit de overheidsinstanties (bv. ook diplomatieke posten) blijft de vraag naar uitwisseling op vlak van de planning reëel.
- Wat betreft de relatie van DKBUZA met sectoren en het overleg hierover, verloopt de samenwerking voornamelijk via individueel contact met steunpunten en fondsen. Soms is er ook direct contact met veldactoren. Er is momenteel geen gemeenschappelijk overleg tussen DKBUZA en steunpunten en fondsen, en bilateraal overleg lijkt voor hen relevanter dan multilateraal overleg.

Dit zijn dan ook de voornaamste opties binnen de “verbeterde aanpak” voor de publieke diplomatie, waaraan op dit moment volop wordt gewerkt:

“De huidige werking is vatbaar voor verbetering met aandacht voor de volgende werkpunten:

- Repliceren van goede praktijken en initiatieven die op de verschillende posten bestaan
- Minder ad hoc aanpak en meer planmatige, langere termijn werking voor een grotere impact
- Een sterkere inhoudelijke focus en prioriteitstelling
- Duidelijkere beoordelingscriteria, formats en een praktische omkadering
- Nood aan blijvende afstemming en informatie-uitwisseling tussen DKBUZA en belanghebbenden”

(Bron: *Nota - Beheerskader voor projecten voor culturele & academische diplomatie*, 9 november 2023, p. 1)

- ▶ Er is een spanning tussen de logica's van DCJM en DKBUZA: de spanning tussen een culturele en een instrumentele logica loopt parallel met de spanning tussen een top-down versus een bottom-up benadering. Er bestaat bij DKBUZA de wens voor een meer top-down benadering naast de bestaande bottom-up aanpak, die vanuit DKBUZA (zeker gezien de beperkte middelen) eerder als een belemmering wordt gezien. DKBUZA streeft naar een langetermijnplanning rond scherpe selecties en duidelijke ankerpunten waar de diplomatieke vertegenwoordiging rond kan gemobiliseerd worden.

Het zendingenbeleid wordt uiteindelijk bepaald door DKBUZA, wat soms resulteert in programma's met culturele componenten die vanuit een cultureel perspectief als minder relevant worden ervaren. Er wordt benadrukt dat de culturele sector meer betrokken zou kunnen worden in de dialoog voorafgaand aan zendingen, om ervoor te zorgen dat culturele projecten ook daadwerkelijk bijdragen aan de belangen en doelen van de culturele sector. DCJM geeft aan hierbij coördinerend te willen optreden, maar over te weinig hefboomen (werkingsmiddelen) te beschikken om te kunnen wegen op keuzes. Beide Departementen zijn op zoek naar een langetermijnvisie met ankerpunten.

4.4.3.2 Toerisme Vlaanderen

Wat zegt het beleidskader?

In *Flora et Labora* (2021) wordt de beleidsvisie van Toerisme Vlaanderen als volgt geformuleerd: "We willen de positieve kracht van toerisme versterken, zodat Vlaanderen kan bloeien als een innovatieve, inspirerende en kwalitatieve reisbestemming ten bate van de plek, haar bewoners, ondernemers en bezoekers. Toerisme is niet langer een doel op zich, maar een middel om meerwaarde te creëren voor alle betrokkenen van een plek. Als we hierin slagen dan zal Vlaanderen floreren, net zoals de kruin van een gezonde boom." (Bron: [Flora et Labora](#)).

De Vlaamse beleidsvisie omtrent toerisme, [Reizen naar Morgen](#), werd – in cocreatief overleg met belanghebbenden – doorvertaald in een thematische benadering om toerisme duurzaam te ontwikkelen. "We zetten in op de intense beleving van een plek, gecombineerd met betekenisvolle ontmoetingen en de activiteiten of reisformule. We focussen daarbij niet op specifieke steden of regio's, maar ontwikkelen binnen de zes thema's Vlaanderen-brede verhaallijnen, die we spreiden in ruimte en tijd". Met name 'erfgoedbeleving is een van deze thema's. "Toerisme Vlaanderen wil deze legislatuur talrijke erfgoedlocaties en -belevingen versterken, beter zichtbaar maken en met elkaar connecteren. We doen dit aan de hand van vijf verhaallijnen. De verhaallijnen rond Vlaamse Meesters, kastelen en tuinen en de uitbouw van een overkoepelend erfgoednetwerk krijgen prioriteit." (*Flora et labora*, 27)

Andere culturele sectoren vallen mogelijk onder het thema 'Congressen en events'.

- Congressen van internationale verenigingen (associaties) bieden een schat aan mogelijkheden om bezoekers met de plek, haar bewoners en ondernemers te verbinden. We verkiezen bovendien congressen die potentieel bieden voor een positieve impact op lange termijn." (Flora et Labora, 43)
- "De coördinatie hiervan is in handen van EventFlanders. Deze cel werd tijdens de voorbije beleidsperiode in de schoot van het agentschap Toerisme Vlaanderen opgericht, onder aansturing van de ministers bevoegd voor Buitenlandse Zaken, Cultuur, Sport en Toerisme." (Beleidsplan Toerisme 2019-2024)
- Op 11 juni 2019 legde het aansturingscomité EventFlanders de prioriteiten vast voor de uitrol van het cultureel topevenementenbeleid. Tijdens de commissievergadering Cultuur van 7 februari 2020, werden deze keuzes ook toegelicht door de minister-president van de Vlaamse Regering. Er worden 4 prioriteiten geïdentificeerd:
- Uitrol Vlaams toptentoonstellingenbeleid; Verankeren van een hedendaags kunstenfestival van Europees/internationaal referentieniveau in Vlaanderen; Inzetten van culturele evenementen als hefboom voor regionale ontwikkeling; Inzetten op kalenderevenementen (bv. heropening KMSKA).

Tijdens de coronaperiode ontstonden er aanvullende mogelijkheden. "In 2022 werd er ruim 18,5 Euro relancesteun toegekend aan 80 projecten. Die draaiden rond de thema's recreatief en sportief fietsen, bierbeleving, Vlaamse Meesters, natuur (recreatief wandelen en plattelands- en natuurtoerisme) en culinaire belevingen." (Jaarverslag 2022 TVL, 9).

Toerisme Vlaanderen heeft buitenlandkantoren, die "rollen globale en marktoverschrijdende campagnes uit en zetten regio-specifieke marktactiviteiten op die bijdragen aan de reputationele, economische en meerwaardedoelstellingen van elk thema." ([Buitenlandkantoren | Toerisme Vlaanderen](#)).

Bij de sterke nadruk op erfgoed verbaast het niet dat de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed verwijst naar TVL en Event Flanders: "erfgoed, zowel cultureel als onroerend, vormt een groot deel van de aantrekkingskracht van Vlaanderen. Het is een aantrekkingskracht waarop ook Event Flanders inspeelt, het samenwerkingsverband tussen Cultuur, Toerisme en Sport rond internationale evenementen. Door belangrijke erfgoedmomenten, zoals toptentoonstellingen, te ondersteunen en te ontwikkelen geven we ons erfgoed uitstraling tot ver over de grens. De internationale uitstraling is belangrijk en de internationale bezoekers verwelkomen we met bijzonder veel plezier. Toch mag het maximaliseren van het aantal bezoekers niet het enige doel zijn: er moet een evenwicht zijn tussen de draagkracht van het erfgoed en de omgeving, en de duurzaamheid van het publieksbereik. De impact op langere termijn moet mee in rekening gebracht worden." (Strategische Visienota Cultureel Erfgoed).

Welke lacunes worden op dit vlak gepercipieerd?

- **Vooraf vanuit cultureel erfgoed wordt de relatie met TVL als belangrijk en relevant beschouwd. Zowel vanuit de sector als vanuit TVL wordt de nood aan afstemming en overleg op tafel gelegd. Het blijkt niet gemakkelijk om tot samenwerking te komen, vanuit een 'win-win' omtrent ieders doelstellingen. Het erfgoedveld vindt dat de ondersteuning vanuit Toerisme niet (of onvoldoende) vertrekt vanuit een erfgoedlogica.**

Het verbaast niet dat in het kader van ons onderzoek de relaties met toerisme vooral vanuit cultureel erfgoed wordt gethematiseerd. In andere sectoren is samenwerken met toerisme niet of nauwelijks een thema.

TVL heeft in principe geen instrumentarium dat een antwoord biedt op vragen voor de ondersteuning van internationalisering van de sector. Samenwerking wordt daardoor niet altijd als relevant beschouwd. De zogenaamde Relance projecten van Toerisme Vlaanderen zijn hierop een uitzondering. In het verleden waren er hefboomprojecten vanuit TVL, die musea in staat stelden infrastructuurwerken uit te voeren. Met de coronasteun (o.m. van TVL) is in erfgoed ook internationaal het nodige extra gedaan via projectfinanciering (relance projecten),

echter zonder afstemming – zo lijkt het – met bovenbouworganisaties (<https://toerismevlaanderen.be/nl/subsidies/relanceoproepen#aanvraag>)

Al in 2016 werd geconstateerd (in *Volop inzetten op musea. Eerste visienota Overleg Vlaamse Musea*. 2016, FARO) dat: “De grootste budgetten voor internationale projecten zitten bij de collega’s van Toerisme Vlaanderen. Momenteel kunnen de Vlaamse musea te weinig meestappen in internationale en Europese projecten en/of zelf grotere projecten met internationale uitstraling realiseren omdat zij daar de middelen noch de infrastructuur voor hebben. De grootste budgetten voor internationale projecten zitten bij de collega’s van Toerisme Vlaanderen, en in mindere mate bij Vlaanderen Internationaal en Flanders Trade & Investment (zij het daar meer versnipperd).” En de Adviescommissie Cultureel Erfgoed stelt: “Toerisme Vlaanderen stelt nu reeds veel middelen ter beschikking aan de cultureel-erfgoedsector. De finaliteit van deze subsidiëring is evenwel vaak nog onvoldoende afgestemd op de doelstellingen van cultureel-erfgoedwerking.” ([Beleidsadvies Cultureel Erfgoed](#), p. 14) De middelen zijn vooral gericht op musea. Voor de archiefsector is dit bijvoorbeeld geen oplossing.

- ▶ **TVL is vragende partij om vanuit de huidige beleidsstrategie samen te werken met de culturele sectoren, in het bijzonder cultureel erfgoed. Men ervaart het als moeilijk om de culturele sectoren te mobiliseren omtrent haar doelstellingen en geeft aan dat een gebrek aan afstemming en bereidheid tot samenwerking binnen de sectoren een drempel is om concrete, gezamenlijke initiatieven te kunnen nemen.**

Het perspectief van Toerisme Vlaanderen met betrekking tot het eigen instrumentarium:

- De aanpak van TVL onderscheidt zich door een sterk strategisch uitgewerkte insteek, met oog voor visieontwikkeling, kennisopbouw,...
- Toerisme Vlaanderen hanteert een projectmatige en thematische aanpak, voorheen meer streekgericht, met focus op thema's zoals kunst en natuurbeleving. Hoewel er geen open calls zijn voor projectsubsidies, zijn er in het verleden wel projectoproepen geweest met betrekking tot infrastructuur en evenementen, zoals de opwaardering van het Gravensteen in Gent en grote tentoonstellingen.
- Toerisme Vlaanderen besluit geen nieuwe netwerken op te bouwen maar streeft naar samenwerking tussen bestaande netwerken, met het principe van bestaande initiatieven ondersteunen en verbeteren.
- Hoewel er interesse is in design, architectuur, en hedendaagse kunst, benadrukt Toerisme Vlaanderen de noodzaak om keuzes te maken en niet alles open te trekken. Er is duidelijk gekozen voor de focus op oude meesters. Toerisme Vlaanderen geeft aan dat keuzes moeten blijven worden gemaakt, gezien beperkte middelen en personeel (m.u.v. relanceprojecten).
- In het Verenigd Koninkrijk wordt gewerkt in zogenaamde 'climate action zones'. Dit zijn praktijkgebieden waar vanuit diverse invalshoeken wordt samengewerkt rond specifieke thema's, zoals leeglopende winkelstraten met interessant onroerend erfgoed waarbij de kunstensector betrokken kan worden.

Het topevenementenbeleid en de werking van Event Flanders:

- Het topevenementenbeleid is ontstaan vanuit de behoefte aan economische groei en werkgelegenheid, in reactie op terroristische aanslagen in België in 2016. Het model van Event Flanders is geïnspireerd door Event Scotland. Het wordt gezamenlijk aangestuurd door TVL, DCJM en ook Sport Vlaanderen. Deze belanghebbenden werken samen rond gedeelde doelstellingen. Dit model zou ook kunnen worden toegepast op internationaal cultuurbeleid.
- Initiële focus was: internationale evenementen naar Vlaanderen halen. Er werd een methodologie ontwikkeld voor eventselectie (inclusief aandacht voor het verhogen van de reputatie van Vlaanderen, het passen in bestaande infrastructuur,...). De World Choir Games hadden tot doel de amateurkunsten te bevorderen en de sector te mobiliseren rond een topevenement. Die mobilisatie is mislukt, mede door de coronacrisis waarop

de evenementensector niet voorbereid was. Lessen voor de toekomst benadrukken de noodzaak van uitgebreid vooronderzoek, goede financiële afspraken met rechtenhouders en ook aandacht voor langetermijneffecten.

- Een tweede lijn van Event Flanders is het versterken van bestaande evenementen in Vlaanderen. De reputatie van Vlaanderen als kunstregio biedt kansen. Verbinding tussen bestaande evenementen (bijvoorbeeld West-Vlaamse kunstenfestivals, of andere te onderzoeken pistes) wordt als een interessante piste gezien en kan in principe leiden tot een opschaling op het gebied van budget, artistieke inhoud en wederzijds leren... Deze evenementen dragen mogelijk ook bij aan een bredere spreiding van het toerisme in Vlaanderen.

Wat betreft de samenwerking met sector en bovenbouw:

- Toerisme Vlaanderen merkt op dat zij blijven streven naar samenwerking met de sector, bijvoorbeeld via het Vlaams museumoverleg. Echter, er wordt tevens geconstateerd dat er binnen de musea geen afstemming of planning lijkt te zijn en dat maakt deze samenwerking lastig.
- 'Bestemming Erfgoed: in gesprek met de plek', een [conferentie](#) die einde 2023 wordt georganiseerd, was alvast een samenwerking tussen CJM, AOE en TVL om de erfgoed- en toerismesector samen te brengen.
- De primaire opdracht van Toerisme Vlaanderen is om Vlaanderen internationaal te positioneren, met het oog op een bloeiend Vlaanderen. Het valt op dat niet iedereen binnen de cultuursector even betrokken lijkt te zijn bij deze doelstelling, hetgeen als ontmoedigend wordt ervaren. In de verschuivingen tussen generaties binnen de cultuursector ziet Toerisme Vlaanderen een meer open blik, maar er lijkt een gebrek aan een gedeelde basismotivatie, zoals het streven naar een bloeiende gemeenschap waar toerisme een integraal onderdeel van is.
- Toerisme Vlaanderen geeft aan dat na jaren van zoeken naar lijnen en strategieën, er beperkte bereidheid is om gegevens te delen over culturele evenementen via een gedeeld Customer Relationship Management (CRM)-systeem. Het ontbreekt aan enthousiasme en middelen om deze samenwerking te organiseren.
- Als alternatieve aanpak voor systematische planning en overleg, gelooft Toerisme Vlaanderen in het opzetten van testcases vanuit eenvoudige principes, zoals het valoriseren van bestaande initiatieven: observeren wat er gebeurt, en vervolgens overleggen met degenen die in staat zijn en bereid zijn om gedeelde doelstellingen vast te stellen. Deze aanpak zou bijvoorbeeld kunnen worden geïnitieerd vanuit Event Flanders.

4.4.3.3 Samenwerking met andere beleidsdomeinen (3): FIT.

Wat zegt het beleidskader?

- ▶ "Flanders Investment & Trade sensibiliseert voor en helpt Vlaamse bedrijven bij export en internationalisering enerzijds en overtuigt en begeleidt buitenlandse bedrijven om (bijkomend) te investeren in Vlaanderen anderzijds. Het doel is economisch en gericht op het creëren van welvaart. Flanders Investment & Trade heeft op zich geen specifieke opdracht qua cultuur. Het belang van de ondersteuning van cultuur is louter economisch. De middelen van FIT zijn beperkt waardoor FIT de focus legt op economisch kansrijke sectoren.
- ▶ Er zijn verschillende vormen van ondersteuning. FIT biedt standaardinformatie aan over buitenlandse markten en internationaal ondernemen, zoals landendossiers, marktstudies, handelsvoorstellen,... Anderzijds beantwoorden ze ook vragen op maat. Ook geven zij advies aan bedrijven die willen internationaliseren en aan potentiële investeerders (met informatie & bv bezoeken van bedrijfsterreinen) die overwegen te investeren in Vlaanderen. Verder organiseert FIT ook activiteiten op met hetzelfde doel: groepszakenreizen

en -beursdeelnames, seminaries, trefdagen,...). Tot slot ondersteunt FIT ook bedrijven financieel met een subsidie.

- ▶ Bedrijven (met ondernemingsnummer) uit de creatieve sectoren/culturele sector kunnen net als ieder ander bedrijf gebruik maken van deze ondersteuning. Qua subsidies zijn er afspraken met andere subsidieverleners binnen het cultuurveld en worden bedrijven uit de deze sector soms doorverwezen. FIT geeft, gelet op de beperkte middelen, aan zich naar de toekomst toe meer te zullen concentreren “op die bedrijven waar onze dienstverlening het grootste verschil kan maken ifv onze opdracht creatie van welvaart. Dit proces zal volgend jaar zijn uitrol kennen.”
- ▶ Samengevat: “Flanders Investment & Trade heeft op zich geen specifieke opdracht qua cultuur. Het belang van de ondersteuning van cultuur is louter economisch.”
- ▶ “Binnen de creatieve sectoren is entertainment in het bijzonder focussector bij FIT. Hierop zetten we specifiek in via acties op het programma, marktstudies, ...Gamescom bv. of de samenwerking Entertainment.LAB met de Entertainment Hub in Boom (Tomorrowland). De acties die rond een focussector worden opgebouwd, zijn het resultaat rond overleg tussen de hoofdzetel en buitenlandse kantoren waarbij het Vlaams potentieel wordt afgetoetst aan de buitenlandse markten en promotie-opportunities.
- ▶ FIT heeft geen andere beleidsinslag dan de potentiële economische bijdrage van zijn actieprogramma en andere ondersteuningsvormen. We mikken op het kansen bieden aan Vlaamse game ontwikkelaars en entertainment bedrijven om hun producten en diensten internationaal te verkopen, samenwerkingsverbanden te leggen en buitenlandse bedrijven aan te trekken die de sector in Vlaanderen verder kunnen komen versterken. Met het oog op het creëren van inkomsten en werkgelegenheid in Vlaanderen.” (Bron: input FIT, mail 31/10/2023)
- ▶ Samen met belangenbehartiger FLEGA is FIT verantwoordelijk voor het internationale actieplan binnen het Vlaamse gamebeleid.
- ▶ FIT biedt financiële ondersteuning om aanwezig te zijn op beurzen. Vlaamse bedrijven, incl. culturele en creatieve bedrijven, kunnen financiële steun aanvragen voor buitenlandse activiteiten: prospectiereizen, beurzen en niche-evenementen, digitaal promomateriaal, opzetten van prospectiekantoren, internationale maatwerkprojecten. In het geval van design en mode lijkt dit vooral voor deelname aan beurzen. “Bij FIT kunnen designers toelages aanvragen voor deelname aan buitenlandse beurzen, al worden deze op commerciële gronden toegekend.” ([Veldverkenning vormgeving](#))

Welke lacunes worden op dit vlak gepercipieerd?

- ▶ **De louter economische benadering van FIT botst soms met andere argumenten zoals culturele meerwaarde of diplomatieke intenties of belangen. De procedures van FIT zijn ook niet afgestemd op de economische realiteit en de aard van de marktwerking in de culturele en creatieve sectoren**

Deze drempel wordt zowel aangegeven door FIT als door respondenten in de sectoren. FIT geeft aan nog sterker te zullen inzetten op sectoren die inkomsten en werkgelegenheid creëren. Vanuit het perspectief van FIT bekeken, lijkt een win-win met het ICB geen expliciete doelstelling, eerder een interessant neveneffect.

- “Alle bedrijven met een ondernemingsnummer kunnen beroep doen op de dienstverlening van FIT, onder dezelfde voorwaarden. Op dit moment. FIT wil in de toekomst zijn beperkte resources inzetten waar het het grootste verschil kan maken met oog op de doelstelling: het creëren van welvaart in Vlaanderen. Het ICB heeft andere doelstellingen en past FIT bijgevolg minder in dit kader.
- Soms vallen acties samen en kan samenwerking bijna incidenteel onderling versterkend werken. Of biedt de werking of actieprogramma's van partners in het overleg mogelijkheden voor FIT ifv de eigen doelstellingen.

- Er is een overlegstructuur voorzien met departementen CJM, DKBUZA en Toerisme Vlaanderen waarbij samenwerkingsmogelijkheden op basis van projecten en actieprogramma's worden afgetoetst. Gezien de verschillende opdrachten is dat vaak eerder een samenvallen van activiteiten dan een echte inhoudelijke bundeling van krachten" (Input FIT, mail 31/10/2023)

Uit de veldtekening blijkt dat economische overwegingen erg belangrijk zijn als een voorwaarde voor het realiseren van projecten en voor loopbaan- en organisatieontwikkeling. Een benadering die vertrekt van een commerciële logica heeft weinig mogelijkheden om in te spelen op de marktwerking in de meeste sectoren, met uitzondering van games en (deels) design. In vele sectoren staat FIT vanuit de commerciële logica niet op de radar. Er wordt ook op gewezen dat culturele producties in vele gevallen te beschouwen zijn als unieke 'prototypes', waarvan het economische rendement niet onmiddellijk gegarandeerd is, en die vooral een strategische aanpak behoeven op maat: gericht op specifieke circuits en markten,...

- ▶ **Flanders Investment & Trade heeft een grote behoefte aan informatie over en kennis van de sectoren die ze promoot. Het bouwt dit deels zelf of en kan steunen op partners.**

5 / Verbeterpunten

5.1. Uitgangspunten

In onderstaande formuleren we suggesties voor verbeterpunten voor een toekomstig Internationaal Cultuurbeleid, volgens dezelfde structuur als in Hoofdstuk 4. Voortbouwend op de daar geformuleerde lacunes, bespreken we mogelijke pistes voor de uitgangspunten (nieuwe) fundamenten van een toekomstig internationaal cultuurbeleid (5.1), aanbevelingen omtrent de follow-the actor gedreven basis van het ICB (5.2), het proces van strategische visieontwikkeling en implementatie binnen het toekomstige ICB (5.3) en de complementaire samenwerking tussen overheidsinstanties en bovenbouwactoren (§5.4). De vraag hierbij is hoe de huidige lacunes en werkpunten kunnen worden aangepakt binnen een toekomstig Internationaal Cultuurbeleid.

De structuur in dit Hoofdstuk wordt bepaald vanuit de lacunes geïdentificeerd in Hoofdstuk 4. Dit levert basismateriaal op, dat in het synthetische Hoofdstuk 2 wordt samengenomen en doorgedacht vanuit een consistente, toekomstgerichte benadering. De lezer die op zoek is naar de aanbevelingen van de Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid, verwijzen we dan ook door naar Hoofdstuk 2. In Hoofdstukken 4 en 5 is de onderbouwing terug te vinden, alsook verdere details m.b.t. de operationalisering en verdere uitwerking van een aantal lijnen.

5.1.1 De sectorale scope van het internationaal cultuurbeleid

- ▶ **Ontwikkel een consistente aanpak voor de overkoepelende en sectorspecifieke strategieën omtrent Internationaal Cultuurbeleid.**

Een nieuw Strategisch Kader ICB vertrekt vanuit een consistente cultuurbrede beleidsvisie op de waarde en betekenis van internationalisering voor het brede cultuurveld, met daarbinnen oog voor de manier waarop die meerwaarde wordt gerealiseerd binnen de verschillende deelsectoren (kunsten, cultureel erfgoed en de sociaal-culturele sectoren), rekening houdend met sectorspecifieke eigenschappen en behoeften –en tegelijkertijd ook geldend voor deelsectoren-, processen, sterktes en werkpunten.

Daarbij dient een duidelijker en transparanter samenspel tussen de sectorspecifieke en overkoepelende visies en strategieën m.b.t. het internationaal cultuurbeleid tot uiting te komen. In een aantal – maar niet alle – sectoren worden er bredere sectorale beleidsvisies ontwikkeld met oog voor de internationale dimensie. Binnen de sectorspecifieke beleidskaders wordt duidelijk gemaakt hoe die visie wordt doorvertaald naar een sectorspecifiek instrumentarium, dat enerzijds aansluit op de processen/gebruiken binnen verschillende deelsectoren en anderzijds ook rekening houdt met de beheersaspecten (opvolging door DCJM en fondsen).

De huidige procedures voor kunsten en cultureel erfgoed, en met name ook immaterieel erfgoed, bieden een vertrekpunt om die manier van werken te systematiseren en breder uit te rollen over de verschillende deelsectoren. Een Landschapstekening of beleidsvoorbereidende analyse voedt een Strategische Visienota, die vervolgens mee richting geeft aan beleidsopties.

- ▶ **Ontwikkel een consistente ondersteuning van de verschillende deelsectoren door de culturele bovenbouw.**

Er is een consistente benadering nodig voor wat betreft de ondersteuning door de culturele bovenbouw van de internationalisering in de verschillende deelsectoren. Op dit moment is er sprake van hiaten en versnippering voor wat betreft de sectorale ondersteuning op het vlak van financiering, praktijkondersteuning,

praktijkontwikkeling, netwerkontwikkeling en beeldvorming in de verschillende deelsectoren. Niet alleen de opdrachten, maar ook de budgettaire mogelijkheden verschillen van sector tot sector.

We verwijzen naar de lopende *spending review omtrent* de culturele bovenbouw, die voor de ondersteuning op het vlak van internationalisering overlaps en hiaten in kaart brengt en aanbevelingen doet omtrent een meer consistente benadering. Deze studie wordt opgeleverd in het voorjaar van 2024.

► **Voorzie voldoende capaciteit (mensen en middelen) voor het aanvullende, overkoepelende, complementaire internationaal cultuurbeleid.**

Een sterk en voldoende bestaaf DCJM is nodig om een proactieve regierol te kunnen opnemen in het Internationaal Cultuurbeleid: voor het uitvoeren van het ICB, beleidsontwikkeling, afstemming en regelmatige uitwisseling met alle stakeholders (veldactoren, bovenbouw, overheidsinstanties), de deelname aan relevante internationale beleidsnetwerken voor beleidsontwikkeling en kennisdeling,...

Voldoende werkingsmiddelen zijn nodig om – aanvullend op het sectorspecifieke instrumentarium – specifieke impulsen te geven voor een meer integraal ontwikkeld en concreet omgezet internationaal cultuurbeleid, ook als hefboom voor de samenwerking met sectoren en andere beleidsdomeinen.

Voorzie voldoende capaciteit voor het beheer van het sectorspecifieke instrumentarium. Een goede afstemming van dit instrumentarium (projectmatige subsidie-instrumentarium) en de ondersteunende werking (beeldvorming, netwerkontwikkeling, professionalisering) door de culturele bovenbouw is belangrijk. De fondsen hebben dit zelf in de hand, voor de andere sectoren is er nood aan een korte lijn en goede afstemming tussen DCJM en de sectorale steunpunten. Zowel de sectoren als de beheerders (fondsen, DCJM) hebben baat bij eenvoudige en laagdrempelige procedures, met minimale planlast.

Binnen DCJM is er nood aan een goede interne afstemming tussen de teams/medewerkers met een sectorale opdracht (en Media) en het Team Internationaal Beleid. Afstemming omtrent het belang van het ICB als beleidsdoelstelling (sectoraal, overkoepelend, Cultuur en Media) is nodig.

Ook bij de buitenlandposten in andere beleidsdomeinen (in het bijzonder DKBUZA) is er behoefte aan meer capaciteit om kansen te grijpen in het kader van het ICB (door in te zetten op netwerkontwikkeling, gezamenlijke projecten...).

► **Impulsen voor technologische en sociale innovatie, vanuit cross-sectorale samenwerking.**

In een snel veranderende maatschappelijke context is er binnen het ICB nood aan specifieke impulsen voor innovatie, zowel technologisch als sociaal/maatschappelijk. Complexe vraagstukken vragen om een interdisciplinaire benadering. Het beleid kan hierop inspelen, door specifieke impulsen te geven voor technologische innovatie waarbij actoren uit het brede cultuurveld partnerships aangaan met actoren uit andere beleidsdomeinen. Om diverse redenen – als Vlaamse cultuursector de boot niet willen missen, of juist internationaal een voortrekkersrol willen nemen – liggen er kansen voor een impulsbeleid met oog op technologische en maatschappelijke innovatie. De wil is aanwezig, maar het ontbreekt aan een helder beleidskader waarbij oog is voor de gezamenlijke meerwaarde en complementariteit zowel binnen de DCJM-beleidsvelden als met andere departementen en domeinen (inclusief visie, en impulsen voor financiering, netwerkontwikkeling en kennisopbouw). Dit is een thema dat aandacht kan krijgen binnen ICB, maar dat zeker niet exclusief vanuit ICB benaderd moet worden. Het kan een grote meerwaarde zijn als het inspeelt op de bovenvermelde noden.

Impulsen voor technologische innovatie sluiten aan bij besognes binnen muziek, games, film,... waarbij verwezen wordt naar voorbeeldinitiatieven in Wallonië en Nederland. In deze sectoren werken technologische

ontwikkelingen vandaag sterk disruptief maar liggen er tegelijk ook kansen - waarbij cross-sectorale clusters de kans kunnen bieden om die kansen te exploreren. [Zie bv. Wallifornia \(walliforniamusictech.com\)](http://walliforniamusictech.com), een entertainment & technology-hub gevestigd in Luik. Hier werken startups, professionals en investeerders samen aan de toekomst van hun industrieën. Connecties leggen op globale schaal zijn daarbij essentieel. De belangrijkste sectoren zijn muziek, sport, e-sports en gaming, met drie kernpijlers: investeren (start-ups), experiment en ondernemen (accelerators en testomgevingen) en verbinden (ontmoetingen organiseren in België en over de hele wereld). Er liggen kansen in aansluiting van huidige Vlaamse beleidsinitiatieven – de innovatieve partnerprojecten, Flanders Technology and Innovation, het huidige beleid rond Digitale Transformatie, inclusief de opdrachten voor meemoo, Publiq en Cultuurconnect – op de trends en noden in deze Veldtekening.

Impulsen voor sociale en maatschappelijke innovatie - vanuit transitiedenken, design thinking,... - sluiten aan bij besognes die naar voor worden geschoven vanuit design, architectuur, sociaal-cultureel werk,... maar ook kunsten en cultureel erfgoed. In al deze sectoren zijn er mogelijkheden om vanuit de daar ontwikkelde expertise en methodieken samen te werken met actoren uit andere maatschappelijke domeinen, om in te zetten op sociale en maatschappelijke innovatie. Dit is relevant voor het ICB, omdat de vraagstukken waarop men een antwoord wil bieden de landsgrenzen overstijgen en omdat het belangrijk is om expertise en leerlessen internationaal te kunnen uitwisselen¹⁷.

5.1.2 Vlaanderen in Europa

- ▶ **Blijf investeren in Europese beleidsbeïnvloeding voor beleidstopics met impact op culturele praktijken. Blijf inzetten op toeleiding naar Europese beleidskaders.**

Dit onderzoek onderstreept dat Europese beleidskaders – direct en indirect – een impact hebben op ontwikkelingen binnen de deelsectoren. Het is dus belangrijk om hierop als Vlaamse Gemeenschap impact te blijven hebben, zowel op EU-, UNESCO als het Vlaamse en federale politieke en beleidsniveau. Dit is een opdracht voor DCJM. De impact van Europese regelgeving is soms (sub)sectorspecifiek, dus het is aangeraden om hierover af te stemmen en input te verzamelen bij bovenbouworganisaties en belangenbehartigers.

5.1.3 Binnen- en buitenland

- ▶ **Heb oog voor de verschillende dimensies van internationaal werken, zowel binnen als buiten Vlaanderen: erken Vlaanderen en Brussel als internationale mentale ruimte en geef rekenschap van de wederzijdse afhankelijkheid in transnationale en globale waardenetwerken.**

Het Strategisch Kader legt de klemtoon op de aanwezigheid van Vlaanderen in het buitenland. En dat blijft belangrijk. Erken evenwel ook dat Vlaanderen en Brussel - fysiek en mentaal - een inherent internationale ruimte zijn. Internationaal werken gaat niet alleen over bewegingen van binnen naar buiten en omgekeerd, maar ook over de erkenning van de wederzijdse afhankelijkheid van lokale gemeenschappen en transnationale netwerken en waardeketens - zowel binnen cultuur als breder. Binnen de beleidsvisie op het internationaal cultuurbeleid is een herijking nodig waarbij rekenschap wordt gegeven van a) het feit dat vele culturele processen plaatsvinden binnen een transnationale context, netwerken en waardeketens en b) dat de internationale, superdiverse en meertalige realiteit van het culturele en maatschappelijke leven in Vlaanderen en Brussel.

Deze overweging vraagt om een hernieuwde positionering van het Vlaams Internationaal Cultuurbeleid. De vraag daarbij is hoe het ICB zich verhoudt tot de veranderende manier waarop 'het internationale' zich manifesteert 'bij

¹⁷ Ter inspiratie: grensoverschrijdende samenwerking in [Geopark Schelde Delta](http://geopark.schelde-delta.be) en de vele [interreg samenwerkingen](http://interreg.samenwerkingen.be) op het vlak van materieel en immaterieel erfgoed, en voor inspiratie hier: https://immaterieelerfgoed.be/files/attachments/1833/JorijnNeyrinck_InterviewSocius.pdf en <https://www.ichandmuseums.eu/en>

ons': o.a. in de aanwezigheid van internationale kunstenaars en cultuurwerkers, de aanwezigheid van een internationaal publiek. Deze vragen zijn zowel relevant voor het ICB als het bredere cultuurbeleid.

- ▶ **Een context- of vraaggerichte benadering met meer oog voor de 'vraagkant' in het Internationaal Cultuurbeleid: wat heeft de buitenwereld nodig, wat bijzonders heeft Vlaanderen op dat vlak te bieden?**

Het toekomstig internationaal cultuurbeleid kan - naast de vraag welke actoren, goederen en praktijken Vlaanderen wil 'exporteren' - ook vertrekken van wat de buitenwereld (internationale/buitenlandse (potentiële) partners, steden, regio's, landen, continenten) vraagt of nodig heeft en wat Vlaanderen op dat vlak kan bieden. Dit is belangrijk vanuit artistieke, sociale en economische logica's. Wat draagt internationaal werken bij aan lokale artistieke en culturele scènes en ecosystemen? Wat draagt het bij aan lokale gemeenschappen? Waar is er waarvoor een markt? De terreinkennis van buitenlandposten, FIT en TVL en culturele bovenbouwspelers is daarbij belangrijk om op zoek te gaan naar antwoorden, en een gerichte strategische aanpak met impact op het terrein te ontwikkelen.

5.1.4 Uitstraling van Vlaanderen

- ▶ **Onderzoek nieuwe kansen voor de internationale branding van Vlaanderen in het buitenland: Vlaanderen als een regio die inzet op innovatie, duurzaamheid en leefbaarheid.**

Vlaanderen kan zich internationaal onderscheiden als een regio waar expertise aanwezig is om via culturele praktijken in te zetten op leefbaarheid, innovatie en maatschappelijke verandering, zoals nu ook al gebeurt op vlak van sociaal-cultureel werk, amateurkunsten, (serious) games en ook meer en meer in andere deelsectoren. Samenwerking met andere domeinen, zoals stedelijke ontwikkeling, gezondheidszorg en maatschappelijk werk kan ook in de internationale werking nog meer zichtbaarheid krijgen.¹⁸

Momenteel ligt de nadruk binnen het internationaal cultuurbeleid op makers, producten en oeuvres, waarbij transversale culturele en maatschappelijke thema's onderbelicht blijven. Het is van belang deze lacune aan te pakken, aangezien het huidige beleid kansen mist om de Vlaamse cultuur wereldwijd op de kaart te zetten. Vooral binnen de domeinen van architectuur, design en sociaal-cultureel werk wordt deze behoefte benadrukt door betrokken veldactoren, maar ook binnen kunsten en erfgoed zijn er relevante invalshoeken. Zo wekt bijvoorbeeld de manier van werken op het vlak van immaterieel erfgoed in Vlaanderen (met het netwerk van regionale punten en vrijwilligers) in het buitenland veel nieuwsgierigheid, en is daarmee ook een 'exportproduct'. Het Nederlandse cultuureducatiebeleid en -aanpak staat internationaal sterk in de belangstelling en is ook een vergelijkbaar thematisch exportgoed.

Met name in de internationale context van architectuur en design is er een opvallende verschuiving naar een meer maatschappelijke benadering, met de nadruk op cultuur als katalysator van een meer duurzame samenleving. Hier liggen concrete kansen voor het ICB, aangezien Vlaamse architecten en designers internationaal erkend worden voor hun expertise op dit gebied. Het Vlaams ICB kan deze kansen benutten door actief in te zetten op de promotie van cultuur uit Vlaanderen als een drijvende kracht achter duurzaamheid en leefbaarheid, en Vlaanderen als een regio waar ook vanuit culturele en creatieve sectoren wordt ingezet op duurzaamheid en leefbaarheid.

¹⁸ Een voorbeeld: "De Turkse migratie naar Gent is ondertussen 60 jaar oud. Een op de tien in Gent heeft Turkse roots. Maar waar is het erfgoed? Wat moeten we bewaren voor volgende generaties Gentenaren? Wie beter om dat te bepalen dan de volgende generatie zelf." In dit traject gaan jongeren uit Turkse organisaties op zoek naar voorwerpen, maar ook naar verhalen, betekenissen en plaatsen die belangrijk zijn. Dit doen ze samen met oudere generaties in hun familie, maar ook met burens, kennissen, musea & archieven. (Erfgoedcel Gent, Erfgoedcel Gent, STAM, Burgerplicht vzw en een netwerk aan verenigingen)

- ▶ **Pragmatische partnerships met bevoorrechte partners, waarbij een profilering als Vlaamse Gemeenschap en vanuit de Vlaamse Gemeenschap pragmatisch binnen sectorspecifieke contexten kan sporen met een samenwerking met bevoorrechte partners in het buitenland (Franse en Duitstalige Gemeenschap, Nederland).**

Een pragmatische benadering is de beste manier om de verschillende doelstellingen in het ICB - de aanwezigheid en vernetwerking van actoren, goederen en praktijken versterken én Vlaanderen internationaal op de kaart zetten - met elkaar in overeenstemming te brengen. Daarbij kunnen culturele bovenbouwactoren gerichte partnerships ontwikkelen om - samen met hun tegenhangers in de andere gemeenschappen, Nederland of mogelijk nog andere landen/regio's - de internationale positie van actoren uit Vlaanderen en Brussel te versterken. Daarbij kan het nadrukkelijk gaan om samenwerkingen met het oog op concrete projecten of processen, en zeker ook specifieke kennis- en expertiseuitwisseling bijvoorbeeld.

5.1.5 De benadering van sector- en beleidsdomein-overschrijdende thema's via het ICB

- ▶ **De erkenning van het belang van grote internationale thema's: digitale transformatie, diversiteit, duurzaamheid, fair practice.**

Verder inzetten op digitale transformatie in een internationaal kader, en versterk de link met het ICB. Momenteel vinden er op de internationale fora intense discussies plaats over kwesties zoals ecologische duurzaamheid, diversiteit, inclusie, dekolonisering, digitalisering. Dat digitalisering op dit moment een Vlaams speerpunt is, is zinvol en biedt grote kansen. Middels het EU-voorzitterschap in 2024 neemt Vlaanderen hier een Europese voortrekkersrol op. Weliswaar blijven er ook kansen liggen: inzetten op digitale doorbraken biedt kansen om actoren uit Vlaanderen internationaal te versterken (zie 5.1.1).

Het Strategisch Kader ICB en sectorspecifieke beleidsvisies lijken op de andere punten terughoudend te zijn en beschouwt discussies over ecologische duurzaamheid, diversiteit en inclusiviteit mogelijk als minder relevant voor het Vlaams (internationaal) cultuurbeleid. Het is van cruciaal belang voor Vlaanderen om actief deel te nemen aan deze internationale dialogen. Dit is van toepassing op diverse thema's, waaronder ecologische duurzaamheid, fairness, diversiteit, inclusief werken, dekolonisering.... Het is van belang voor Vlaanderen (beleid, bovenbouw, sectoren) om een actieve rol te spelen in deze discussies om zo deel uit te maken van de bredere internationale gemeenschap.

5.2. 'Follow the actor' in het toekomstige ICB

5.2.1 Artistieke en inhoudelijke ontwikkeling

- ▶ **Heb oog voor 'groeipaden' in het sectorspecifieke instrumentarium.**

Duurzaam internationaliseren betekent oog hebben voor coaching, begeleiding, netwerkontwikkeling,... van actoren met nog bescheiden uitgebouwde internationale netwerken en expertise. Zoals gezegd is er niet in alle sectoren een sectoraal steunpunt met deze opdracht. Dit is enerzijds een aandachtspunt voor de culturele bovenbouworganisaties (sectorale steunpunten en fondsen, naast ook Cultuurloket) die vanuit hun kerntaken inzetten op praktijkondersteuning en netwerkontwikkeling).

Een ander belangrijk gegeven is samenwerking tussen actoren actief in Vlaanderen met reeds uitgebouwde expertise en netwerken, om die te delen met andere organisaties, met (al dan niet) opkomend talent en minder internationaal vernetwerkte spelers, om kennis, expertise en netwerken te delen. Denk hierbij aan ateliers, werkplaatsen, producenten, managers, presentatieplekken... die opkomend talent omkaderen, zichtbaar maken. Zij kunnen dat het beste doen als ze kunnen werken vanuit een langetermijnperspectief, niet vanuit een versnipperde en projectgebaseerde werking. Het is anderzijds ook een aandachtspunt bij meerjarige subsidierondes: het maakt deel uit van 'landschapszorg' om ervoor te zorgen dat er voldoende sectorale spelers zijn die opkomend talent kunnen begeleiden bij de eerste internationale stappen en netwerkontwikkeling. (Zie verder: [Kritische Succesfactoren van de Vlaamse Kunsten - Cases uit de muziek-, dans- en theatersector](#), een studie van Bart Van Looy en Ward Van de Velde (KULeuven) over de directe en indirecte overheidssteuning voor groeipaden binnen muziek en podiumkunsten.)

- ▶ **Onderzoek, samen met de deelsectoren, de sterktes en eigenheid van de Vlaamse ecosystemen en zet die ook af tegen buitenlandse waarnemingen, en bepaal vervolgens een gezamenlijk ambitieniveau en maak keuzes.**

Het Vlaamse ICB moet bepalen hoe en met welke ambitie men zich positioneert in culturele ecosystemen en 'waardeketens' of 'waardennetwerken' (een economische kijk op culturele ecosystemen), die per definitie transnationaal zijn en waarbinnen er sprake is van instellingen en fora die belangrijk zijn voor reputatie-opbouw.

We horen enerzijds pleidooien voor 'opschalen': zet in op meer grootschalige en zichtbare evenementen om in die transnationale ecosystemen en waardeketens een meer onderscheidende positie te kunnen innemen en met slagkracht betrokken te zijn op een meer grootschalig institutioneel niveau (bv. spraakmakende musea wereldwijd).

Anderzijds wordt gepleit voor een benadering die vertrekt vanuit het zichtbaar maken en versterken van een veelheid van kleine en middelgrote initiatieven, actoren, netwerken en processen - die soms heel 'niche' kunnen zijn maar daardoor juist internationaal onderscheidend. Een clustering en verbinding van dergelijke kleinschalige initiatieven kan evengoed impactvol zijn, en mogelijk ook meer onderscheidend en passend voor Vlaanderen als een 'semi-perifere' regio, zoals dat bv. in relatie tot de beeldende kunsten werd verwoord (Landschapstekening Kunsten, 2019).

5.2.2 Persoonsgebonden kwesties

- ▶ **Neem fair practice en fair collaboration mee als doelstelling en aandachtspunt in het toekomstig internationaal cultuurbeleid.**

Stimuleren van randvoorwaarden omtrent fair practice. Internationaal werken kan mensen enkel versterken wanneer voldaan is aan bepaalde randvoorwaarden, bv. fair pay en fair practice, duidelijke werkstatuten,... Principes van fair practice moeten worden toegepast in het sectorspecifieke instrumentarium, dat de nodige stimulansen moet bevatten dat kunstenaars en cultuurwerkers eerlijk worden verloned en in transparante en veilige omstandigheden kunnen werken. Het overkoepelend Strategisch Kader kan het belang ervan expliciteren.

Tevens gaat het om principes van faire samenwerking ook toe te passen in de activiteiten en processen die vallen onder het ICB. Dit betekent dat principes van fairness, eerlijkheid en transparantie worden toegepast in de samenwerking met actoren die niet in Vlaanderen of Brussel actief zijn. Steeds meer overheidsinitiatieven (fondsen, arts councils, ministeries, nationale instituten) geven zich rekenschap van hun verantwoordelijkheid in deze op internationaal vlak. Deze aanbeveling pleit dat het Vlaamse cultuurbeleid eerlijke samenwerking ondersteunt

in de culturele relaties wereldwijd, aansluitend bij de besognes die naar voor geschoven worden in de context van EUNIC, zie [Fair Collaboration in Cultural Relations \(eunicglobal.eu\)](https://eunicglobal.eu)

- ▶ **Voorzie binnen het sectorspecifieke instrumentarium (in alle sectoren) nood aan voldoende capaciteit (en instrumenten) voor professionalisering, ondernemerschap en duurzame netwerkontwikkeling.**

Inzetten op professionalisering, knowhow en de mogelijkheid voor netwerkontwikkeling bij de actoren om de opportuniteiten die zich voordoen ook zelfstandig te kunnen opvolgen en valoriseren is belangrijk. Dit betekent o.a.:

- Voldoende werkingsmiddelen voor organisaties om in te zetten op netwerkontwikkeling en internationale kennisdeling (werkingsmiddelen en personeelskosten), om hen zelf in staat te stellen internationale kansen te grijpen en in te spelen op het bestaande aanbod voor professionalisering.
- Blijven inzetten op praktijkondersteuning en praktijkontwikkeling via bovenbouworganisaties in alle sectoren, naast ook Cultuurloket. Praktijkontwikkeling betekent ook: ondersteuning bij de uitbouw van een internationale strategie als onderdeel van het globale beleid van organisaties en bedrijven, zowel profit als non-profit. Voorzie een duidelijke opdracht voor praktijkondersteuning en praktijkontwikkeling in alle culturele deelsectoren, met of zonder sectoraal steunpunt. Cultuurloket neemt een ondersteunende rol op voor zakelijke en juridische kwesties, ook op het vlak van internationalisering.
- Samenwerking met onderwijs. Alle sectoren hebben nood aan een kwalitatief formeel opleidingsaanbod, dat de inzet op de ontwikkeling van de juiste profielen en competenties.

- ▶ **Omkaderende functies meenemen in het sectorspecifieke instrumentarium, als die een essentiële bemiddelende rol vervullen op het vlak van internationalisering.**

Vertalers, curatoren, management... zijn cruciale schakels in de internationalisering van culturele actoren, goederen en praktijken - en dus ook in de beleidsmatige strategie en het sectorspecifieke instrumentarium (ook zij hebben toegang nodig tot financiering, kennisopbouw, netwerkontwikkeling).

- ▶ **Toeleiding naar EU-instrumenten en financiering**

Het is belangrijk om de Vlaamse culturele actoren te versterken in het kader van EU programma's. Dit kan in de vorm van toeleiding naar relevante Europese subsidiekaders en programma's, het voorzien in inhoudelijke ondersteuning en capaciteit (middelen, ondersteuning bij dossiers schrijven,...) of financiering om te kunnen deelnemen aan projectoproepen vanuit samenwerking tussen relevante actoren (Creative Europe Desks, bovenbouworganisaties,...). Financiering kan zowel een voorinvestering zijn als de Vlaamse bijdrage in de matching funding van samenwerkingsverbanden die dit vereisen. Basisvoorwaarde hiervoor is voldoende draagkracht bij culturele organisaties om van deze mogelijkheden gebruik te kunnen maken.

Samenwerking tussen toeleiders in Vlaanderen: de culturele bovenbouw, Creative Europe Desks, Vlaams Europees Verbindingsagentschap blijft belangrijk. Vanuit een gedeelde visie kunnen zij samen een lerend netwerk zijn, om de sector te sensibiliseren over de meerwaarde van internationaal werken. Zie [Onderzoeksopdracht met aanbevelingen om betere informatie over en toeleiding naar EU-programma's voor de brede Vlaamse culturele sector te realiseren | Vlaanderen.be](#).

Samenwerking tussen bovenbouwspelers in verschillende landen. Naast EU-instrumenten (inclusief Interreg en andere niet-culturele programma's) zijn er ook mogelijkheden om de internationale samenwerking met andere Europese fondsen en intermediaire organisaties verder te ontwikkelen, juist op thema's die voor die fondsen en

intermediären relevant en verrijkend zijn. De samenwerking tussen Literatuur Vlaanderen en het Nederlands Letterenfonds is een vorm van een dergelijke samenwerking, maar er zijn nog vele andere vormen denkbaar, via bijvoorbeeld matching funds. Deze zijn bijvoorbeeld in samenspraak met het veld - en o.m. de Brakke Grond en deBuren - en bovenbouwactoren nader te onderzoeken en uit te proberen. Zo werkte het Duitse federale Fonds Soziokultur bijna 10 jaar met het Nederlands Fonds voor Cultuurparticipatie in een gezamenlijk financierings- én begeleidingsprogramma "[Jonge Kunst](#)" samen. Nu werkt het Fonds Soziokultur sinds enige tijd met de arts councils in het VK samen in "[Cultural Bridge](#)", waarbij maatschappelijke betrokkenheid, participatie, uitwisseling en van elkaar leren centraal staan.

5.2.3 Economisch kapitaal

- ▶ **Ondersteuning voor presentatiegerichte activiteiten inbedden binnen bredere aanpak, gericht op capaciteitsopbouw en professionalisering.**

In een steeds competitiever internationaal cultuurveld is er een groeiende vraag naar uitbreiding en versterking van de steun voor presentatie-gerichte activiteiten in het buitenland, zeker binnen de live kunsten (steun voor concerten, voorstellingen en tournees), naast tentoonstellingen en andere presentatiegerichte activiteiten. Verschillende actoren pleiten voor een groter budget om de concurrentiekracht van Vlaamse actoren in het internationale speelveld te versterken. Het is van belang dat dit soort ondersteuning wordt ingebed in een breder kader, waarbij collectief kansen worden gecreëerd en de actoren op het terrein ook versterkt worden op het vlak van professionalisering en over voldoende capaciteit beschikken om de kansen, die zich aanbieden, ook op te volgen.

- ▶ **Op een innovatieve manier inzetten op collectieve promotie en zichtbaarheid van diverse deelsectoren en niches**

Het streven naar steun voor presentatie in het buitenland in het internationale cultuurbeleid gaat hand in hand met de noodzaak van collectieve visibiliteit voor diverse deelsectoren. Om deze zichtbaarheid te vergroten, is het cruciaal dat actoren uit Vlaanderen actief aanwezig zijn op belangrijke sectorale hotspots, zoals biënnales, showcases en beurzen (met aandacht voor verschillende deelsectoren en niches binnen de deelsectoren). Gezamenlijke internationale communicatie is eveneens belangrijk. Culturele bovenbouwspelers, maar ook sectorspelers en de verschillende overheidsinstanties kunnen hier een complementaire rol opnemen.

Strategische partnerships spelen een essentiële rol in het succes van dergelijke initiatieven, waarbij bovenbouworganisaties moeten kunnen samenwerken met binnen- en buitenlandse partners (Franstalig België, Nederland) om capaciteit, middelen, netwerken en expertise te bundelen. Dit vergroot de impact van promotiegerichte activiteiten.

Er is op dit vlak een behoefte aan innovatieve benaderingen en dat dient in veel gevallen nog nader geëxploreerd en uitgetest te worden. Beproefde formules staan onder druk. Er is nood aan experiment met betrekking tot nieuwe benaderingen, zoals inzetten op niches of specifieke focusgebieden, waar Vlaanderen onderscheidend in is en waar in het buitenland of in internationale context vraag naar is - of inzetten op langdurige, lokale verankering en inbedding (bv. bezoekersprogramma's met naast netwerkgelegenheid ook field trips, atelierbezoeken, vele ontmoetingen, ... in de stad).

Het benutten van reeds goedlopende samenwerking(svormen) tussen instellingen en initiatieven in Vlaanderen (bovenbouwactoren, veldactoren, overheidsinstanties, profit en non-profit, ...) kan een troef zijn om samen meer capaciteit te creëren en op een innovatieve wijze buiten de gebaande paden te treden, in samenwerking met buitenlandse instellingen.

- ▶ **Stimuleer de ontwikkeling van nieuwe organisatie- en businessmodellen die inspelen op technologische ontwikkelingen.**

Door middel van een geïntegreerde aanpak, die financiële steun, opleiding, cross-sectorale samenwerking en juridische ondersteuning combineert, kan het beleid een gunstig klimaat creëren voor de ontwikkeling van nieuwe organisatie- en businessmodellen die inspelen op nieuwe kansen en mogelijkheden in een internationale context, in het bijzonder in het licht van de ingrijpende technologische ontwikkelingen in de culturele sectoren. Bijvoorbeeld AI zal in komende 3-5 jaar een enorme vlucht nemen en onherroepelijk zijn sporen en impact hebben op de culturele sector in al zijn facetten en het internationale werken. AI heeft implicaties voor het vak en het internationale werkveld van vertalers, fotografen, schrijvers, redacteurs, muziekproducenten, muzikanten, archivariissen, audiovisuele producenten, gamesontwikkelaars, vormgevers, architecten etc. Daarbij is het belangrijk om de vlucht naar voren te kiezen en de sector te ondersteunen met middelen, expertise en scholing om daar tijdig op in te spelen en liefst voorop te blijven. Mutatis mutandis kan een gelijksoortige argumentatie worden ontwikkeld voor andere technologische ontwikkelingen, zoals immersive technologie en AR/VR/XR in relatie tot live performances (muziek, podiumkunsten) en tentoonstellingsbezoek, de ontwikkeling van game engines en hun inzet buiten de games sector (bv. films, mediakunst, audiovisuele productie, immersive omgevingen etc.). Ook hier zijn proactieve impulsen nodig om de internationale concurrentie bij of, liever, voor te blijven.

5.2.4 Sociaal en netwerkgerelateerd

- ▶ **Internationale netwerkontwikkeling dient een belangrijk onderdeel te blijven van een toekomstig internationaal cultuurbeleid, zowel binnen het sectorspecifieke instrumentarium als in het complementaire internationaal cultuurbeleid.**

Vernieuwing van netwerken: binnen het sectorspecifieke instrumentarium moeten voldoende instrumenten zijn om een verscheidenheid aan actoren (kunstenaars, producenten, ontwikkelingsgerichte plekken zoals werkplaatsen en residenties, presentatieplekken, ondersteunende werkingen zoals managementbureaus, en ook buiten de gevestigde en gekende ons-kent-ons-circuits...) in staat te stellen om nieuwe connecties te exploreren en duurzame internationale netwerken te ontwikkelen. Om ook individuele actoren en organisaties zonder uitgebouwde netwerken de kans te geven zich (internationaal) te ontwikkelen, is het belangrijk dat kennis en netwerken ook breder gedeeld kunnen worden binnen de culturele ecosystemen. De culturele bovenbouwspelers (steunpunten, fondsen, sectorinstituten) maar ook culturele instellingen zelf kunnen een belangrijke rol spelen om die collectieve kennisdeling te stimuleren, zoals dat vandaag ook al gebeurt, bij voorkeur samen en in complementariteit met de terreinkennis van de buitenlandposten.

De complementaire samenwerking tussen DCJM, DKBUZA, FIT en TVL blijven troeven om de duurzame internationale vernetwerking van de culturele ecosystemen te versterken en te verduurzamen: de netwerkontwikkeling en mogelijk projectmatige ondersteuning door de buitenlandposten van DKBUZA, FIT en TVL, de ondersteuning van de aanwezigheid van culturele actoren op buitenlandse beurzen door FIT, de ondersteuning van internationale netwerkevents in Vlaanderen door TVL/Event Flanders, en waar mogelijk ook langere lijnen voor samenwerking in de toekomst gezamenlijk uit te zetten. Voor een mogelijke concrete aanpak, verwijzen we naar het strategisch traject zoals uitgezet in 5.3.1.

Diversiteit en inclusie als belangrijke thema's in het ICB: Diversiteit en inclusie zijn in Vlaanderen en in buitenland belangrijke actuele thema's in de cultuurpraktijk en het -beleid, op verschillende assen: gendergelijkheid, mensen met een beperking, etnisch-culturele diversiteit. Dit zijn thema's die breder spelen dan het ICB. Binnen het ICB

is in het bijzonder het debat over dekolonisering en restitutie van belang, waarbij het gaat om collecties, archieven of verhalen in relatie tot de voormalige koloniën of makers en publiek met een migratieachtergrond die in Vlaanderen wonen en werken en waarmee de verhalen en het immateriële erfgoed blijft veranderen.... Dit is een belangrijk thema op de internationale fora, en het is voor de geloofwaardigheid belangrijk dat ook Vlaanderen hier positie inneemt. Uit het [recente advies van de Nederlandse UNESCO-commissie](#) komt, nog eens, nadrukkelijk naar voren dat niet alleen kansen gemist worden maar ook dat de toekomst van de huidige culturele structuren steeds meer onder druk komt te staan. O.m. door een gebrek aan representatie binnen traditionele culturele instellingen, programma's en fondsen worden jongeren met een meervoudige culturele herkomst onvoldoende bereikt als makers en als publiek (en dat vormt tevens een gevaar voor de toekomst van deze instellingen) en minstens zo belangrijk dat een groot potentieel aan kwaliteiten en talent onbenut blijft. Deze situatie is voor Vlaanderen niet veel anders. En deze constatering hebben (ook) implicaties voor de internationale werking van Vlaamse actoren in Vlaanderen en in buitenland en dat vraagt ook om een aantal heroverwegingen van het Vlaams ICB. Erfgoed draagt, zeker als er sprake is van een gedeelde geschiedenis, bij aan wederzijds begrip¹⁹. In Nederland wordt bijvoorbeeld in 2023 en 2024 veel aandacht besteed aan het slavernijverleden en de viering van de afschaffing daarvan. In tal van internationale regelingen en calls wordt daar nu werk van gemaakt, zie bv. <https://cultuurparticipatie.nl/subsidie-aanvragen/79/erfgoed-herdenkingsjaar-slavernijverleden>.

Om het ICB, in lijn met het algemeen Cultuurbeleid, in de toekomst inclusiever te maken en om gelijke toegang te waarborgen ongeacht gender, kleur, beperking, sociaaleconomische achtergrond en de intersectie tussen deze parameters, kunnen verschillende strategieën en beleidsmaatregelen worden overwogen:

- Toeleiding en toegankelijkheid. Toegankelijke procedures en brede communicatie, sensibilisering en leertrajecten, ondersteuning voor projecten die inzetten op gelijke kansen, diversiteit, op solidariteit en delen, actief engagement in Europese kaders die inzetten op inclusief werken (zoals Europe Beyond Access, Keychange,...), diverse perspectieven (waaronder divers bezette jury's) betrekken bij selectieprocedures inzake regelingen/support m.b.t. het Internationaal Cultuurbeleid,...
 - Verbreding van netwerken. Er is ook openheid/transparantie nodig naar andere, nieuwe platformen, circuits en partnerships die minder voor de hand liggen, zowel binnen als buiten de culturele sector: de gekende netwerken toegankelijker maken voor mensen die nog niet de weg kennen en ook 'nieuwe' stemmen laten klinken, alsook nieuwe netwerken ontdekken en betrekken.
 - Kennisdeling. Daarnaast kunnen Vlaamse actoren op het vlak van inclusief werken veel leren en uitwisselen met zowel Vlaamse organisaties uit andere (deelsectoren) als internationale partners en practices, waar al meer/langjarige ervaring en expertise is verzameld op dit vlak, bv. in het VK maar ook in Brussel, al dan niet over de taalgrens.
- Om op een duurzame manier netwerken te ontwikkelen, is het belangrijk om niet enkel in te zetten op internationale *projecten* (bv. aanwezigheid op beurzen, showcases en festivals of de ondersteuning van producten en producties (inclusief vertalingen), maar ook op *trajecten* (die de betrokkenen in staat stellen om de kansen die zich zo voordoen ook te valoriseren).

Bij de ondersteuning van internationale projecten in binnen/ buitenland is het belangrijk ook voldoende tijd en ruimte voorzien voor betekenisvolle uitwisseling met lokale culturele ecosystemen. Bv. een auteur die op bezoek is in Vlaanderen/Brussel voor een boekpresentatie ook in gesprek brengen met *peers*... Bij een podiumvoorstelling in het buitenland ook tijd/ruimte voorzien voor betekenisvolle uitwisseling met lokale

¹⁹ Voor een voorbeeld uit het genoemde UNESCO-rapport: DAR Cultural Agency, zie <https://dar.nu/> (werkzaam in Rotterdam en internationaal) DAR is een cultureel agentschap en platform dat talentvolle kunstenaars vertegenwoordigt en culturele programma's, talks en tentoonstellingen initieert die voorbij het eurocentrisch denkkader gaan. De focus ligt op betekenisvolle samenwerkingen tussen kunstenaars uit het ontwerp, architectuur en beeldende kunstveld, brands, musea en communities. Sterke combinaties van artistieke ontwikkeling en zakelijke onafhankelijkheid zijn het uitgangspunt.

artistieke scenes en lokale gemeenschappen... Bv. via internationale mentorship programma's, job shadowing, stages,... Dit vergt een meer procesmatige benadering, waarin naast projectfinanciering (met oog voor activiteiten gericht op lokale verankering, promotie, debat en uitwisseling) ook wordt ingezet op trajectondersteuning voor makers, of een langdurige samenwerking met partners in binnen- of buitenland,...

5.2.5 Ecologisch kapitaal

Binnen het toekomstig ICB kan ecologische duurzaamheid gestimuleerd worden door:

- Sensibilisering en visieontwikkeling, en leading by example.
 - ⊖ Stimuleer bewustwording en visieontwikkeling binnen diverse sectoren over duurzaam internationaliseren, in lijn met VN-initiatieven zoals Playing for the Planet. Vergroot het begrip van ecologische duurzaamheid en de impact van internationalisering op het milieu.
 - Introduceer stimulerende en dwingende incentives om ecologische duurzaamheid te bevorderen in het sectorspecifieke instrumentarium. Stimuleer ecologisch denken door financieringsmogelijkheden te bieden die het mogelijk maken ecologisch duurzaam te werken. Neem een voorbeeld aan de top-ups binnen Culture Moves Europe, waarbij ecologisch duurzaam reizen positief wordt gehonoreerd met de middelen die nodig zijn om trager te reizen.
 - Veldactoren, overheidsinstanties en bovenbouwspelers kunnen zelf het goede voorbeeld geven, door duurzaamheidsprincipes toe te passen in de eigen praktijk en hierover te communiceren en te getuigen.
- Tools, coaching en netwerkontwikkeling om CO2-uitstoot te beperken. Faciliteer de implementatie van ecologische duurzaamheid in de culturele sector door het aanbieden van tools en coaching. Een rol is weggelegd voor steunpunten en fondsen om sectorspelers te ondersteunen met instrumenten zoals de ecocalculators, duurzaamheidsgids en netwerkontwikkeling binnen netwerken, zoals PULSE, om kennis te delen en praktijkontwikkeling te bevorderen.
- Ruimte voor innovatie en experiment. Creëer ruimte voor innovatie en experiment op het gebied van duurzaam internationaliseren. Stimuleer R&D-trajecten.

5.3. Strategische visieontwikkeling

5.3.1 Algemeen

- ▶ In de toekomst is een proces van strategieontwikkeling en implementatie aan de orde, dat robuust genoeg is om richting te geven aan de acties van de betrokken actoren (bovenbouw en overheidsinstanties) vanuit een langetermijnperspectief en tegelijk flexibel genoeg om in te spelen op snel veranderende omgevingsfactoren.

De bouwstenen voor zo'n strategie omvatten bij voorkeur:

- Een omgevings- en veldanalyse van culturele ecosystemen in hun veranderende maatschappelijke context (cf. de ontwikkelingen in de vorige hoofdstukken) als startpunt
- Mede gevoed door politieke overwegingen, de beleidsopties, doelstellingen en prioriteiten te bepalen in samenspraak met verschillende stakeholders

- Dit kan op basis van een missie, expliciet waardenkader en een heldere en concrete toekomstvisie die rekening houdt met de potentiële waarde en betekenis van internationaal werken voor de culturele ecosystemen in hun maatschappelijke context, zowel in Vlaanderen als daarbuiten, en de vraag beantwoordend: waar wil Vlaanderen over 5-7 jaar internationaal zijn?
 - o De wereld is groot. Visieontwikkeling houdt niet alleen rekening met waar Vlaanderen goed in is of mee wil uitpakken, maar ook wat dit concreet bijdraagt aan wat er elders gewenst is en het gegeven van onze wederzijdse afhankelijkheid in een transnationale, mondiale (culturele) ecologie. Dit gaat zowel om concrete producties, producten en samenwerkingen, als expertise en thematische uitwisselingen in Vlaanderen en in/met buitenland. Voor een relevant praktijkvoorbeeld van een vraaggestuurde aanpak, zie het actieplan voor culturele samenwerking met [Zuid-Afrika](#).
 - o Draagvlak creëren bij stakeholders (bovenbouworganisaties en overheidsinstanties) kan door hen ook vroeg te betrekken bij dit proces van visieontwikkeling en strategiebepaling, en via hen ook stakeholders binnen de sectoren te consulteren.
 - o Allicht is een deel van deze visieontwikkeling sectorspecifiek, maar gebeurt dit ook vanuit een consistente benadering en kader over de verschillende culturele deelsectoren heen. Om die reden is het ook goed om de verschillende buitenlandposten (diplomatieke vertegenwoordigingen, TVL, FIT) te betrekken - vanuit de terreinkennis die aanwezig is binnen de buitenlandposten en samen te bekijken welke kansen in hun context liggen voor welke actoren en sectoren. Hiervoor is het belangrijk dat de buitenlandposten ook voldoende gevoed worden door de ontwikkelingen op het terrein, dat zij voldoende capaciteit en de juiste profielen in huis hebben om hier meer op in te zetten.
 - o Ook steden kunnen hierbij betrokken worden, aangezien zij vaak hoofdaandeelhouder zijn binnen culturele organisaties die internationale activiteiten ontplooiën (musea bijvoorbeeld) en soms zelf een expliciet internationaal cultuurbeleid ontplooiën. Aangezien veel steden in België kandidaat zijn om Europese Culturele Hoofdstad 2030 te worden (vanuit een competitieve invalshoek), is die afstemming op dit moment bijzonder aan de orde. De internationale dimensie is overigens niet enkel aan de orde in de grote steden en om die reden kan het interessant zijn om nadrukkelijk de internationale dimensie van bovenlokale ecosystemen verder te exploreren, vanuit de opdracht van OP/TIL als steunpunt bovenlokale cultuurwerking. Dit zit overigens in de pijplijn.
- Doorvertalen van strategische kader in concrete actielijnen. Dit houdt in:
 - o Kijken hoe het sectorspecifieke instrumentarium (al dan niet) bijdraagt aan het aanboren van dit potentieel (evaluatie en monitoring) en hiervoor de nodige middelen te voorzien.
 - o Waar nodig het instrumentarium bijsturen of complementeren met specifieke aanvullende impulsen (sectorspecifiek, cultuurbreed of cross-sectoraal/ beleidsdomein-overschrijdend).
 - o Voorzien van voldoende werkingsmiddelen en personeelscapaciteit voor regie en implementatie).
- Coördinatie en afstemming tussen bovenbouwactoren en overheidsinstanties. Heldere afspraken met alle actoren om vanuit hun kernopdrachten bij te dragen aan de (te ontwikkelen) visie, voorzien van voldoende middelen om die kerntaken op een kwaliteitsvolle manier te kunnen realiseren.
- Nood aan een politiek langetermijnperspectief. Er is sprake van een gebrek aan continuïteit van financiering bij kabinetswissels wanneer er grote projecten worden opgezet. Een meer betrokken opvolging van het internationaal cultuurbeleid binnen het Vlaams Parlement is wenselijk, vanuit het perspectief van de lange termijn.

5.3.2 Focusgebieden

- ▶ Deze studie geeft aanleiding om in de toekomst strategische keuzes minder op geografische leest te schoeien, maar eerder te kiezen voor een thematische aanpak. Weliswaar kan nog steeds bekeken welke opportuniteiten zich voordoen binnen specifieke geografische contexten, vanuit bilaterale samenwerking, de aanwezigheid van diplomatieke posten, en specifieke situaties (zoals nu de context van de Brexit Adjustment Reserve).

Er is nood aan een meer gericht en fijnmazig proces om kansen te identificeren die betekenisvol zijn en een meerwaarde vormen voor actoren, sectoren en samenleving. Dit is een proces van differentiatie en vergt een aanpak op maat.

Vergelijk: Nederlandse diplomatieke posten in de prioriteitslanden (bv. in Berlijn, New York, London, Parijs, Indonesië, Paramaribo) worden geacht voor hun regio's meerjarige prioriteitenplannen op te stellen. De vraag is om actief te onderzoeken waar Nederlands aanbod zich kan onderscheiden in die regio én (nog belangrijker) waarvoor ook een vraag, potentieel publiek en/of samenwerkingspartners voor te vinden zijn. Dat wordt afgestemd met de ministeries, fondsen en Dutch Culture. Dus dat kunnen zeer specifieke niches (als hedendaagse, gecomponeerde jazz) zijn, als ook sommige deelsectoren van creatieve industrie, een specifieke sterke museale verzameling elders in de wereld waaromheen een tentoonstelling of serie wordt voorbereid (zowel klassiek als hedendaags mede afhankelijk van de vraag), of letteren of gemeenschappelijke cultureel erfgoed (forten, archieven, slavenerfgoed etc.), maar ook thematisch bijvoorbeeld rond cultuureducatie, kennisoverdracht rond conservering, samenwerking tussen watermanagement en kunsten, of stedelijke ontwikkeling en community arts.

- ▶ De doelstelling om culturele goederen, actoren en praktijken uit Vlaanderen internationaal op de kaart zetten, kan versterkt worden vanuit een samenwerking met bevoorrechte partners, waaronder de Franse en Duitstalige gemeenschappen en Nederland. Dit zijn niet alleen prioritaire focusgebieden, maar ook strategische partners in een trans- en multinationale context.

Blijven inzetten op samenwerkingsakkoorden met de Franse en Duitse Gemeenschap en met Nederland om wederzijdse uitwisseling en samenwerking te stimuleren.

Blijven samenwerken met andere gemeenschappen in België om samen te wegen op Europees beleid.

- Beleidsmatig kan er meer oog zijn voor pragmatische strategische partnerships met Franstalig België en/of Nederland op niveau van de bovenbouw, omtrent collectieve promotie en netwerkontwikkeling, voortbouwend op de bestaande nauwe samenwerkingen tussen intermediären en agentschappen uit Vlaanderen, Wallonië (en Brussels Hoofdstedelijk Gewest), zoals Belgium is Design, Belgium Booms. Die kunnen een plek krijgen in een nieuw Strategisch Kader Internationaal cultuurbeleid.
- Samenwerking met Nederland is in het bijzonder belangrijk voor taalgebonden sectoren: literatuur, theater, immaterieel erfgoed... Er zijn heel wat actoren actief op het vlak van de uitwisseling tussen Vlaanderen en Nederland, en hun kennis en expertise kan nog sterker worden benut:
- Steunpunten en fondsen in Vlaanderen en hun partners/tegenhangers in Nederland (Letterenfonds, Fonds Podiumkunsten (voorheen Dutch Performing Arts), Dutch Music Export,...);

Bilaterale Vlaams-Nederlandse initiatieven (de Brakke Grond, deBuren, Taalunie, Ons Erfdeel/The Low Countries,... en hun belangrijke rol als schakels/ verbinders tussen ecosystemen in Vlaanderen en Nederland);

Via sectorspecifiek instrumentarium. Er zijn tal van interregionale/grensoverschrijdende initiatieven binnen de verschillende deelsectoren. Neem bv. erfgoed (kenniscentra zoals KIEN) en uitwisselingen waarin taal een rol speelt (of waarbij het Nederlands ook een voor de hand liggende werktal is). Zie ook de projectsubsidies cultureel erfgoed die heel vaak Vlaams-Nederlandse samenwerkingsverbanden zijn.

5.3.3 Kennisgebaseerde beleidsontwikkeling: een leeromgeving voor het ICB

► Investeer in monitoring en kennisopbouw omtrent de internationale dimensie van culturele ecosystemen.

Er is nood aan een langetermijnproces om - consistent voor de verschillende deelsectoren, maar binnen een cultuurbreed kader - internationalisering van de culturele ecosystemen te monitoren, om zo een concreet beeld te ontwikkelen van de trends op het terrein en van de effecten en impact van het huidige internationaal cultuurbeleid te evalueren.

Er zijn een duidelijk mandaat, rolverdeling en capaciteit nodig op dit vlak: wie verzamelt en analyseert (allicht bovenbouworganisaties) en wie zorgt voor de regie, zodat deze gegevensverzameling en -analyse op een consistente manier gebeurt, zodat ook het beleidskader kan worden geëvalueerd. Inzetten op evidence-gebaseerd ICB vergt investeringen in mensen en middelen voor zowel kwalitatieve en kwantitatieve gegevensverzameling- en analyse en de regie van het monitoringproces, en dit vanuit een langetermijnperspectief.

Dit proces is **zowel kwantitatief en kwalitatief**.

- Het kan enerzijds interessant zijn om bepaalde kencijfers omtrent internationalisering vanuit een langetermijnperspectief bij te houden, te ontsluiten en te analyseren. Er is alleszins nood aan consistente dataverzameling- en analyse over een langere periode. Cf. [DutchCulture Database | DutchCulture | Your partner for international cultural ambitions](#).
- Anderzijds laat de bovenstaande veldtekening zien dat zowel het hoe en wat van internationaal werken in culturele ecosystemen aan verschuiving onderhevig is in een snel veranderende maatschappelijke context. Om die reden is het belangrijk het monitoringproces niet louter kwantitatief in te steken, maar dit ook te zien als een leerproces: een constante *loop* van initiatief en experiment, (collectieve) evaluatie, en bijsturing omtrent een centrale vraag: hoe kunnen de betrokkenen samen het culturele en maatschappelijke potentieel van internationaal werken binnen culturele ecosystemen?

Er is nood aan experiment en research en development op het vlak van gegevensverzameling en -analyse, bijvoorbeeld voor wat betreft het gebruik van data verzameld op digitale platformen en sociale media. Er zijn interessante experimenten op dit vlak, zowel bij sectorspelers als binnen de bovenbouworganisaties. Maar die lopen tegen grenzen aan, nu vele (commerciële) platformen de deuren sluiten voor het hergebruik van data. Investeer (samen met de steunpunten) in een duurzame data-tool die - per cultuursector - de internationale aanwezigheid in kaart brengt. Een tool die ook inspiratie kan bieden aan artiesten en actoren die een buitenlands traject ontwikkelen.

5.4. Complementaire samenwerking tussen overheidsinstanties en bovenbouw

- ▶ In een context waarin enerzijds veel initiatieven zijn weggevallen en anderzijds ook de nood aan afstemming en urgentie groter is dan ooit, is er nood aan een nieuw elan voor de afstemming en samenwerking tussen bovenbouwinstaties en overheidsactoren (ook regionaal en stedelijk) op het vlak van internationaal cultuurbeleid.

Samenwerken aan strategieontwikkeling. De bovenstaande schets voor een robuuste en veerkrachtige internationale strategieontwikkeling kan een vertrekpunt zijn: in een duidelijke regie vanuit de verschillende betrokken stakeholders (overheidsinstanties en sectorale bovenbouworganisaties) een gezamenlijke lijn en actieplan uittekenen, volgens de hierboven beschreven bouwstenen.

Samenwerken aan implementatie. Tevens blijft het belangrijk ook op operationeel niveau in gesprek te blijven. Ook hier is (nog steeds) behoefte aan een operationeel langetermijnperspectief. Er is nood aan een doorstart voor Flanders Culture met een andere modus operandi die het mogelijk maakt om op langere termijn af te stemmen over synergie tussen sectorale en diplomatieke initiatieven.

Verschillende werkmodellen voor de samenwerking/afstemming tussen overheidsinstanties en/of bovenbouw zijn mogelijk:

- Bovenstaande vergt zowel bilateraal als gezamenlijk overleg, zowel afstemming binnen de bovenbouw (tussen sectorale steunpunten en fondsen onderling), als binnen de overheidsinstanties (onderling overleg tussen DCJM, DKBUZA, FIT en TVL), vanuit een duidelijke regie (allicht een rol voor DCJM om het overleg en de strategieontwikkeling te coördineren).
- Deze afstemming/coördinatie kan met een verschillend ambitieniveau worden gerealiseerd. Vandaag wordt er gewerkt vanuit een netwerkbenadering waarbij de betrokken actoren een strategisch kader meekrijgen, en hieraan relatief autonoom een invulling geven vanuit de kerntaken. Aangezien die kerntaken verschillen, is er sprake van een 'complementaire' aanpak, waarbij initiatieven vanuit zeer verschillende doelstellingen naast elkaar worden gelegd om van daaruit te zoeken naar kansen, eerder dan dat vanuit de drie doelstellingen wordt doorgedacht naar een consistent plan van aanpak, met afstemming over de uitvoering.
- Andere werkmodellen en organisatievormen voor de opvolging van het Internationaal Cultuurbeleid zijn denkbaar.
 - Vergelijking met Nederland: Dutch Culture als overkoepelende beleidsactor samen gefinancierd vanuit MINOCW/ Cultuur en Buitenlandse Zaken, als schakel tussen sectorale actoren (alle rijksfondsen, zoals Fonds Podiumkunsten, Mondriaan Fonds en ook sectorinstellingen als Dutch Music Export of Het Nieuwe Instituut) en de buitenlandposten, EU-desks en ook steeds vaker regionaal en stedelijk.
 - Vergelijking met model Event Flanders: één operationele cel voor internationaal cultuurbeleid, vanuit een gezamenlijk aanstuuringscomité met verschillende beleidsdomeinen.
- We herhalen dat coördinatie en afstemming afhankelijk is van essentiële randvoorwaarden, zoals draagvlak op managementniveau en voldoende operationele capaciteit bij alle betrokkenen.

Het is alleszins essentieel om een actor te bepalen die proactief een regisserende rol kan spelen in het Internationaal Cultuurbeleid. Dit omvat taken zoals de uitvoering van het ICB, beleidsontwikkeling, afstemming en regelmatige communicatie met alle betrokkenen (veldactoren, bovenbouw, overheidsinstanties), alsook de deelname aan relevante internationale beleidsnetwerken voor kennisdeling. Naast een meer actieve overheidsregie zou het ICB in deze transformatie profijt kunnen hebben van een proactieve kwartiermaker voor het internationaal cultuurbeleid – om in cocreatie met de verschillende stakeholders een duidelijke richting en

gezamenlijke visieontwikkeling te realiseren, met ruimte voor sectoroverschrijdende en cross-sectorale netwerking.

